

לעזוב או להישאר?

מפת השיקולים והעמדות של ישראלים בנוגע למעבר לחו"ל

ד"ר ליאור יוחנני, פרופ' תמר הרמן,

אינה אורלי ספוז'ניקוב

מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות

המכון הישראלי לדמוקרטיה

עיבודים סטטיסטיים: ירון קפלן, מקסים קפלן

תוכן העניינים

ממצאים עיקריים

הקדמה

מתודולוגיה

פרק 1 – קווים לדמותם: פרופיל דמוגרפי וחברתי של השוקלים לעזוב את ישראל.....14

- ❖ משתנים דמוגרפיים
- ❖ עמדות פוליטיות וחברתיות
- ❖ זהות, הזדהות ורישות חברתי

פרק 2 – לעזוב או להישאר: מפת השיקולים של ישראלים בהחלטות עזיבה.....30

- ❖ גורמי דחיפה החוצה
- ❖ גורמים המושכים להישארות

פרק 3 – לשם מה עוזבים, לאן ומדוע?.....42

- ❖ מטרת העזיבה
- ❖ יעד העזיבה
- ❖ השיקולים בבחירת היעד
- ❖ מסגרת הזמן המתוכננת להישאר מחוץ לישראל

פרק 4 – בין לגיטימציה לביקורת: עמדות הציבור כלפי עזיבה של ישראל.....51

- ❖ עזיבה, בריחת מוחות והוצאת כספים - סכנות למדינה?
- ❖ סיבות לגיטימיות ולא לגיטימיות לעזיבה
- ❖ היחס הראוי למי שעזבו

פרק 5 – עולים או שוהים זמניים: עולים ממדינות פוסט סובייטיות (2014-2025).....63

- ❖ עוזבים או נשארים?
- ❖ עלייה לארץ ומימוש ציפיות
- ❖ גורמי דחיפה וגורמי משיכה
- ❖ לאן עוזבים? מטרת העזיבה ובחירת מדינת היעד
- ❖ עמדות העולים כלפי עזיבה של ישראל

קריאה נוספת.....82

נספחים

- ❖ נספח 1 – התפלגות התשובות בסקר
- ❖ נספח 2 – גורמים המשפיעים על הנטייה לשקול עזיבה - ממצאי מודל רגרסיה
- ❖ נספח 3 – הרכב חברתי דמוגרפי והגדרות עצמיות

תרשימים

פרק 1 – קווים לדמותם: פרופיל דמוגרפי וחברתי של השוקלים לעזוב את ישראל

תרשים 1.1 האם שוקלים או לא שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע? (כלל המדגם, יהודים וערבים)

תרשים 1.2 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי רמת דתיות (יהודים)

תרשים 1.3 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי הכנסה, השכלה וגיל (יהודים וערבים)

תרשים 1.4 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי עיסוק מרכזי (יהודים וערבים)

תרשים 1.5 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי אזרחות זרה וארץ לידה (יהודים)

תרשים 1.6 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי התנסות בחיים בחו"ל (יהודים, ילידי ישראל)

תרשים 1.7 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי הערכת המצב של ישראל היום באופן כללי (יהודים וערבים)

תרשים 1.8 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי רמת הדאגה בנושאים שונים (יהודים)

תרשים 1.9 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי רמת הדאגה בנושאים שונים (ערבים)

תרשים 1.10 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי רמת הדאגה בנושאים ברמת המדינה והחברה ומנושאים ברמה הפרטית (יהודים וערבים)

תרשים 1.11 האם שוקלים או לא שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע? לפי מחנות פוליטיים (יהודים)

תרשים 1.12 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי מחנות פוליטיים (כלל היהודים ויהודים חילונים)

תרשים 1.13 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי היכן בטוח יותר ליהודים/ערבים לחיות (יהודים וערבים)

תרשים 1.14 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי תחושת שייכות לקבוצה חזקה/חלשה (יהודים וערבים)

תרשים 1.15 שוקלים לעבור למדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי זהות מרכזית (יהודים, ערבים)

תרשים 1.16 שוקלים לעבור מדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי מספר המקורבים (בני משפחה, חברים קרובים) שעברו לחיות בחו"ל בחמש השנים האחרונות (יהודים וערבים)

פרק 2 – לעזוב או להישאר: מפת השיקולים של ישראלים בהחלטות עזיבה

תרשים 2.1 שוקלים או לא שוקלים עזיבה לפי באיזו מידה חשוב או לא חשוב לך לחיות בישראל (יהודים וערבים)

תרשים 2.2 חשוב מאוד או די חשוב לחיות בישראל, לפי מחנות פוליטיים, רמת דתיות ולפי גיל (יהודים)

תרשים 2.3 שיעור הרואים בגורמי הדחיפה הבאים שיקול משמעותי לעבור מישראל למדינה אחרת, לפי שוקלים או לא שוקלים לעזוב (יהודים)

- תרשים 2.4 שיעור הרואים בגורמי הדחיפה הבאים החוצה שיקול משמעותי לעבור מישראל למדינה אחרת, לפי שוקלים או לא שוקלים לעזוב (ערבים)
- תרשים 2.5 הגורמים המשמעותיים ביותר לשקול לעזוב את ישראל בקרב מי שאינם שוקלים לעזוב, לפי מחנות פוליטיים (יהודים)
- תרשים 2.6 שיעור הרואים בגורמי הדחיפה הבאים החוצה שיקול משמעותי לעבור מישראל בקרב מי שאינם שוקלים לעזוב (יהודים חילונים)
- תרשים 2.7 שיעור הרואים בגורמים הבאים שיקול משמעותי להישארות בישראל, לפי שוקלים ולא שוקלים לעזוב (יהודים)
- תרשים 2.8 שיעור הרואים בגורמים הבאים שיקול משמעותי להישארות בישראל, לפי שוקלים ולא שוקלים לעזוב (ערבים)
- תרשים 2.9 גורמי ההישארות המשמעותיים ביותר בקרב השוקלים לעזוב, לפי מחנות פוליטיים (יהודים)
- תרשים 2.10 שיעור הרואים בגורמים הבאים שיקול משמעותי להישארות בישראל בקרב השוקלים לעזוב (יהודים חילונים)

פרק 3 – לשם מה עוזבים, לאן ומדוע?

- תרשים 3.1 : מטרת העזיבה (יהודים וערבים)
- תרשים 3.2 : שוקלים עזיבה של ישראל ללא מטרה ספציפית (יהודים)
- תרשים 3.3 : המהלכים המעשיים שעשו השוקלים לעזוב (כלל המדגם)
- תרשים 3.4 : לאיזו מדינה שוקלים לעבור? (יהודים וערבים)
- תרשים 3.5 : שיעורי המעריכים את כל אחד מהגורמים הבאים כחשובים מאוד או די חשובים בבחירת מדינת היעד (יהודים וערבים)
- תרשים 3.6 : שיעורי המעריכים את כל אחד מהגורמים הבאים כחשובים מאוד או די חשובים בבחירת מדינת היעד, לפי מחנות פוליטיים (יהודים)
- תרשים 3.7 : האם תעבור למדינה אחרת, כמה זמן תגור שם? (יהודים וערבים)
- תרשים 3.8 : הערכת משך השהייה בחו"ל כ"לא ידוע", לפי הסיבה לעזיבה (כלל המדגם)

פרק 4 – בין לגיטימציה לביקורת: עמדות הציבור כלפי עזיבה של ישראל

- תרשים 4.1 : האם העלייה במספר העוזבים את ישראל בשנים האחרונות מסכנת או לא מסכנת את עתידה של מדינת ישראל, לפי שוקלים או לא שוקלים לעזוב (כלל המדגם)
- תרשים 4.2 : מעריכים שיש סכנה בעזיבה רבתי ו"בבריחת מוחות", לפי מחנות פוליטיים (יהודים)
- תרשים 4.3 : סבורים שזה זה די בסדר או בסדר גמור שאנשים מעבירים כספים לחו"ל בשל המצב הפוליטי במדינה (יהודים וערבים)
- תרשים 4.4 : מסכימים שההחלטה של אנשים לעבור למדינה אחרת היא די או מאוד בסדר, לפי רמת דתיות (יהודים)
- תרשים 4.5 : מסכימים שדבריו של רבין נכונים להיום : שהעוזבים את ישראל הם "נפולת נמושות" (יהודים)
- תרשים 4.6 : כיצד על מדינת ישראל להתייחס לישראלים הגרים בחו"ל? (יהודים וערבים)
- תרשים 4.7 : האם על מדינת ישראל להעניק הקלות והטבות לעוזבים החוזרים מחו"ל? (יהודים)

תרשים 4.8: באיזו מידה תומכים או מתנגדים לאפשר לאזרחים ישראלים החיים בחו"ל להצביע בבחירות לכנסת ממקום מושבם בחו"ל? (יהודים וערבים)

תרשים 4.9: האם ובאילו תנאים יש לחייב או לא לחייב בשירות צבאי ילדים של אזרחים ישראלים? לפי שוקלים או לא שוקלים לעבור (יהודים)

פרק 5 – עולים או שוהים זמניים: עולים ממדינות פוסט סובייטיות (2014-2025)

תרשים 5.1 האם אתה שוקל או לא שוקל לעבור לחיות במדינה אחרת (לעולים: שהיא לא מדינת המוצא שלך) באופן זמני או קבוע? (עולים, מדגם כללי)

תרשים 5.2 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת, לפי רמת דתיות (עולים)

תרשים 5.3 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת, לפי גיל (עולים, מדגם כללי)

תרשים 5.4 האם אתה שוקל או לא שוקל לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע? לפי תחושת השייכות לישראל ובעיותיה (עולים)

תרשים 5.5 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת, לפי רמת הדאגה מנושאים שונים (עולים)

תרשים 5.6 מידת מימוש שאיפות וציפיות מישראל בתחומים שונים (עולים)

תרשים 5.7 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת, לפי מימוש ציפיות מישראל (עולים)

תרשים 5.8 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת, לפי מידת מימוש ציפיות (עולים)

תרשים 5.9 שיעור הרואים בגורמי הדחיפה הבאים שיקול משמעותי לעבור מישראל למדינה אחרת, לפי האם שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת (עולים)

תרשים 5.10 שיעור הרואים בגורמים הבאים שיקול משמעותי להישארות בישראל, לפי האם שוקלים לעבור (עולים)

תרשים 5.11 מטרת העזיבה (עולים ששוקלים מעבר למדינה אחרת)

תרשים 5.12 כיצד על מדינת ישראל להתייחס לישראלים הגרים בחו"ל? (עולים, מדגם כללי)

תרשים 5.13 האם ובאילו תנאים יש לחייב או לא לחייב בשירות צבאי ילדים של אזרחים ישראלים? (עולים, מדגם כללי)

פרק 1 – קווים לדמותם: פרופיל דמוגרפי וחברתי של השוקלים לעזוב את ישראל

- ❖ כרבע מהיהודים וכשליש מהערבים שוקלים לעזוב את ישראל ולעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע.
- ❖ בקרב יהודים – רמת הדתיות היא הגורם המשפיע ביותר על כוונות עזיבה: שיעור גבוה במיוחד של חילונים שוקלים לעזוב – 39% (מסורתיים לא דתיים – 24%, מסורתיים דתיים – 19%, דתיים – 14%, חרדים – 3%).
- ❖ הגורם השני בחשיבותו בקרב היהודים – גיל: 36% מהצעירים בגילי 18-34 שוקלים לעזוב (גילי 35-54 – 26%, גילי 55 ומעלה – 16%).
- ❖ בקרב הערבים דווקא גילי הביניים (35-54) נוטים יותר לשקול עזיבה – 34.5% (18-34 – 28%, 55 ומעלה – 26%).
- ❖ הן בקרב היהודים הן בקרב הערבים בעלי הכנסה גבוהה ובעלי מקצועות בעלי ניידות גלובלית גבוהה נוטים יותר לשקול לעזוב.
- ❖ בקרב יהודים ילידי ישראל בעלי אזרחות זרה 38% שוקלים עזיבה, לעומת 25% מחסרי אזרחות זרה.
- ❖ ניתוח סטטיסטי מתקדם מגלה שההסתברות שצעיר יהודי חילוני ישקול עזיבה גבוהה מ-60%, ואם הוא בעל הכנסה גבוהה ואזרחות זרה ההסתברות מגיעה לכדי כ-80%.
- ❖ מחנות פוליטיים (יהודים) – למעלה מ-40% בשמאל ו-35% במרכז שוקלים לעזוב, לעומת 19% בימין (חילונים בימין – 34.5%).
- ❖ 42% מהיהודים המעריכים את מצב ישראל כ"רע" שוקלים עזיבה, לעומת 8% מהמעריכים את המצב כ"טוב". בקרב הערבים הממצאים הם: 33% ו-15% בהתאמה.
- ❖ השפעת הסביבה החברתית – מי שיש להם מקורבים (משפחה, חברים קרובים) שעזבו את ישראל בשנים האחרונות נוטים פי שתיים עד פי שלוש לשקול עזיבה יותר ממי שאין להם מקורבים שעזבו.

פרק 2 – לעזוב או להישאר: מפת השיקולים של ישראלים בהחלטות עזיבה

- ❖ לרוב גדול של היהודים והערבים חשוב לחיות בארץ (90% ו-79% בהתאמה). כך גם בקרב תתי הקבוצות הנוטות יותר לשקול עזיבה בקרב היהודים: ל-83% מהחילונים חשוב לחיות בארץ, צעירים – 86%, אנשי שמאל – 82%, ומרכז – 83%.
- ❖ גורמי הדחיפה החוצה החזקים ביותר בקרב השוקלים לעזוב הם יוקר המחיה הגבוה והיעדר עתיד טוב לילדים.
- ❖ פילוח לפי מחנות פוליטיים (יהודים), בקרב אלו שלא שוקלים לעזוב: גורמי הדחיפה "הנפוצים" ביותר שעשויים לגרום לשינוי דעתם – בשמאל ובמרכז – המצב הפוליטי ואיכות השלטון, והרפורמה המשפטית/ההפיכה המשטרית והיעדר עתיד טוב לילדים; בימין – יוקר המחיה הגבוה והיעדר עתיד טוב לילדים.
- ❖ הגורם המשמעותי ביותר להישארות בארץ בכל האוכלוסיות ותתי הקבוצות הוא הרצון להישאר קרוב למשפחה.

- ❖ יהודים השוקלים לעזוב מציינים גורמים ביטחוניים ותרבותיים-לאומיים כמו ביטחון פיס, רצון לגדל ילדים כישראלים, שייכות לתרבות ולמנטליות וחשש מאנטישמיות כגורמים משמעותיים להישארות.
- ❖ ערבים השוקלים לעזוב מציינים יותר גורמים פרקטיים כמו עתיד מקצועי וחששות מהסתגלות בחו"ל כגורמים המושכים להישארות.

פרק 3 – לשם מה עוזבים, לאן ומדוע?

- ❖ לרוב משמעותי מהשוקלים לעזוב בקרב היהודים (69%) והערבים (62.5%) אין מטרה ספציפית לעזיבה, העיקר לצאת מישראל. 14% מהיהודים ו-20% מהערבים שוקלים רילוקיישן לצרכי עבודה.
- ❖ אירופה מועדפת על צפון אמריקה – 43% מהשוקלים לעזוב מעדיפים מדינות באיחוד האירופי לעומת 27% המעדיפים את ארה"ב או קנדה.
- ❖ השיקולים החשובים ביותר בבחירת מדינת היעד: איכות שירותים ציבוריים, המצב הכלכלי במדינת היעד, ורמת אנטישמיות/אנטי-ערביות.
- ❖ השיקולים הפחות חשובים: מרחק גיאוגרפי מישראל ומזג האוויר.
- ❖ כמחצית מהיהודים ושליש מהערבים השוקלים לעזוב לא יודעים כמה זמן ישהו בחו"ל. כ-10% בלבד מתכננים עזיבה לתמיד.

פרק 4 – בין לגיטימציה לביקורת: עמדות הציבור כלפי עזיבה של ישראל

- ❖ רוב הציבור (יהודים – 58%, ערבים – 64%) רואים בעלייה במספר העוזבים סכנה לעתיד המדינה, ובעזיבה של חברי קבוצות משכילות ומבוססות – "בריחת מוחות" – סכנה עוד יותר גדולה (יהודים – 64%, ערבים – 73%).
- ❖ הציבור סובלני מאוד לעזיבה של ישראל, הסיבות הלגיטימיות ביותר: לימודים אקדמיים ואיחוד עם משפחה (82% בשתייהן). הסיבות הכי פחות לגיטימיות: חוסר אמון במערכת הפוליטית (57%) וחשש מהמצב הביטחוני (65%). הבדלים מינוריים בין יהודים לערבים
- ❖ שיעורי הלגיטימציה לסיבות השונות גבוהים במיוחד בקרב יהודים חילוניים ובקרב אנשי שמאל.
- ❖ האם וכיצד המדינה צריכה להשקיע בישראלים החיים בחו"ל? 29% מהיהודים סבורים שיש להשקיע בעידוד חזרה של ישראלים ו-25% חושבים שנכון להשקיע בשימור הזהות הישראלית בחו"ל. בקרב הערבים השיעור הגבוה ביותר (29%) סבורים שהמדינה לא צריכה להתערב כלל בחיי הישראלים בחו"ל.
- ❖ 51% מהציבור מתנגדים לכך שאזרחי ישראל יוכלו להצביע בבחירות ממקום מושבם מחו"ל; 39% תומכים.

פרק 5 – עולים או שוהים זמניים: עולים ממדינות פוסט סובייטיות (2014-2025)

- ❖ כ-60% מהעולים שוקלים מעבר למדינה אחרת שאינה מדינת המוצא, רק 21% שוקלים חזרה למדינת המוצא
- ❖ גיל ודתיות הם גורמים רבי השפעה על כוונות עזיבה: 77% מהצעירים (18-34) שוקלים עזיבה לעומת פחות ממחצית מבני ה-55 ומעלה; רק חמישית מבעלי הזיקה ליהדות שוקלים עזיבה לעומת 57% מהיהודים החילונים ו-86% מהחילונים הלא-יהודים
- ❖ רוב גדול (78%) מקרב העולים שציפיותיהם מישראל לא התממשו שוקלים מעבר למדינה אחרת לעומת רק 37% מאלו שציפיותיהם התממשו במידה רבה
- ❖ גורמי דחיפה: העולים מציינים את המלחמה והמצב הביטחוני ויוקר המחיה בארץ כגורמים המשמעותיים ביותר לעזוב את ישראל
- ❖ גורמי משיכה: תחושת מוגנות וביטחון פיזי, הערבות ההדדית ורצון להישאר קרוב למשפחה מהווים את הגורמים המשמעותיים ביותר להישארות בישראל
- ❖ 70.5% מהעולים סבורים שהעזיבה מסכנת את המדינה, ו-86.5% רואים סכנה ב"בריחת מוחות".
- ❖ העולים נותנים לגיטימציה רבה לעזיבת המדינה – לפחות 80% הביעו תמיכה בכל אחת מהסיבות האפשריות לעזיבה. הסיבות הלגיטימיות ביותר לעזיבה הן לימודים אקדמיים, איחוד עם משפחה (97% בשתיהן), וקידום מקצועי ושכר משופר (95%).

המשברים הביטחוניים, החברתיים והפוליטיים שפוקדים את ישראל מאז ינואר 2023 מציפים שאלות יסודיות לגבי עצם החיים בישראל והאפשרות לעזוב את המדינה לטובת עתיד בטוח, שקט ויציב יותר בחו"ל. השיח על עזיבת המדינה, או הגירה ממנה, התגבר משמעותית לאחר ההכרזה על הרפורמה המשפטית, שיש שיכנוה "הפיכה משטרית", עליה הכריז שר המשפטים לוי בינואר 2023. במהלך אותה שנה, עד מתקפת חמאס באוקטובר 2023, התאפיין הדיון בהצהרות פומביות על כוונות עזיבה ואף בהתארגנויות קולקטיביות למעבר לחו"ל, כביטוי למחאה פוליטית.¹ תקופה זו התאפיינה בשיח אינטנסיבי בתקשורת ובפלטפורמות דיגיטליות, כאשר קבוצות של אנשי הייטק ורופאים בני הכריזו בגלוי על כוונותיהם לעזוב במידה והרפורמה תתקדם.

לאחר מתקפת חמאס ב-7 באוקטובר והמלחמה שפרצה בעקבותיה, קיבל הדיון בהגירה אופי שקט ופרטי יותר.² השיח הפומבי נרגע, אך שיקולי העזיבה לא נעלמו. בתקופה זו, המניעים להגירה הפכו מורכבים יותר, כאשר לצד החששות הפוליטיים הקודמים נוספו חששות ביטחוניים ודאגות לעתיד הילדים בעקבות המלחמה הממושכת. על אף ההבדלים ביניהן, בשתי התקופות זוהה שיח העזיבה בעיקר עם קבוצות ספציפיות – משכילים, בני המעמד הבינוני, והמזוהים פוליטית עם המרכז והשמאל.

נתונים שמפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מאוששים את החששות מעלייה משמעותית בהיקף העוזבים את ישראל: ב-2023 נרשמו קרוב ל-60 אלף "יוצאים לטווח ארוך" – ישראלים ששהו בחו"ל תשעה חודשים או יותר, גידול של כ-50% מהשנים הקודמות. מעל למחציתם היו ילידי חו"ל (בעיקר מרוסיה ואוקראינה) שעלו לישראל בחמש השנים האחרונות, והיתר – עוזבים ילידי הארץ, שמספרם עלה ב-40% ביחס לשנים הקודמות.³ נתוני הלמ"ס אף הראו שבקרוב היוצאים לטווח ארוך היה שיעור גבוה של בעלי השכלה גבוהה, של צעירים בשנות העשרים והשלושים, ושל המתגוררים במרכז הארץ. בשנים הבאות מגמת העזיבה התגברה: ב-2024 נרשמו 83 אלף עוזבים, עלייה של כ-50% ביחס לשנה הקודמת, ובחצי השנה הראשונה של 2025 נרשמו מספרי עוזבים דומים לתקופה המקבילה ב-2024.⁴ מאפייני העוזבים בשנים אלה טרם פורסמו.

עלייה זו במספרי העוזבים מעלה שאלות חשובות הנוגעות לעתידה של החברה הישראלית, אך הנתונים הקיימים מספקים תמונה חלקית בלבד. ראשית, הנתונים מתייחסים דה-פקטו לעוזבים, כלומר למי שכבר עזב, אך אינם צופים פני עתיד. שנית, הם מתמקדים במאפיינים דמוגרפיים בסיסיים של העוזבים – למשל גיל, ארץ לידה, השכלה ואזור מגורים – אך אינם כוללים משתנים משמעותיים כמו רמת דתיות ולא את הקשר בין המצב הפוליטי, החברתי והביטחוני לבין עזיבה. שלישית, ההגדרה הטכנית של "יוצאים לטווח ארוך" אינה מבחינה בין יציאה זמנית, כמו שהות ממושכת בחו"ל של משפחות ברילוקיישן לצרכי עבודה או לימודים כשהכוונה היא לשוב לארץ

¹ ראה לדוגמא: גלעד, א. (2023, 22 במרץ). קפריסין, יוון או פורטוגל: כל מה שידוע על תוכנית "אקסודוס" של ההייטקיסטים לאירופה. *גלובס*.

² ראה לדוגמא: דורי, ר. (2024, 11 בינואר). בכאב גדול אנחנו בוחרים ללכת. *כלכליסט*.

³ בן-דוד, ד. (2024). הגירה מישראל 2024: מגמות ומאפיינים. מוסד שורש למחקר כלכלי-חברתי; הלמ"ס, (2024). יציאות ישראלים לחו"ל בשנת 2023. הודעה לתקשורת 301/2024; הלמ"ס, (2025). ישראלים מהגרים לחו"ל - 2010-2024.

⁴ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הירחון הסטטיסטי לישראל – יוני 2025, לוח ה/4. מהגרים ישראלים יוצאים, מהגרים ישראלים חוזרים, ומאזן הגירה בין-לאומית.

בתום תקופה מוגדרת פחות או יותר, לבין הגירה של ממש, הכרוכה למשל במכירת דירות בארץ ורכישת נדל"ן מקביל בחו"ל ועוד.

המחקר הנוכחי מבקש לצפות פני עתיד: לבחון את כוונות העזיבה של ישראלים שחיים בארץ, לזהות את הקבוצות החברתיות שבהן שיח העזיבה שכיח יותר, ואת הסיבות המשמעותיות הן לעזוב הן להישאר. המחקר בוחן כיצד משתנים דמוגרפיים כגון השכלה, הכנסה, רמת דתיות, גיל ואחזקת אזרחות זרה משפיעים על הנטייה לשקול עזיבה. כמו כן, הוא בוחן את הקשר בין עמדות פוליטיות, הערכת המצב הכללי של המדינה, רמת הדאגה מנושאים חברתיים ואישיים, ומאפייני זהות וקשרים חברתיים לבין שיקולי ההגירה. המחקר כולל גם בחינה מקיפה של עמדות הציבור הישראלי כלפי תופעת העזיבה והעוזבים: האם העזיבה מהווה סכנה למדינה, אילו סיבות לעזיבה נתפסות כלגיטימיות, ומה צריכה להיות מדיניות המדינה כלפי הישראלים החיים בחו"ל בתחומים כמו הצבעה בבחירות, תמיכה במוסדות קהילתיים, והטבות לחוזרים.

בנוסף לאוכלוסייה היהודית, המחקר מתמקד בעוד שתי קבוצות בעלות מאפיינים ייחודיים: ערבים ואזרחי ישראל ועולים שהגיעו בשנים האחרונות ממדינות פוסט-סובייטיות. האוכלוסייה הערבית כמעט ואיננה נדונה במחקרים על הגירה מישראל, למרות הנכונות הגבוהה של חלקים מציבור זה לעזוב את ישראל המתגלה בסקרים. העולים החדשים חשובים במיוחד מאחר שהם מהווים כמחצית מהעוזבים ב-2023, ובעלי מאפיינים תרבותיים ופוליטיים שונים מאוד מיהודים ילידי הארץ ומעולים ותיקים.

אנו מודעים היטב לפער שעלול להתקיים בין כוונות להתנהגות בפועל - בין מחשבות על עזיבת הארץ לבין הגירה מעשית. ייתכן שמעבר למדידת כוונות עזיבה עתידיות, אנו מודדים בעצם את הסנטימנט הציבורי לגבי המצב בארץ ואת מידת האופטימיות והפסימיות לגבי עתידה של המדינה והתאמתו לרצונותיהם של המוראיינים. עם זאת, הניתוחים הממוקדים שאנו מציגים בדוח זה מצביעים בצורה ברורה על האוכלוסיות והקבוצות החברתיות שיש להן פוטנציאל עזיבה גבוה יותר בעתיד. חשוב מכך, הם חושפים את הגורמים המשמעותיים שדוחפים ישראלים החוצה ואת הגורמים המענגים אחרים בישראל. ממצאים אלה יכולים להיות מתורגמים לכלי מדיניות אפקטיביים שיסייעו בצמצום תופעת העזיבה ובחיזוק הקשר לישראל.

איסוף הנתונים התבצע במהלך אפריל 2025. תקופה זו התאפיינה בהמשך המלחמה הרב-זירתית כשמעל לשישים חטופים היו עדיין בעזה, בהפגנות שבועיות נגד מדיניות הממשלה והיעדר אסטרטגיה כללית ויוזמה אפקטיבית להחזרת החטופים, ובביקורת בינלאומית נוקבת על ההרס, ההרג והמשבר ההומניטרי בעזה.

המחקר מתבסס על סקר מייצג של האוכלוסייה הישראלית הבוגרת, הכולל 720 יהודים ו-187 ערבים. נוכח הקושי של מכוני הסקרים בהגעה לעולים מהשנים האחרונות, דגמנו את אוכלוסיית העולים ממדינות פוסט סובייטיות מהשנים האחרונות באמצעות סקר אינטרנטי שהופץ בקבוצות פייסבוק מרכזיות של קהילה זו. לקבוצה זו מוקדש פרק נפרד בדוח.

המחקר כולל חמישה פרקים. ארבעת הפרקים הראשונים עוסקים באוכלוסייה היהודית והערבית, והפרק החמישי מתמקד בעולים מהשנים האחרונות:

פרק 1 מציג פרופיל דמוגרפי וחברתי מפורט של השוקלים לעזוב את ישראל. הפרק בוחן כיצד משתנים כגון השכלה, הכנסה, רמת דתיות, משלח יד, גיל, מצב משפחתי, ארץ לידה ואחזקת אזרחות זרה משפיעים על הנטייה לשקול עזיבה. בנוסף, הוא מנתח את הקשר בין עמדות פוליטיות וחברתיות לבין שיקולי עזיבה, ובוחן כיצד מאפייני זהות ורישות חברתי קשורים לנטייה זו.

פרק 2 מתמקד במפת השיקולים של ישראלים בהחלטות הגירה, תוך בחינה של שני ממדים מרכזיים: גורמי הדחיפה החוצה - אותם כוחות המקשים על החיים בישראל ומניעים אנשים לשקול עתיד במקום אחר; והגורמים המושכים להישאר - אותם קשרים, ערכים וייחודיות שמחזקים את הרצון להמשיך ולחיות בישראל.

פרק 3 עוסק במטרות העזיבה, יעדיה המועדפים והשיקולים בבחירת מדינת היעד. הפרק בוחן האם השוקלים לעזוב מונעים ממטרה ספציפית או מרצון כללי להתרחק מישראל, מהם השיקולים בבחירת מדינת היעד, ומהי מסגרת הזמן המתוכננת לשהות בחו"ל.

פרק 4 בוחן את עמדות הציבור הישראלי כלפי תופעת העזיבה והעוזבים. הפרק מתמקד בשלושה ממדים: עד כמה הציבור תופס את העזיבה כסכנה למדינה; אילו סיבות לעזיבה נתפסות כלגיטימיות ואילו לא; ומה צריכה להיות המדיניות כלפי הישראלים החיים בחו"ל או מעוניינים לשוב לישראל.

פרק 5 מתמקד בעולים מהשנים האחרונות ובוחן את כוונות העזיבה וההישארות שלהם לצד ציפיותיהם מישראל. הפרק מנתח את הקשר בין התנסותם בישראל לבין נטיותיהם לשקול עזיבה או להתבסס בארץ לטווח ארוך.

מדגם ואיסוף נתונים

המחקר מתבסס על סקר מייצג של האוכלוסייה הישראלית הבוגרת, הכולל 720 יהודים ו-187 ערבים. איסוף הנתונים התבצע בין התאריכים 6-17/4 על ידי מכון "מידע שיווקי (סי.אי)". טעות הדגימה המרבית למדגם הכללי היא $\pm 3.25\%$.

הראיונות בעברית התנהלו בעיקר באינטרנט ומיעוטם (השלמות בקרב חרדים ומבוגרים מאוד) בראיונות טלפוניים. הסקר בערבית נעשה ברובו באמצעות הטלפון. להלן החלוקה באמצעי הראיון:

	אינטרנט (%)	טלפונים (%)	סך הכול (%)
עברית	83.9	16.1	100
ערבית	44.4	55.6	100
סך הכול (כלל המדגם)	75.7	24.3	100

בנוסף למדגם הכללי, ונוכח הקושי של מכוני הסקרים בהגעה לעולים מהשנים האחרונות, דגמנו את אוכלוסיית העולים ממדינות פוסט סובייטיות מהשנים האחרונות בשיטת באמצעות סקר אינטרנטי שהופץ בקבוצות פייסבוק מרכזיות של קהילה זו.⁵ השאלון כלל את מלוא השאלות שהועברו במדגם הכללי, בתוספת שאלות ייעודיות הנוגעות לחווית העלייה והקליטה, וכן שאלה על האפשרות של חזרה למדינת המוצא לצד שיקולי עזיבה למדינה שלישית. איסוף הנתונים התבצע בתאריכים 8-14/4. המדגם כלל 238 מרואיינים והתאפיין בייצוג יתר מתון של עולים מרוסיה יחסית לעולים מאוקראינה, ייצוג יתר קל של נשים, וריכוז מעט גבוה יותר של נבדקים בגילי הביניים (35-54).

ניתוח הנתונים

הניתוח התבסס על משתנים מרכזיים שהוכחו כבעלי יכולת הסבר טובה בהקשר הישראלי במחקרים אחרים, דוגמת השתייכות אתנית (יהודים-ערבים), גיל, השכלה, הכנסה, רמת דתיות (בקרב יהודים) ומחנות פוליטיים (בקרב יהודים).

חשוב לציין כי קיימים מתאמים בין חלק מהמשתנים הללו. ראשית, קיים קשר בין גיל למחנה פוליטי: צעירים נוטים יותר להזדהות כימנים, בעוד שמבוגרים נוטים יותר להשתייך למרכז ולשמאל. שנית, קיים קשר בין גיל לרמת דתיות: שיעורם של החרדים, הדתיים והמסורתיים-דתיים גבוה יותר בקרב צעירים (18-34) ובגילי הביניים (35-54) לעומת המבוגרים (55 ומעלה), ואילו בקרב החילונים התמונה הפוכה. משמעות הדבר היא שהבדלים לכאורה בין קבוצות גיל עלולים לשקף למעשה הבדלים פוליטיים או דתיים. יש לקחת מגבלה זו בחשבון בעת פרשנות הממצאים.

⁵ הקבוצות הן: לאטה דלעת - [Тыквенный latte](#), עולים חדשים בישראל: כאן עוזרים ומשתפים מניסיון אישי - Репатрианты в Израиле: здесь помогают и делятся опытом; ברוכים הבאים לכל החדשים! טוב שבאתם Новенькие, вам рады -

במקומות רלוונטיים ערכנו ניתוחים נפרדים עבור תת-קבוצות הומוגניות (למשל, בחינת הבדלי גיל בקרב חילונים בלבד) כדי לבדוק את השפעת הגיל מהשפעות אחרות.

בכמה מקומות בדוח הצגנו על קצה המזלג גם שיטות ניתוח סטטיסטי מתקדמות יותר, כמו ניתוח רגרסיה, כדי לחשוף קשרים שאינם בולטים בניתוח התיאורי הבסיסי.

נספחים

בנספח 1 מופיעה התפלגות התשובות לכל שאלות התוכן בתבנית משולשת: כלל המדגם, יהודים, ערבים.

בנספח 2 מופיעים המודלים הסטטיסטיים המתקדמים שבהם השתמשנו.

בנספח 3 מופיעה התפלגות ההרכב החברתי הדמוגרפי והגדרות עצמיות

פרק 1 – קווים לדמותם: פרופיל דמוגרפי וחברתי של השוקלים לעזוב את ישראל

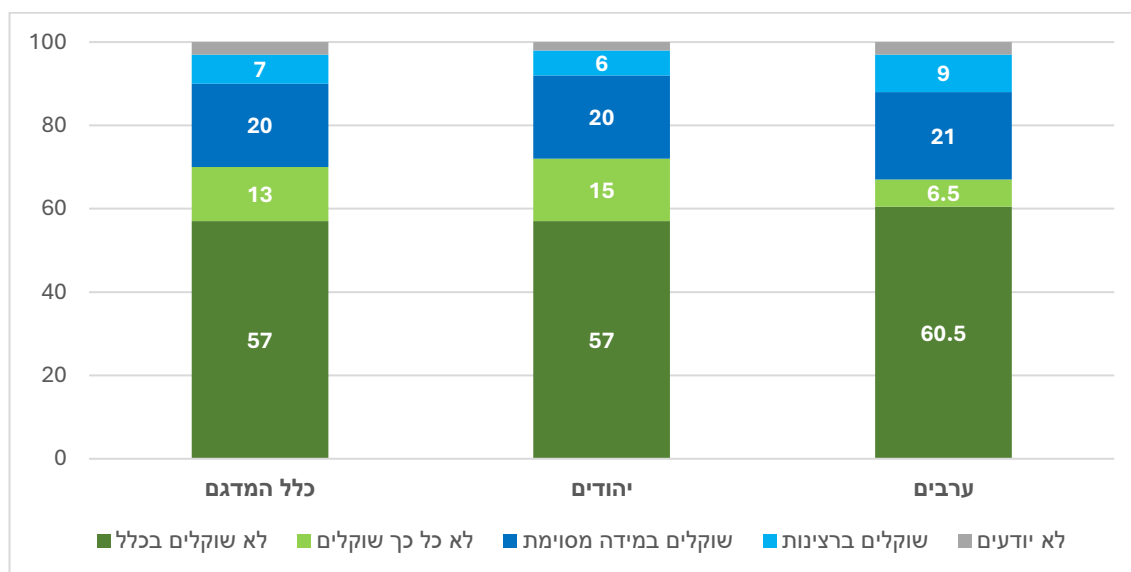
בפרק זה נחקר את מאפייניהם של השוקלים לעזוב את ישראל, תוך ניתוח מעמיק של הגורמים המשפיעים על שיקולים אלה. הניתוח יתבצע בשלושה מישורים:

תחילה נבחן כיצד משתנים דמוגרפיים, כגון השכלה, הכנסה, רמת דתיות, משלח יד, גיל, מצב משפחתי, ארץ לידה ואחזקת אזרחות זרה, משפיעים על הנטייה לשקול עזיבה של ישראל. מכאן נעבור לחלק השני שבו ננתח את מאפייניהם של השוקלים לעזוב מבחינת עמדותיהם הפוליטיות והחברתיות. במסגרת זו נבדוק כיצד השתייכות למחנות פוליטיים שונים, הערכת המצב הכללי של המדינה, רמת הדאגה מנושאים חברתיים-מדינתיים ואישיים ותחושת הביטחון האישי משפיעים על הנטייה לשקול עזיבה. בחלק השלישי נעמיק בבחינת הקשר בין מאפייני זהות ורישות חברתי לשיקולי עזיבה. נבחן כיצד תחושת המיקום החברתי, הזהות המרכזית של הפרט וקיומם של קרובים שכבר עזבו את המדינה, קשורים לנטייה לשקול עזיבה.

1. משתנים דמוגרפיים

ראשית, חשוב לציין כי בכלל המדגם וכן בשני מדגמי המשנה - היהודי והערבי - למעלה ממחצית המשיבים דיווחו כי אינם שוקלים כלל לעזוב את ישראל. כאשר מצרפים אליהם את אלו שצינו שהם "לא כל כך שוקלים לעזוב" מתקבל רוב ברור שאינם שוקלים עזיבה (72% מהיהודים ו-67% מהערבים). יתירה מזו, מבין השוקלים לעזוב, כ-20% בשני הציבורים מדווחים שהם שוקלים זאת במידה מסוימת, בעוד ששיעור השוקלים זאת ברצינות הוא רק 6% בקרב היהודים ו-9% בקרב הערבים. כלומר, אם מצרפים את שתי קבוצות השוקלות עזיבה במידה זו או אחרת מדובר ב-26% מהיהודים ו-30% מהערבים. מסקנה ראשונה שניתן להסיק היא ששיעור מי ששוקלים עזיבה של ישראל קטן בהרבה משיעור מי שאינם שוקלים זאת.

תרשים 1.1 האם שוקלים או לא שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע? (%)

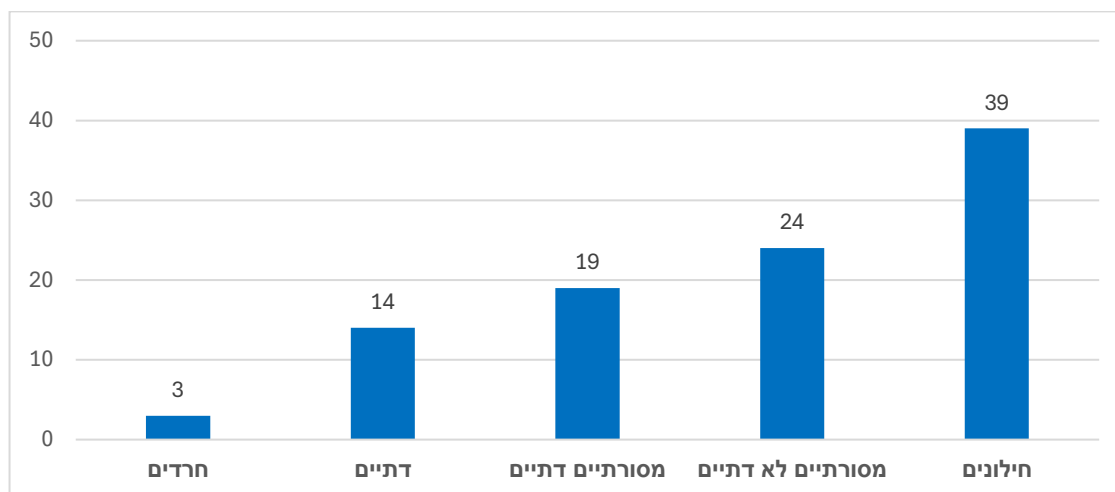

מכאן ואילך נתמקד בחלוקה דיכוטומית: הקבוצה הראשונה היא זו של "שוקלים לעזוב" (כוללת את המשיבים שדיווחו על כך שהם שוקלים ברצינות או במידה מסוימת לעזוב את הארץ) והקבוצה השנייה היא של מי ש"אינם שוקלים לעזוב" כלומר המשיבים שדיווחו כי אינם שוקלים כלל או שלא כל כך שוקלים לעזוב (כאמור, הרוב. בכלל המדגם 70%, יהודים 72%, ערבים 67%).⁶

מגדר. בחינת שאלת כוונת העזיבה לפי מגדר מראה שבכלל המדגם, כמו גם במדגם היהודים, שיעור הנשים והגברים השוקלים להגר מישראל כמעט זהה. בקרב הערבים מצאנו הבדל מגדרי מסוים – יותר גברים מנשים שוקלים לעזוב (בהתאמה שליש ו-27%).

דתיות. פילוח לפי רמת דתיות (יהודים) מעלה קשר ברור בין רמת הדתיות לבין הנכונות לשקול עזיבה – מי שהם פחות דתיים, שוקלים עזיבה בשיעורים גבוהים יותר. כך, רק אחוזים בודדים בקרב החרדים שוקלים לעזוב, בהשוואה לכ-40% בקרב החילונים, הקבוצה שבה שיעור השוקלים לעזוב הוא הגבוה ביותר.

תרשים 1.2 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי רמת דתיות (%) (יהודים)

גיל. בקרב היהודים ניכר קשר ברור בין גיל לנטייה לשקול עזיבה: מעל לשליש מהצעירים (18-34) שוקלים לעזוב, לעומת מעט מעל רבע בקרב גילי הביניים (35-54) ומיעוט קטן (16%) בקרב המבוגרים (55 ומעלה). בקרב הערבים, לעומת זאת, דווקא גילי הביניים (35-54) מציגים את השיעור הגבוה ביותר של השוקלים לעזוב (34.5%), כאשר בקרב הצעירים והמבוגרים מצאנו שיעורים נמוכים יותר ודומים יחסית (בהתאמה 28% ו-26%).

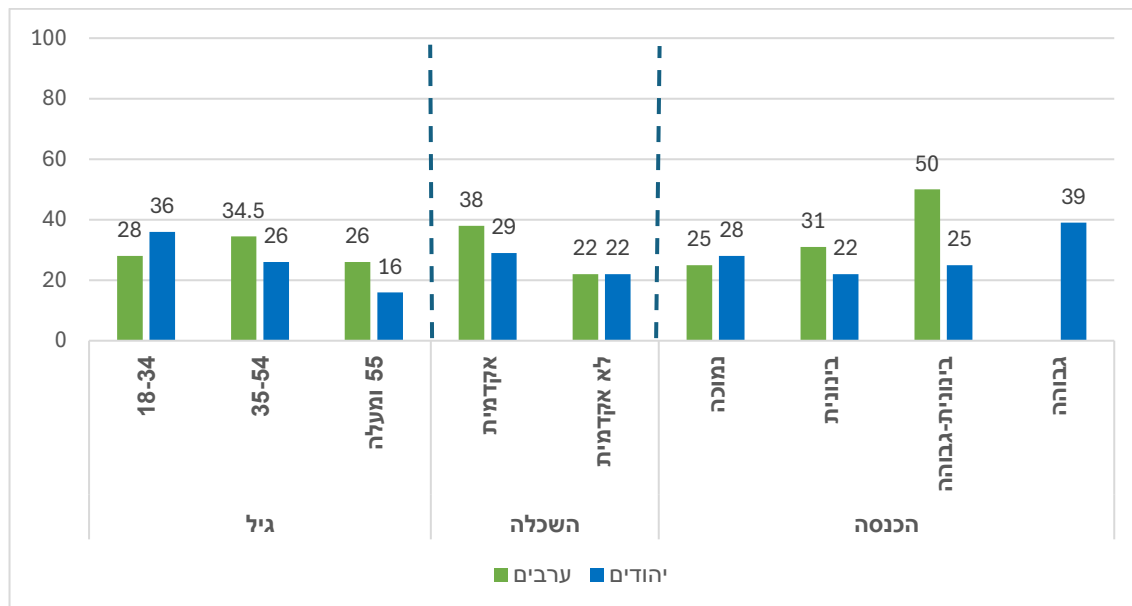
השכלה והכנסה. בקרב היהודים, בעלי השכלה אקדמית/אקדמית חלקית נוטים יותר לשקול עזיבה (29%) בהשוואה לחסרי השכלה אקדמית (22%). השוואה על בסיס הכנסה מגלה פערים גדולים

⁶ לאורך השנים שאלנו בסקרינו שאלה בניסוח שונה במקצת: "אם תהיה לך הזדמנות או אפשרות לקבל אזרחות אמריקאית או אזרחות של מדינה אחרת במערב, האם תעדיף לעבור לחיות שם או שתעדיף להישאר ולחיות בישראל?". בממוצע התקופה 2023-2025, שיעור המעדיפים להישאר היה זהה לשיעור המקביל בסקר הנוכחי – 70% (יהודים – 69%, ערבים – 74%) ואילו שיעור המעדיפים לעבור היה נמוך במעט – 20% (יהודים – 19%, ערבים – 26%). נתונים אלה מספקים אינדיקציה לכך שהממצאים המוצגים בסקר הנוכחי אינם חריגים ועולים בקנה אחד עם המגמה העולה ממדידות קודמות.

יותר: בעלי ההכנסה הגבוהה מציגים שיעור גבוה במיוחד (39%) של השקלים לעזוב בהשוואה לקבוצות ההכנסה הבינונית גבוהה (25%) הבינונית (22%) והנמוכה (28%).⁷

בקרב הערבים, הפערים עמוקים אף יותר: 38% מבעלי ההשכלה האקדמית שוקלים עזיבה לעומת 22% מחסרי ההשכלה האקדמית. פילוח לפי הכנסה מגלה שככל שההכנסה גבוהה יותר כך גבוהה גם יותר הנטייה לשקול לעזוב את ישראל: 25% בקרב בעלי הכנסה נמוכה, 31% בקרב בעלי הכנסה בינונית, ועד שיא של 50% בקרב בעלי ההכנסה הבינונית-גבוהה והגבוהה.⁸

תרשים 1.3 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי הכנסה, השכלה וגיל (%)

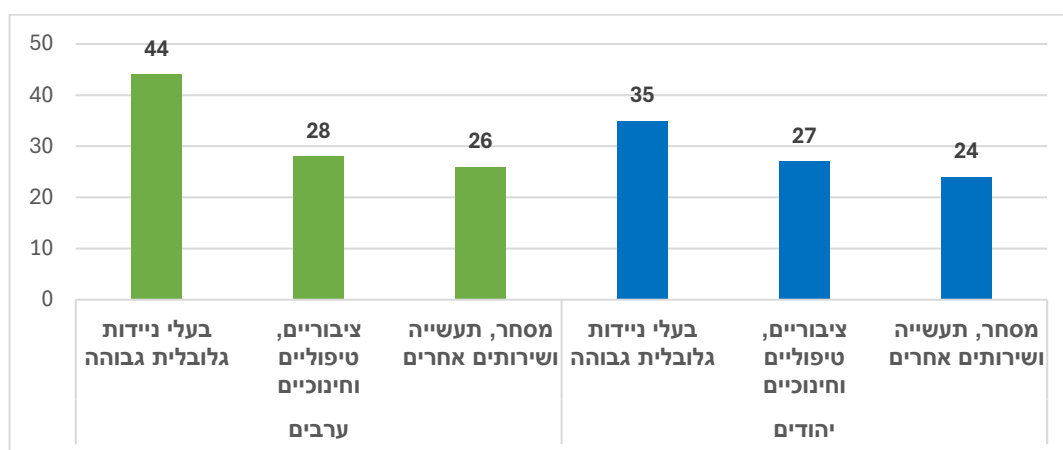
עיסוק. חילקנו את תחומי העיסוק של הנבדקים לשלושה: מקצועות בעלי נידות גלובלית גבוהה (כגון הייטק, רפואה ופיננסים), מקצועות ציבוריים, טיפוליים וחינוכיים (כגון חינוך והוראה, משפטים ושירותים ציבוריים), ומקצועות מסחר, מכירות, תעשייה, אדמיניסטרציה ושירותים אחרים. בקרב היהודים 35% מהעוסקים במקצועות בעלי נידות גלובלית גבוהה שוקלים עזיבה - שיעור גבוה משמעותית מהשיעור המקביל בקרב העוסקים במקצועות ציבוריים, טיפוליים וחינוכיים (27%) ובמקצועות המסחר, התעשייה והשירותים האחרים (24%).

דפוס דומה, אך מודגש יותר, נמצא בקרב הערבים: 44% מהעוסקים במקצועות בעלי נידות גלובלית גבוהה שוקלים עזיבה, לעומת 28% ו-26% בהתאמה מהעוסקים בתחומים האחרים.

⁷ לפי הכנסה חודשית ברוטו של משק בית, לרבות פנסיה, נכסים מניבים וכו'. משק בית יחיד: בעלי הכנסה גבוהה – מעל 20,000 ש"ח בחודש, הכנסה בינונית-גבוהה – 13,000-20,000 ש"ח; בינונית – 6,500-13,000 ש"ח, נמוכה – עד 6,500 ש"ח. משק בית זוגי: גבוהה – מעל 35,000 ש"ח, בינונית-גבוהה – 20,000-35,000 ש"ח, בינונית – 13,000-20,000 ש"ח, נמוכה – עד 13,000 ש"ח.

⁸ במדגם הערבים איחדנו לקבוצה אחת את בעלי ההכנסה הבינונית-גבוהה ואת בעלי ההכנסה הגבוהה בגלל מספר קטן מאוד של נבדקים בעלי הכנסה גבוהה.

תרשים 1.4 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי עיסוק מרכזי (%)

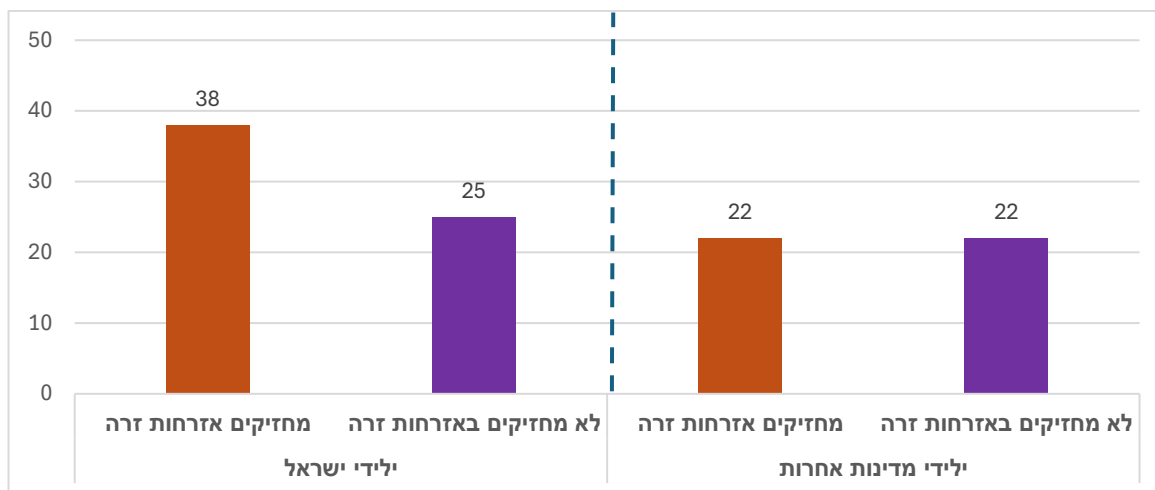
אזרחות זרה וארץ לידה.⁹ כצפוי, בקרב יהודים המחזיקים באזרחות זרה, שיעור השוקלים עזיבה של ישראל (33%) גבוה מהשיעור המקביל בקרב אלו שאין להם אזרחות זרה (24%). עם זאת, כדי לקבל תמונה ברורה יותר של הגורמים המשפיעים על הנטייה לעזיבה, יש לקחת בחשבון גם את ארץ הלידה, שכן כשליש ממחזיקי האזרחות הזרה אינם ילידי ישראל, כלומר הם לא עשו צעד פעיל כדי לקבל אזרחות שונה מזו הישראלית. לכן השווינו את הקשר בין החזקת אזרחות זרה לבין הנטייה לשקול עזיבה בקרב ילידי ישראל לבין נטייה לעשות זאת בקרב מי שנולדו בחו"ל.¹⁰ בקרב ילידי ישראל, החזקת אזרחות זרה אכן מעלה משמעותית את הנטייה לשקול הגירה (38% לעומת 25% בקרב מי שאין להם אזרחות זרה). לעומת זאת, בקרב מי שנולדו מחוץ לישראל ("עולים"), אין הבדל בשיעור השוקלים עזיבה בין בעלי אזרחות זרה לחסרי אזרחות זרה – 22% בשתי הקבוצות שוקלים עזיבה.

ממצאים אלה מצביעים על כך שעבור ילידי ישראל, האזרחות הזרה קשורה באופן משמעותי לנטייה לשקול עזיבה, וייתכן שהוצאת האזרחות הזרה הונעה על ידי הכוונה לעזוב. לעומת זאת, עבור מי שלא נולדו בישראל אלא עלו לכאן בשלב מסוים בחייהם, הבחירה לעלות לישראל יכולה מלכתחילה לרמז על רצון לחיות בישראל, המושפע פחות או בכלל לא מהחזקת האזרחות הזרה. בהקשר זה ראוי לציין ששיעור השוקלים עזיבה בקרב מי שאינם ילידי הארץ (22%) נמוך מהשיעור בקרב ילידי ישראל (27%), מה שעשוי להעיד על מחויבות לישראל ושביעות רצון גבוהה יותר מהחיים בארץ. עם זאת, יש להתחשב גם בהשפעת הגיל: העולים מבוגרים יותר (גיל ממוצע 57) מילידי הארץ (44), וכפי שנמצא קודם, מבוגרים נוטים פחות מצעירים יותר לשקול עזיבה.

⁹ הניתוחים בנושא זה ובנושא הבא מתמקדים במדגם היהודים בלבד, שכן מספר הערבים במדגם המחזיקים באזרחות זרה, נולדו מחוץ לישראל, או חיו תקופת חיים משמעותית בחו"ל קטן מדי ואינו מאפשר בחינה סטטיסטית.

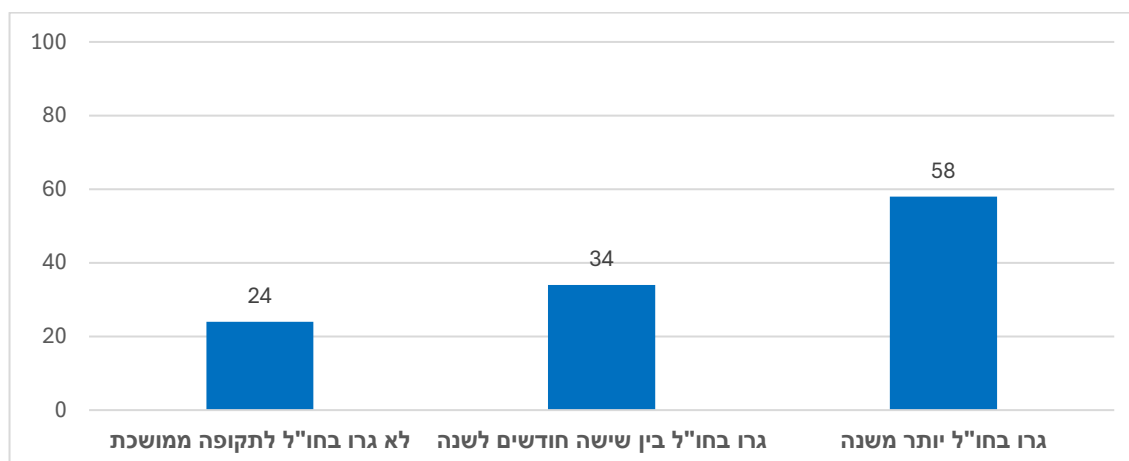
¹⁰ בקרב אלו שלא נולדו בישראל בולטים ילידי ברית המועצות לשעבר והמדינות הפוסט-סובייטיות (42%) וילידי מדינות אירופה וצפון אמריקה (35%).

תרשים 1.5 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי אזרחות זרה וארץ לידה (% , יהודים)

התנסות קודמת בחיים בחו"ל. בחנו את הקשר בקרב ילידי הארץ בין התנסות קודמת בחיים בחו"ל לבין הנטייה לשקול עזיבה של ישראל. הנתונים מעידים ששיעור השוקלים זאת עולה באופן משמעותי ככל שהתנסות בחיים מחוץ לישראל הייתה ארוכה יותר. רק כרבע מאלו שמעולם לא גרו תקופה ממושכת בחו"ל שוקלים לעזוב, לעומת כשליש מאלו שגרו בחו"ל בין שישה חודשים לשנה ולעומת יותר ממחצית מאלו שגרו בחו"ל יותר משנה.

תרשים 1.6 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי התנסות בחיים בחו"ל (% , יהודים, ילידי ישראל)

הגורמים המשפיעים ביותר על נטייה לשקול עזיבה של ישראל

כאמור, בשלב השני בחנו אילו מהמאפיינים שבדקנו לעיל משפיעים באופן המשמעותי ביותר על הנטייה לשקול עזיבה. לשם כך ביצענו ניתוח סטטיסטי מקיף (רגרסיה לוגיסטית)¹¹ שבחן את כל המאפיינים **יחד** ואיפשר זיהוי של ההשפעה הייחודית של כל גורם.¹²

ערכנו את הניתוח הכולל בנפרד עבור כל ציבור – יהודים וערבים. בקרב הערבים אף אחד מהמשתנים הדמוגרפיים שנבדקו לא נמצא כמנבא מובהק סטטיסטית. ייתכנו מספר הסברים להיעדר קשרים ברורים בקרב הערבים: ראשית, מדגם הערבים היה קטן יחסית, דבר המקשה על זיהוי הבדלים סטטיסטיים מובהקים. שנית, ייתכן שבקרב הערבים פועלים גורמים אחרים – חברתיים, פוליטיים או תרבותיים – ושהדינמיקה המשפיעה על שיקולי עזיבה אינה מוסברת על ידי המשתנים הדמוגרפיים שבדקנו.

לפיכך הניתוח המפורט להלן מתמקד בציבור היהודי. הממצאים מצביעים על כך שכאשר מכניסים למשוואה את כל המשתנים **יחד**, רמת הדתיות והגיל עולים כגורמים המשפיעים ביותר ובאופן מובהק על הנטייה לשקול עזיבה, כאשר למשתנים כמו אזרחות זרה והכנסה גבוהה יש אמנם השפעה מסוימת אך היא חלשה יותר.

רמת דתיות היא הגורם המשפיע ביותר: חילונים נוטים יותר לשקול הגירה פי שתיים יותר ממסורתיים-לא דתיים, פי ארבע יותר מדתיים ומסורתיים-דתיים ופי 30 (!) יותר מחרדים.

גיל הוא הגורם המשפיע השני בחשיבותו: צעירים יהודים מראים נטייה גבוהה יותר לשקול הגירה. גם כאן מתגלה דפוס ברור: צעירים (18-34) נוטים לשקול עזיבה כפול מאנשים בגילי 35-54, ופי חמש יותר מאנשים בגילי 55 ומעלה.

הכנסה ואזרחות זרה נמצאו כגורמים בעלי השפעה מתונה בלבד כאשר בוחנים את כל המשתנים יחד ולמעשה השפעתם אף נמצאה על גבול המובהקות הסטטיסטית. בעלי הכנסה גבוהה נוטים לשקול עזיבה פי שתיים (פי 1.8) מבעלי הכנסות נמוכות יותר, וכך גם בעלי אזרחות זרה נוטים בהשוואה לאלו שאין להם אזרחות זרה (פי 1.7) מאלו ללא אזרחות זרה.

גורמים ללא השפעה של ממש: הניתוח הרב-משתני מציע תובנה מעניינת ואולי לא צפויה – השכלה אקדמית, משלח יד, מקום לידה (ישראל או חו"ל) וניסיון מגורים קודם בחו"ל אינם מנבאים משמעותיים של נטייה לשקול עזיבה, כאשר מביאים בחשבון את כלל הגורמים.

היות שהניתוח עד כה הצביע על כך שחילונים נוטים לשקול עזיבה של ישראל הרבה יותר מקבוצות אחרות על סולם הדתיות, ערכנו ניתוח נפרד עבור אוכלוסיית החילונים. מטרת הניתוח הזה הייתה לבחון האם בתוך קבוצה זו פועלים אותם גורמי השפעה שזיהינו במדגם היהודים הכללי. התוצאות מחזקות את הממצאים הקודמים: גם בקרב חילונים בלבד, הגיל נותר הגורם המשמעותי ביותר, שהוא גם מובהק סטטיסטית – צעירים חילונים נוטים יותר לשקול עזיבה בהשוואה למבוגרים. גם החזקת אזרחות זרה מראה השפעה דומה לזו שנצפתה במדגם הכללי – מי שיש להם אזרחות זרה

¹¹ מודל הרגרסיה מופיע בנספח 2 בעמוד 74. התפלגות המשתנים מפורטת בנספח 3.

¹² בניתוח זה, קודדנו את משתנה ההכנסה כ"הכנסה גבוהה" לעומת כל שאר קטגוריות ההכנסה, זאת לאחר שניתוחים מקדימים הראו דמיון בין שלוש קטגוריות ההכנסה הנמוכות יותר והבדל בין אלה לבין קטגוריית ההכנסה הגבוהה. מסיבה דומה משתנה סוג העיסוק קודד כ"בעלי נידות גלובלית גבוהה" לעומת כל שאר תחומי העיסוק.

והם ילידי ישראל נוטים יותר לשקול עזיבה של הארץ. משתנים אחרים כמו השכלה, הכנסה, ומשלח יד נותרו לא מובהקים, בדיוק כפי שנמצא במדגם הכללי. עקביות זו מחזקת את המסקנה שגיל הוא גורם מפתח בנטייה לשקול עזיבה, גם כאשר מנטרלים את השפעת רמת הדתיות.

"מפת החוס" הבאה מבהירה את הדברים מכיוון נוסף: כפי שניתן לראות בה צעיר חילוני בשנות העשרים הוא בעל סיכוי של כ-62% לשקול עזיבה של ישראל. לעומתו, צעיר דתי באותו גיל הוא בעל סיכוי של רק כ-28% לשקול זאת, וצעיר חרדי בן אותו גיל הוא בעל סיכוי של כ-5% בלבד לשקול זאת. הפערים נשמרים גם בקבוצות הגיל המבוגרות יותר.

לוח 1.1 מפת חוס: הסתברות חזויה לשקול עזיבה של ישראל באופן זמני או קבוע, לפי גיל ורמת דתיות (%) (יהודים)

	55 ומעלה	54-35	34-18	
חילונים	25.5	41.9	62.3	
מסורתיים לא דתיים	12.5	23.2	40.8	
מסורתיים דתיים	8.1	15.7	29.9	
דתיים	7.5	14.6	28.2	
חרדים	1.1	2.2	5	

הערה: ההסתברויות מבוססות על מודל הרגרסיה. הערכים מייצגים את האפקט המתווסף של גיל ורמת דתיות כאשר כל שאר המשתנים במודל נשארים קבועים בערכם הממוצע במדגם.

אף שהשפעתם קטנה יותר ונמצאת על גבול המובהקות הסטטיסטית, ראוי לציין גם את ההשפעה של הכנסה גבוהה ואזרחות זרה המעלות את הסיכוי לשקול עזיבה. כך, הסיכוי של צעיר חילוני בעל הכנסה גבוהה ואזרחות זרה לשקול הגירה קופץ ל-79%.

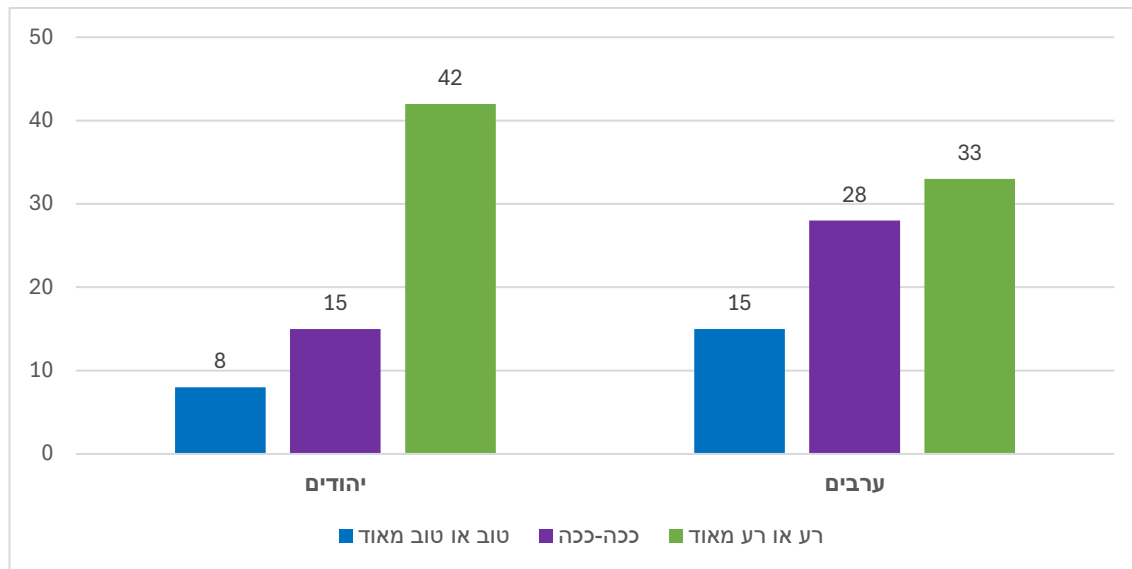
2. עמדות פוליטיות וחברתיות

נפנה כעת לבחון כיצד עמדות פוליטיות וחברתיות קשורות לנטייה לשקול עזיבה של ישראל.

המצב הכללי של ישראל - שאלנו בסקר את המרואיינים מה לדעתם המצב של ישראל היום באופן כללי. 21% מהיהודים העריכו את מצב המדינה כטוב או טוב מאוד, שליש העריכו אותו כ-"ככה ככה" וקרוב למחצית (46%) כרע או רע מאוד. בקרב הערבים ההערכה פסימית יותר: רק 9% הגדירו את המצב כטוב או טוב מאוד, רבע כ-"ככה ככה", ו-65% כרע או רע מאוד. ממצאים אלו תואמים התפלגויות של התשובות לשאלה זו גם בסקרים אחרים שבהם היא הופיעה לאחרונה.

כפי שניתן לראות בתרשים, הערכת המצב הכללי של ישראל קשורה לנטייה לשקול עזיבה: ככל שהערכת המצב שלילית יותר, כך גוברת הנטייה לשקול עזיבה. בקרב היהודים, מיעוט קטן בלבד מהמעריכים את המצב בחיוב שוקלים עזיבה בהשוואה לכ-40% מהמעריכים את המצב בשלילה. דפוס דומה, אם כי מתון יותר, מתגלה גם בקרב הערבים.

תרשים 1.7 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי הערכת המצב של ישראל היום באופן כללי (%)

דאגה לגבי עתידה של ישראל - בחנו את השפעתן של רמות הדאגה של המשתתפים משורה של נושאים על הנטייה לשקול עזיבה. במישור החברתי-מדינתי שאלנו על דאגה ממצבה של ישראל בתחומים כגון חופש הביטוי, הצביון הדמוקרטי והיהודי של המדינה, המצב הביטחוני והבינלאומי, מצב הכלכלה והתעסוקה במשק, וכן באשר לרמת השירותים הציבוריים. במישור האישי התמקדנו בנושאים הנוגעים לחיי הפרט ומשפחתו: תחושת ביטחון פיזי, יכולת כלכלית לתמוך בילדים, חופש לחיות לפי ערכים אישיים ועתיד כלכלי ומקצועי. המשיבים דירגו את רמת הדאגה שלהם בכל נושא על סולם מ-1 (מוטרד מאוד) עד 4 (בכלל לא מוטרד).

במישור החברתי-מדינתי ממצאי המחקר מורים כי בקרב היהודים בולטת במיוחד הדאגה מהמצב הביטחוני (86% מודאגים), רמת השירותים הציבוריים ומצב הכלכלה והתעסוקה (76% כל אחד). שיעורי דאגה משמעותיים נרשמו גם לגבי המעמד הבינלאומי של ישראל (65%) והצביון הדמוקרטי שלה (64%). שיעורים נמוכים יותר מודאגים מחופש הביטוי והמחאה (59%) ומהצביון היהודי של המדינה (53.5%). בקרב הערבים רמות הדאגה גבוהות יותר ברוב התחומים: מצב הכלכלה והתעסוקה (84%), המצב הביטחוני (82%), הצביון הדמוקרטי (81%) וחופש הביטוי (78%). דאגה פחותה יחסית נרשמה בקרב המרואיינים הערבים לגבי רמת השירותים הציבוריים (63%), המעמד הבינלאומי של ישראל (57%) והצביון היהודי שלה (53%).

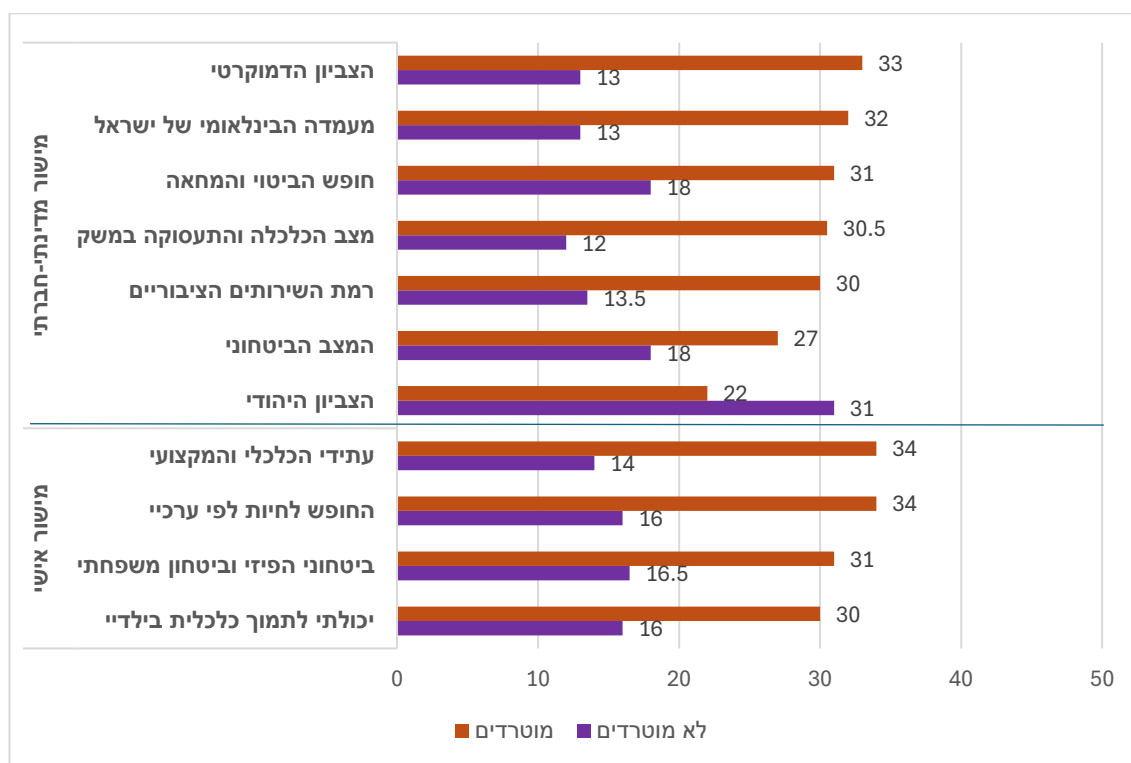
במישור האישי בקרב היהודים כשני שלישים מביעים דאגה מהביטחון הפיזי שלהם ושל משפחתם (66%) ומהיכולת לתמוך כלכלית בילדיהם (66.5%). מעט פחות מודאגים מהעתיד הכלכלי והמקצועי שלהם (61%) ומהחופש לחיות לפי ערכיהם (58%). בקרב הערבים רמות הדאגה בנושאים האישיים גבוהות במיוחד: הביטחון הפיזי והמשפחתי מעורר דאגה אצל 84.5%, העתיד הכלכלי והמקצועי אצל 81%, החופש לחיות לפי ערכים אצל 79%, והיכולת לתמוך בילדים אצל 78%.

במישור החברתי-מדינתי, בקשר בין דאגה לנטייה לשקול עזיבה חזק במיוחד כשמדובר בצביון הדמוקרטי ובמעמדה הבינלאומי של ישראל: כשליש מהמוטרדים מנושאים אלה שוקלים הגירה

בהשוואה ל-13% מאילו שאינם מוטרדים מסעיפים אלה. בנושאים אחרים כמו המצב הביטחוני וחופש הביטוי והמחאה הפערים בנטייה לשקול הגירה בין מוטרדים ללא מוטרדים קטנים יותר. יוצא דופן הוא הצביון היהודי של המדינה, שבו הדפוס הפוך - דווקא מי שאינם מוטרדים מהצביון היהודי נוטים יותר לשקול הגירה לעומת המוטרדים ממנו. זאת עקב שיעורם הגבוה של החרדים והדתיים בקרב המוטרדים מהצביון היהודי של המדינה ושיעורם הנמוך של החילונים המוטרדים מנושא זה, וכפי שכבר ראינו קיים קשר בין רמת דתיות לנטייה לשקול עזיבה.

במישור האישי, הקשר בין דאגה לנטייה לשקול עזיבה חזק במיוחד כשמדובר בעתיד הכלכלי והמקצועי והחופש של המרואיין לחיות לפי ערכיו. שיעור השוקלים עזיבה בקרב המוטרדים משני הנושאים הללו עומד על 34% לעומת 14%-16% בקרב הלא מוטרדים בהתאמה. גם בדאגה לביטחון האישי והמשפחתי וביכולת לתמוך כלכלית בילדי נרשמו פערים אם כי קטנים יותר בשיעורי השוקלים לעזוב בין המוטרדים ללא מוטרדים.

תרשים 1.8 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי רמת הדאגה בנושאים שונים (% , יהודים)

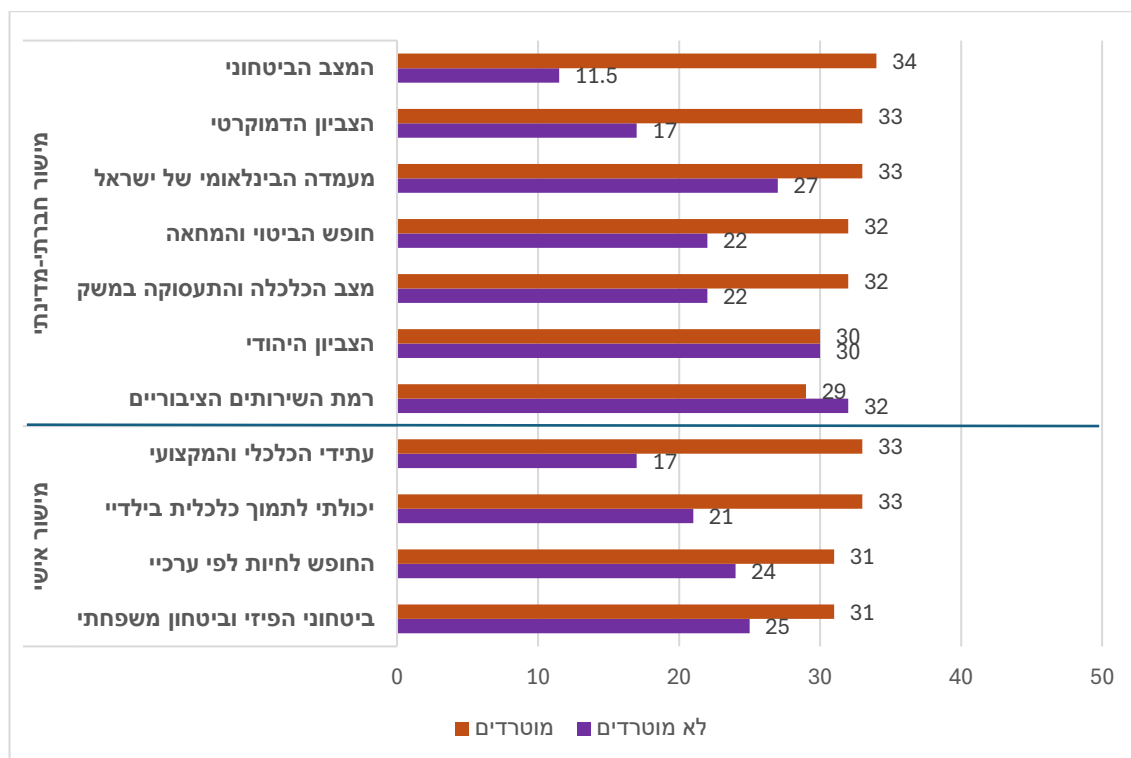

בקרב הערבים הקשר בין דאגות - חברתיות-מדינתיות או אישיות - לבין שיקולי עזיבה חלש יותר מאשר בקרב היהודים. אמנם גם כאן ברוב הנושאים שיעור השוקלים לעזוב גבוה יותר בקרב המוטרדים, אך הפערים בין שתי הקבוצות קטנים יותר.

במישור החברתי-מדינתי נמצאו פערים דומים בין המוטרדים ואילו שאינם. פער גדול במיוחד נרשם בנושא המצב הביטחוני (34% מהמוטרדים שוקלים עזיבה לעומת 11.5% מהלא מוטרדים), ואחריו בנושא הצביון הדמוקרטי (33% מהמוטרדים שוקלים עזיבה לעומת 17% מהלא מוטרדים). בשאר התחומים הפער קטן יותר עד לא קיים.

במישור האישי בולט במיוחד ששיעורי השוקלים עזיבה גבוהים גם בקרב הלא מוטרדים. למשל, בנושא הביטחון האישי והמשפחתי, 25% מהלא-מוטרדים שוקלים עזיבה בהשוואה ל- 31% מהמוטרדים, ובנושא החופש לחיות לפי ערכי המרואיין השיעורים המקבילים הם 24%-ו- 31% מהמוטרדים.

תרשים 1.9 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי רמת הדאגה מנושאים שונים (% , ערבים)

כדי לקבל תמונה כוללת יותר, יצרנו שני מדדים מאוחדים: האחד משקף את רמת הדאגה נושאים החברתיים-מדינתיים והשני משקף את רמת הדאגה בנושאים האישיים. כל מדד חושב כממוצע של התשובות לפריטים הרלוונטיים.¹³ מדד המישור החברתי-מדינתי אינו כולל את נושא הצביון היהודי, שכן כפי שראינו, הוא פועל בכיוון הפוך משאר הנושאים.

במעבר למדדים המאוחדים שינינו את אסטרטגיית החלוקה: בעוד שבניתוח הפריטים הבודדים חילקנו את המשיבים לשתי קבוצות (מוטרדים/לא מוטרדים), במדדים המאוחדים - שהם ממוצע רציף של מספר פריטים - בחרנו לחלק לשלוש קבוצות שמשקפות טוב יותר את רצף הדאגה: מוטרדים (ממוצע בין 1 ל-1.99), מוטרדים חלקית (ממוצע בין 2 ל-2.99), ולא מוטרדים (ממוצע בין 3 ל-4).¹⁴

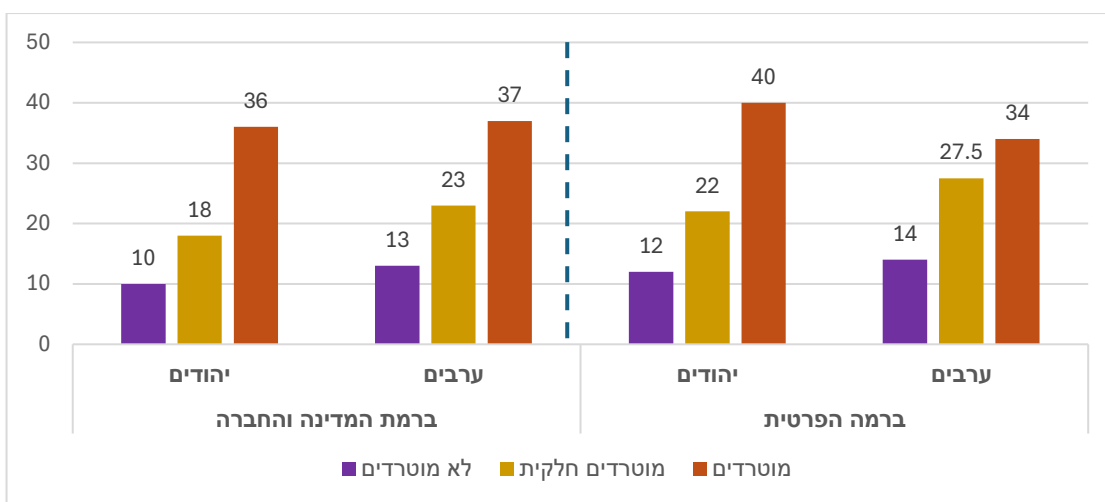
¹³ איחוד המשתנים בוצע לאחר בדיקת מהימנות פנימית. בקרב יהודים: מדד הרמה החברתית-מדינתית (ללא צביון יהודי) - $\alpha=0.827$; מדד הרמה האישית - $\alpha=0.798$. בקרב ערבים: מדד הרמה החברתית-מדינתית (ללא צביון יהודי) - $\alpha=0.840$; מדד הרמה האישית - $\alpha=0.820$.

¹⁴ החלטת החלוקה לשלוש קבוצות במדדים המאוחדים נובעת מהשוני המתודולוגי בין פריטים בודדים למדדים מאוחדים. בעוד שבפריטים הבודדים חילקנו לשתי קבוצות על בסיס הסולם המקורי (2-1 מול 3-4), במדדים המאוחדים המבוססים על ממוצע רציף, חלוקה לשתי קבוצות הייתה מחייבת חיתוך ב-2.5. חיתוך כזה היה מקבץ יחד מרואיינים עם רמת דאגה גבוהה (למשל ממוצע 1.5) עם מרואיינים בעלי דאגה בינונית (למשל ממוצע 2.4), ובכך

בקרב היהודים ניכר קשר ברור ומדורג בשני המדדים בין רמת הדאגה לנטייה לשקול עזיבה. הן ברמת המדינה והחברה הן ברמה האישית, שיעור השוקלים עזיבה עולה מ-10% ו-12% בקרב הלא מוטרדים, ל-18% ו-22% בקרב המוטרדים חלקית, ועד ל-36% ו-40% בקרב המוטרדים.

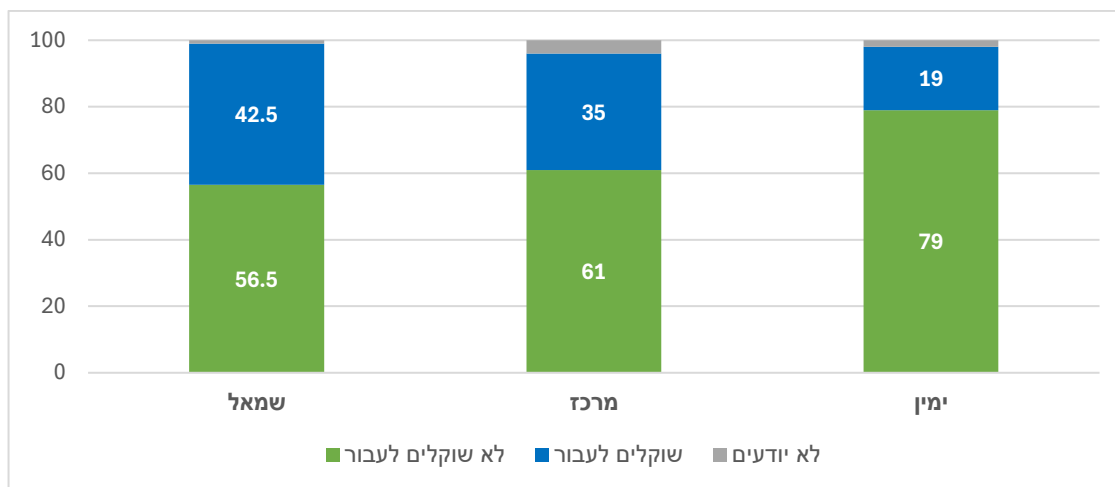
בקרב הערבים הדפוס דומה אם כי הפערים מעט יותר מתונים. בשתי הרמות שיעורי השוקלים לעזוב מטפסים מ-13% ו-14% בקרב הלא מוטרדים, ל-23% ו-27.5% בקרב המוטרדים חלקית ועד ל-37% ו-34% בקרב המוטרדים.

תרשים 1.10 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי רמת הדאגה מנושאים ברמת המדינה והחברה ומנושאים ברמה הפרטית (%)

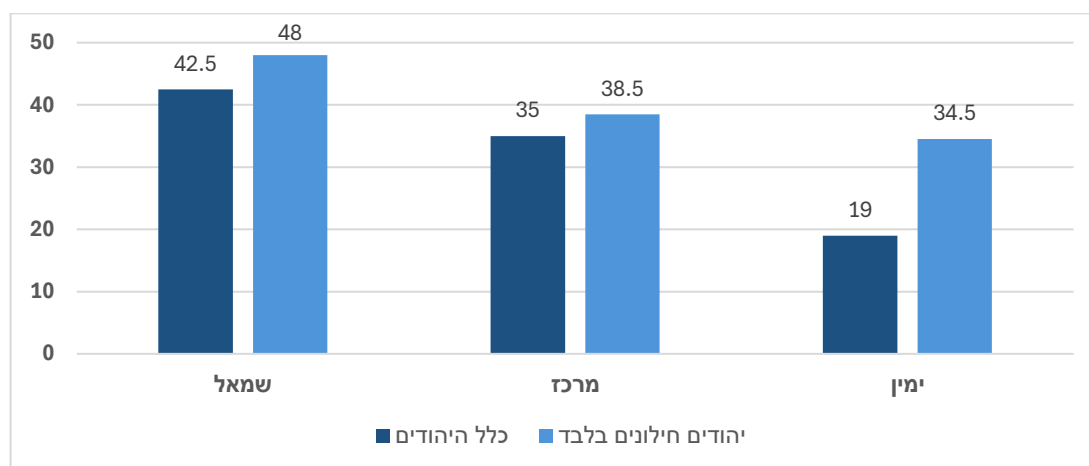
מחנות פוליטיים והנטייה לשקול עזיבה - בחנו את הקשר בין השתייכות פוליטית לבין נטייה לשקול עזיבה (מדגם יהודים) ומצאנו הבדלים גדולים בין המחנות השונים. בקרב מי שמזדהים עם השמאל 42.5% שוקלים לעזוב את ישראל – שיעור גבוה באופן ניכר מזה שבמרכז (35%) ועוד יותר מכך מזה שבימין (19%).

תרשים 1.11 האם שוקלים או לא שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע? לפי מחנות פוליטיים (%) (יהודים)

כדי להעמיק בהבנת הקשר בין השתייכות פוליטית לשיקול האם לעזוב בניטרול גורם רמת הדתיות, בחנו שוב את החלוקה למחנות פוליטיים גם בקרב החילונים בלבד. בדיקה זו חשובה שכן כאמור חילונים נוטים יותר לשקול עזיבה וייתכן שהשיעור הנמוך יחסית של השוקלים עזיבה בימין קשור לכך שרבים במחנה זה אינם חילונים. התוצאות מראות שגם בקרב חילונים נשמר הדפוס הבסיסי שתיארנו – השמאל נוטים יותר לשקול עזיבה מאשר המרכז והימין, אם כי הפערים בין הימין לבין השמאל והמרכז קטן יותר. בנוסף, בקרב החילונים בכל המחנות שיעור השוקלים לעזוב גבוה יותר מאשר בכלל מדגם היהודים. בולט במיוחד הפער בין שיעור הימנים מכלל היהודים השוקלים עזיבה (19%) לבין שיעור הימנים החילונים השוקלים זאת (34.5%).

תרשים 1.12 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי מחנות פוליטיים (%) (יהודים)

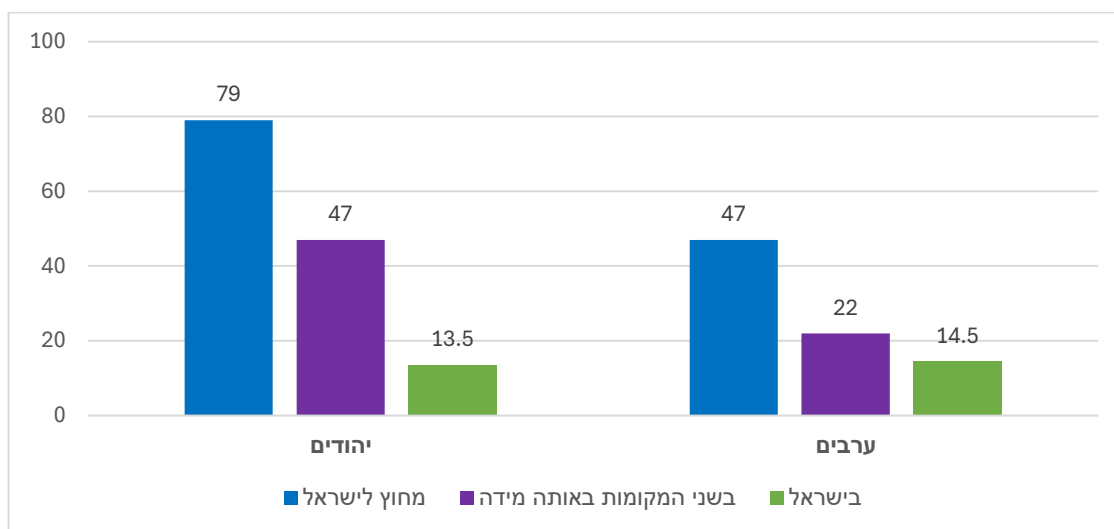
היכן בטוח יותר לחיות והנטייה לשקול לעזוב את ישראל - שאלנו את המרואיינים היהודים והערבים האם להערכתם בטוח יותר עבורם לחיות בישראל או במקום אחר: את היהודים שאלנו היכן בטוח יותר ליהודים לחיות ואת הערבים שאלנו היכן בטוח יותר לערבים לחיות. בקרב היהודים רוב גדול (68%) סבורים שבישראל בטוח יותר ליהודים לחיות, רק 6% חושבים שמחוץ

לישראל בטוח יותר, ו-14% רואים את שני המקומות כבטוחים באותה מידה. בקרב הערבים רק כשליש (36%) סבורים שבישראל בטוח יותר לערבים לחיות, רבע (25%) חושבים שמחוץ לישראל בטוח יותר, ו-20% רואים את שני המקומות כבטוחים באותה מידה.

כצפוי, קיים קשר הדוק בין תפיסת הביטחון הקיומי לבין הנטייה לשקול עזיבה. בקרב היהודים הפער דרמטי במיוחד: הרוב המכריע של הסבורים שמחוץ לישראל בטוח יותר ליהודים שוקלים לעזוב (79%) לעומת מיעוט קטן מקרב הסבורים שבישראל בטוח יותר. אלו הרואים את שני המקומות כבטוחים באותה מידה נמצאים באמצע - כמחציתם שוקלים עזיבה. אמנם רק מיעוט מהיהודים סבורים שמחוץ לישראל בטוח יותר אך כשזו התפיסה, היא קשורה באופן חזק מאוד לשיקול לעזוב.

בקרב הערבים הדפוס דומה אך הפערים מתונים יותר. כמעט מחצית מהסבורים שמחוץ לישראל בטוח יותר שוקלים עזיבה, שיעור נמוך בהרבה מבקרב היהודים החושבים שבמקום אחר בטוח יותר לחיות. שיעור השוקלים עזיבה בקרב הערבים המעריכים כי מידת הביטחון דומה בארץ ובחו"ל גם כן נמוך משמעותית בהשוואה ליהודים ואילו שיעור השוקלים עזיבה בקרב הערבים הגורסים שבישראל בטוח יותר דומה לשיעור המקביל בקרב היהודים.

תרשים 1.13 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי היכן בטוח יותר ליהודים/ערבים לחיות (%)

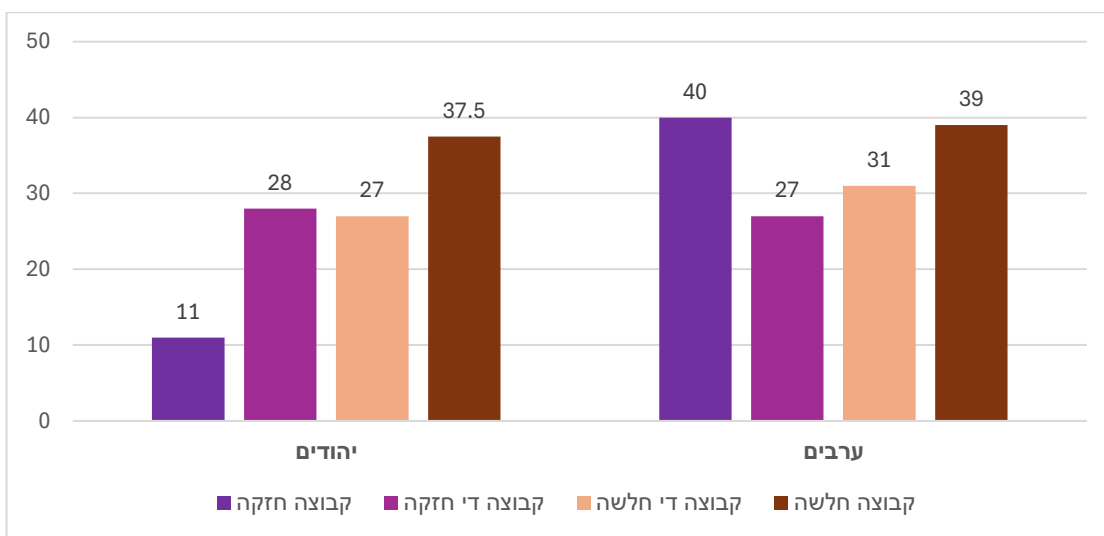
לסיכום חלק זה, כצפוי נמצא קשר ברור בין תפיסות שליליות לגבי המדינה לבין הנטייה לשקול עזיבה. מי שמעריכים את מצב ישראל כרע, מוטרדים מהעתיד (במיוחד בנושאים של צביונה הדמוקרטי של המדינה, חופש ביטוי ועתיד כלכלי אישי), ו/או סבורים שמחוץ לישראל בטוח יותר לקבוצתם לחיות, נוטים הרבה יותר לשקול עזיבה. הקשר בין עמדות פוליטיות לשיקולי עזיבה בולט במיוחד: שיעור השוקלים עזיבה בשמאל יותר מכפול משיעור השוקלים זאת בימין. בחברה הערבית הקשר בין עמדות לשיקולי עזיבה חלש יותר, והנטייה לשקול זאת נפוצה יחסית גם בקרב מי שאינם מביעים דאגה מיוחדת או תפיסות שליליות של מצב המדינה.

3. זהות, הזדהות ורישות חברתי

נפנה כעת לבחון ממד נוסף וחשוב - כיצד תחושות של זהות, הזדהות ושייכות חברתית קשורות לנטייה לשקול עזיבה. שאלנו את המשתתפים בסקר לאיזו קבוצה בחברה הישראלית הם שייכים להרגשתם - חזקה או חלשה. בקרב היהודים, הרוב ממקמים עצמם בקבוצה חזקה או די חזקה (בהתאמה 11%-ו-48%) לעומת כשליש הממקמים עצמם בקבוצה די חלשה או חלשה (בהתאמה 24.5%-ו-6.5%). בקרב הערבים התמונה הפוכה: מיעוט ממקמים עצמם בקבוצה חזקה או די חזקה (בהתאמה 6.5%-ו-21.5%) לעומת רוב הממקמים עצמם בקבוצה די חלשה או חלשה (בהתאמה 42%-ו-20%).

בחינת הקשר בין תחושת המיקום החברתי לנטייה לשקול עזיבה מגלה שבקרב היהודים החשים שייכות לקבוצות חלשות יותר נוטים לשקול עזיבה: רק 11% מהמרגישים שייכות לקבוצה חזקה שוקלים זאת לעומת 37.5% בקרב המרגישים שייכים לקבוצה חלשה. בקרב הערבים, הדפוס שונה: דווקא בקטגוריות הקצה נמצאו השיעורים הגבוהים ביותר של השוקלים עזיבה: 40% בקרב המרגישים שייכים לקבוצה חזקה ו-39% בקרב המרגישים שייכים לקבוצה חלשה, בעוד שבקטגוריות הביניים השיעורים נמוכים יותר.

תרשים 1.14 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי תחושת שייכות לקבוצה חזקה/חלשה (%)

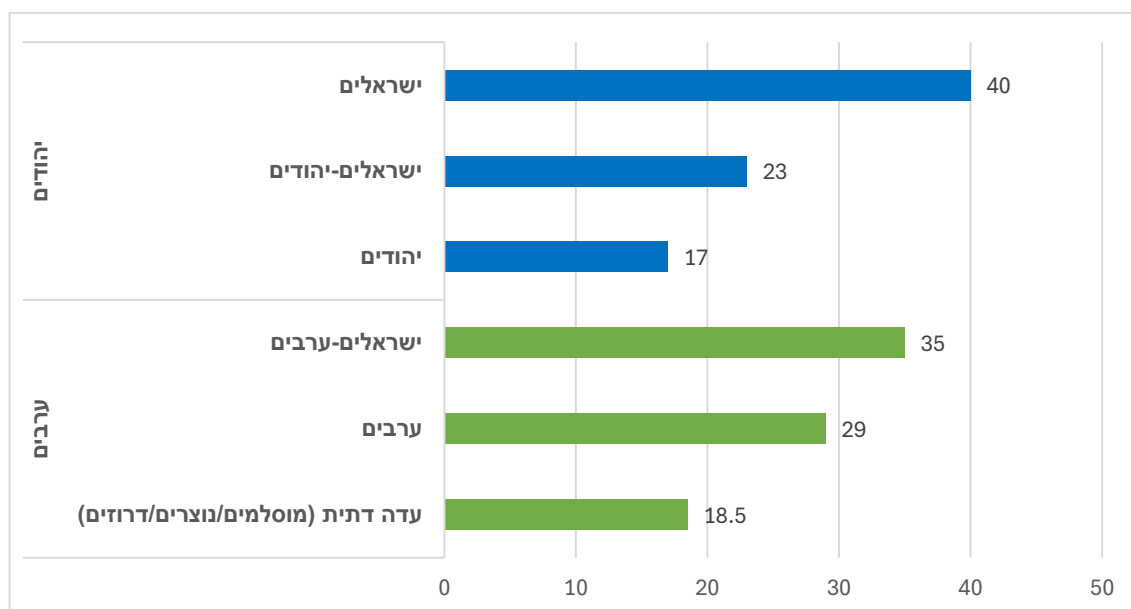

שאלנו את המשתתפים מהי הזהות המרכזית שלהם. ליהודים הצגנו את הזהויות הבאות: ישראלי, יהודי וישראלי-יהודי. מתברר כי כמעט מחצית (47%) מגדירים את זהותם המרכזית כ"ישראלי-יהודי", הגדרה המשלבת את שני הרכיבים, כ-30% מגדירים את זהותם העיקרית יהודית, ו-22% את זהותם הישראלית. בחינת הקשר בין הזהות המרכזית לנטייה לשקול עזיבה בקרב יהודים מעלה שבקרב מי שמגדירים עצמם כ"ישראלי" בלבד 40% שוקלים זאת - שיעור גבוה משמעותית מביתר הקבוצות. חשוב לציין שהזהויות המתוארות כאן נמצאות בקורלציה גבוהה עם הזהות הדתית על

הרצף שבין חרדים לחילונים. לכן לא מפתיע שה"ישראלים", אשר רובם מגדירים עצמם חילונים, נוטים לשקול הגירה יותר מאחרים.¹⁵

לערבים הצגנו מספר רב יותר של אפשרויות. התשובות השכיחות ביותר היו: ישראלי-ערבי – 29%, ערבי – 27%, והזדהות לפי "העדה הדתית שלי (מוסלמי/נוצרי/דרוזי)" – 17%. בקטגוריות הבאות בחרו מספר קטן מדי של משתתפים מכדי שנוכל לנתחם סטטיסטית: פלסטיני-ישראלי (7%), פלסטיני (6%), ישראלי (6%). בחינת הקשר בין זהות מרכזית לנטייה לשקול עזיבה בקרב ערבים מבליטה את העובדה שמי שמצביעים על הזהות דתית-עדתית שלהם כעיקרית שוקלים זאת בשיעור נמוך יותר (18.5%) מאשר בעלי זהויות אתניות-לאומיות - בין אם "ערבי" (29%) או "ישראלי-ערבי" (35%). מעניין במיוחד שדווקא המגדירים עצמם כ"ישראלי-ערבי", כלומר, מבטאים זיקה כלשהי לישראל, שוקלים עזיבה בשיעור הגבוה ביותר – אף יותר מהמגדירים עצמם כ"ערבי" בלבד.

תרשים 1.15 שוקלים לעבור למדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי זהות מרכזית (%)

לבסוף בחנו את השפעת הרישות החברתית של המרואיינים על שיקולי עזיבה באמצעות השאלה האם יש למרואיין מקורבים (בני משפחה, חברים קרובים) שעברו לחיות במדינה אחרת בחמש השנים האחרונות. בקרב היהודים 40% דיווחו על מקורבים שעזבו - 30% על אחד או שניים, ו-10% על יותר משניים. בקרב הערבים 31% דיווחו על מקורבים שעזבו - 17% על אחד או שניים, ו-14% על יותר משניים. כלומר, יהודים חשופים יותר בסביבתם לעזיבה של ישראל הקרובה מאשר ערבים.

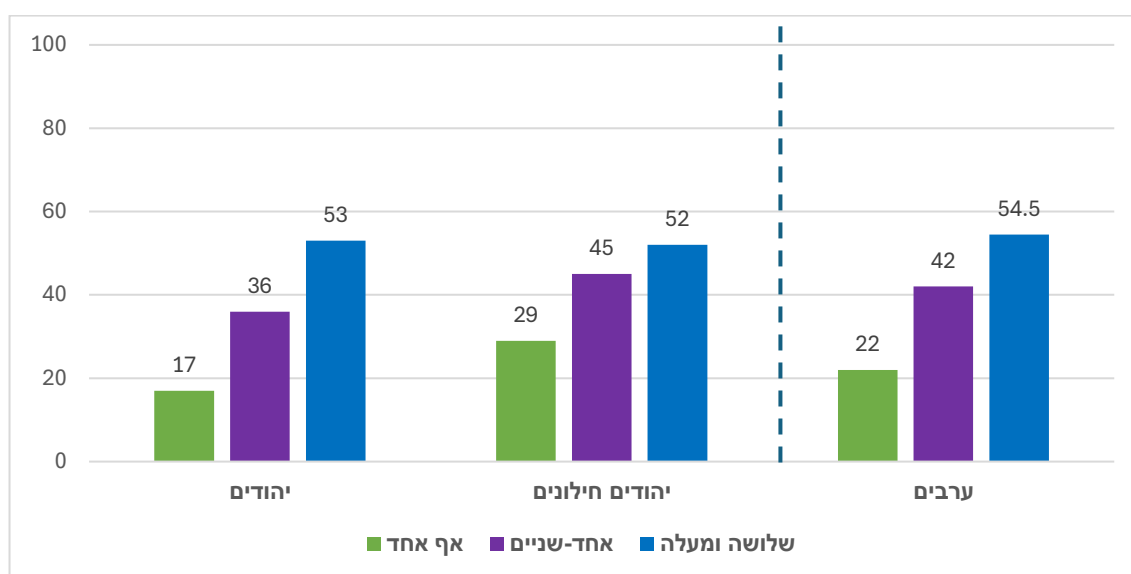
בשתי האוכלוסיות נמצאו דפוסים דומים וקשרים ברורים: ככל שיש יותר מקורבים שעזבו את ישראל בחמש השנים האחרונות כך חזקה יותר הנטייה לשקול מהלך כזה. בקרב הערבים השיעורים עולים מ-22% השוקלים עזיבה בקרב מי שאין להם מקורבים שעזבו ל-42% ו-54.5% השוקלים זאת בקרב מי שיש בסביבתם אנשים שעשו זאת. בקרב היהודים המגמה דומה: 17% מאלו שאין

¹⁵ 86.5% מהמגדירים עצמם "ישראלים" בלבד בשאלה זו הגדירו עצמם כחילונים, לעומת 40.5% חילונים בקטגוריה "ישראלי-יהודי" ו-13% חילונים בקטגוריה "יהודי".

להם מקורבים שעזבו שוקלים עזיבה לעומת 36%-ו-53% השוקלים עזיבה בקרב אלו שיש להם מקורבים שעזבו.

כפי שראינו חילונים נוטים יותר לשקול עזיבה, רצינו לבחון האם גם אצלם קיים קשר לעובדה שיש או אין בקרבתם מקורבים שכבר עזבו. מצאנו שאצל חילונים ללא מקורבים שעזבו 28% שוקלים עזיבה - שיעור גבוה מ-17% בכלל האוכלוסייה היהודית. אבל גם בקרב חילונים נשמר הקשר החזק בין קיום מקורבים שעזבו לבין הנטייה לשקול עזיבה (45%-ו-52% מאלו שיש להם מקורבים שעזבו שוקלים עזיבה), מה שמדגיש את החשיבות של רישות חברתי בהחלטות הגירה, גם בקרב אוכלוסייה שממילא נוטה יותר לשקול עזיבה.

תרשים 1.16 שוקלים לעבור מדינה אחרת באופן זמני או קבוע, לפי מספר המקורבים (בני משפחה, חברים קרובים) שעברו לחיות בחו"ל בחמש השנים האחרונות (%)

לסיכום חלק זה, ניתוח הקשר בין זהות, הזדהות ורישות חברתי לבין הנטייה לשקול עזיבה מגלה דפוסים מורכבים. בקרב יהודים, הזדהות עם קבוצה חלשה והגדרה עצמית כ"ישראלי" בלבד (ללא הרכיב היהודי) קשורות לנטייה חזקה לשקול זאת בחיוב. בקרב ערבים התמונה שונה - דווקא בקצוות סולם תחושת השייכות, כלומר מי ששייכו עצמם לקבוצה חזקה או חלשה, נמצאו שיעורים גבוהים יותר של מי ששוקלים עזיבה. ממצא מפתיע הוא שדווקא המגדירים עצמם כ"ישראלי-ערבי" שוקלים עזיבה יותר מאחרים. בשתי האוכלוסיות לרישות החברתי יש השפעה דרמטית - קיומם של מקורבים שעזבו מחזק במידה רבה את הנטייה לשקול עזיבה, עד כדי פי שניים עד שלושה.

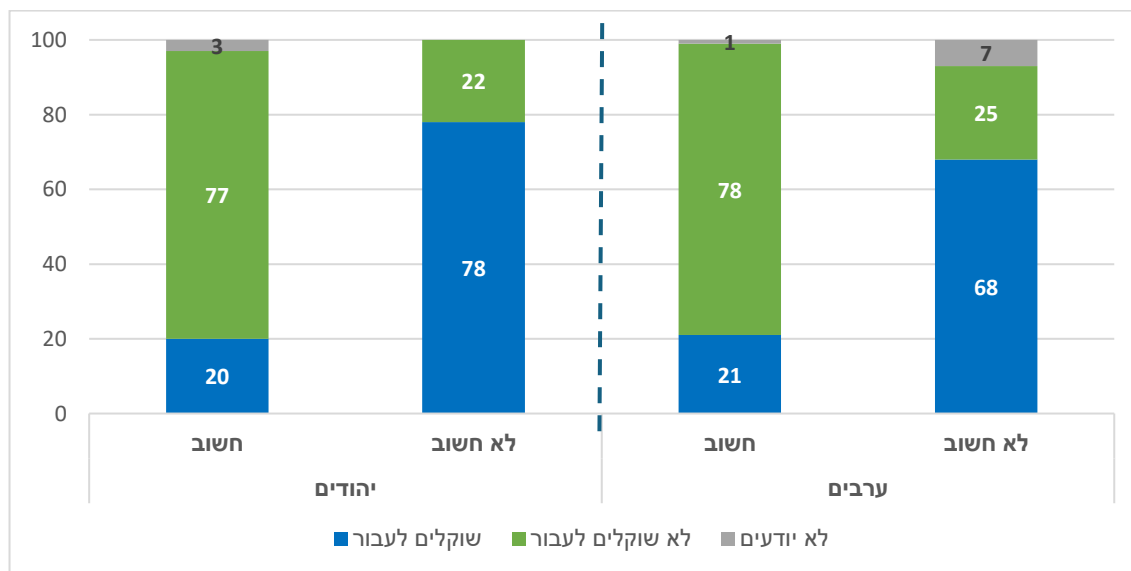
פרק 2 – לעזוב או להישאר: מפת השיקולים של ישראלים בהחלטות עזיבה

פרק זה מתמקד בשני ממדים מרכזיים של השיקולים לעזיבה: מצד אחד, הגורמים הדוחפים לעזיבה – אותם כוחות המקשים על החיים בישראל ומניעים אנשים לשקול עתיד במקום אחר; ומצד שני, הגורמים המושכים להישאר – אותם קשרים, ערכים וייחודיות שמחזקים את הרצון להמשיך ולחיות בישראל.

הגורמים הדוחפים החוצה שבחנו כוללים את: המלחמה והמצב הביטחוני, יוקר המחיה, עתיד הילדים, קשיים בהתקדמות מקצועית וכלכלית, המתח סביב הרפורמה המשפטית/ההפיכה המשטרית, איכות השלטון והמצב הפוליטי, תחושות של ניכור מהתרבות הישראלית, וחוסר השוויון בנשיאת הנטל הביטחוני. הגורמים המושכים להישאר כוללים את: הזיקה הציונית וההזדהות עם ישראל כבית לעם היהודי, השייכות לתרבות ולמנטליות הישראלית, תחושת הערבות ההדדית והאחריות לעתיד המדינה, הרצון להישאר קרוב למשפחה ולחברים, השאיפה שהילדים יגדלו כישראלים, הקשר לשפה העברית או הערבית, תחושת הביטחון הפיסי, החשש מקשיי הסתגלות בחו"ל, והחשש מאנטישמיות, אנטי-ישראליות או אנטי-ערביות במדינות אחרות.

לפני שננתח את גורמי הדחיפה לעזוב ואת הגורמים המושכים להישאר, נציג את התשובות לשאלה הבסיסית: "באיזו מידה חשוב או לא חשוב לך לחיות בישראל?". הן בקרב יהודים (90%) הן בקרב ערבים (79%) מצאנו שיעורים גבוהים מאוד שדי חשוב או מאוד חשוב להם לחיות בישראל. בחינת הקשר בין החשיבות המיוחסת לחיים בישראל לבין הרצון לעזוב את ישראל מעלה דפוס דומה (וצפוי) בשתי האוכלוסיות: כשלושה רבעים מאלו שחשוב להם לחיות בארץ אינם שוקלים לעזוב, ואילו שיעורים דומים מאלו שלא חשוב להם לחיות בארץ כן שוקלים לעזוב.

תרשים 2.1 שוקלים או לא שוקלים עזיבה לפי באיזו מידה חשוב או לא חשוב לך לחיות בישראל (%)

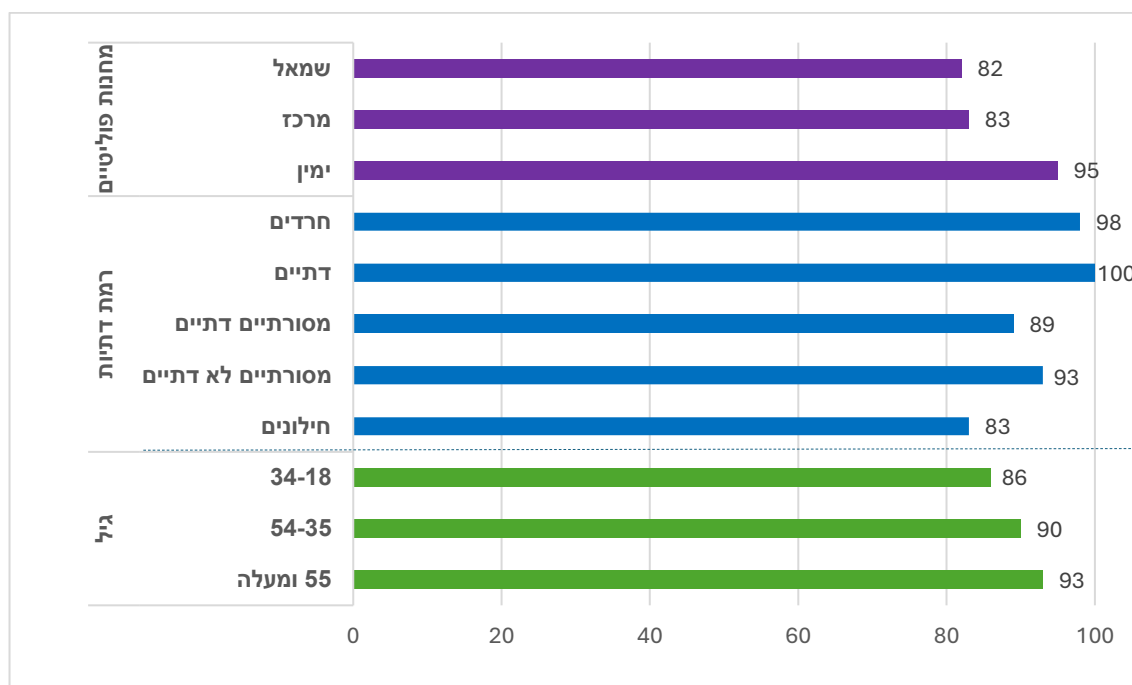

פילוח של מדגם היהודים לפי מחנות פוליטיים מגלה שבימין שיעור גבוה מאוד (95%) מדווחים שחשוב להם לחיות בארץ ואילו במרכז ובשמאל מדובר בשיעורים נמוכים יותר (83%-82% בהתאמה), אם כי בשני המחנות הללו עדיין מדובר ברוב גדול מאוד.

פילוח לפי רמת דתיות מראה שאם כי בכל הקבוצות מדובר ברוב שחשוב להם לחיות בארץ, הרי שהקבוצות הדתיות מייחסות לכך חשיבות גדולה יותר: בקרב החרדים והדתיים מדובר ברוב מוחלט או כמעט, בקרב המסורתיים – דתיים ולא דתיים – השיעורים גם כן גבוהים מאוד (89%, 93% בהתאמה), ואילו בקרב החילונים השיעור אמנם נמוך מעט יותר (83%) אך עדיין גבוה. יתירה מזו, למרות שכאמור 39% מהחילונים שוקלים עזיבה, 83% מהם מדווחים שחשוב להם לחיות במדינה.

ממצא מעניין עולה כאשר בוחנים את התשובות לפי קבוצות הגיל: אם כי הצעירים היהודים (34-18), מציגים שיעור גבוה של שוקלים לעזוב (36%) רובם (86%) בכל זאת מדווחים שחשוב להם לחיות בישראל.

תרשים 2.2 חשוב מאוד או די חשוב לחיות בישראל, לפי מחנות פוליטיים, רמת דתיות ולפי גיל (%, יהודים)

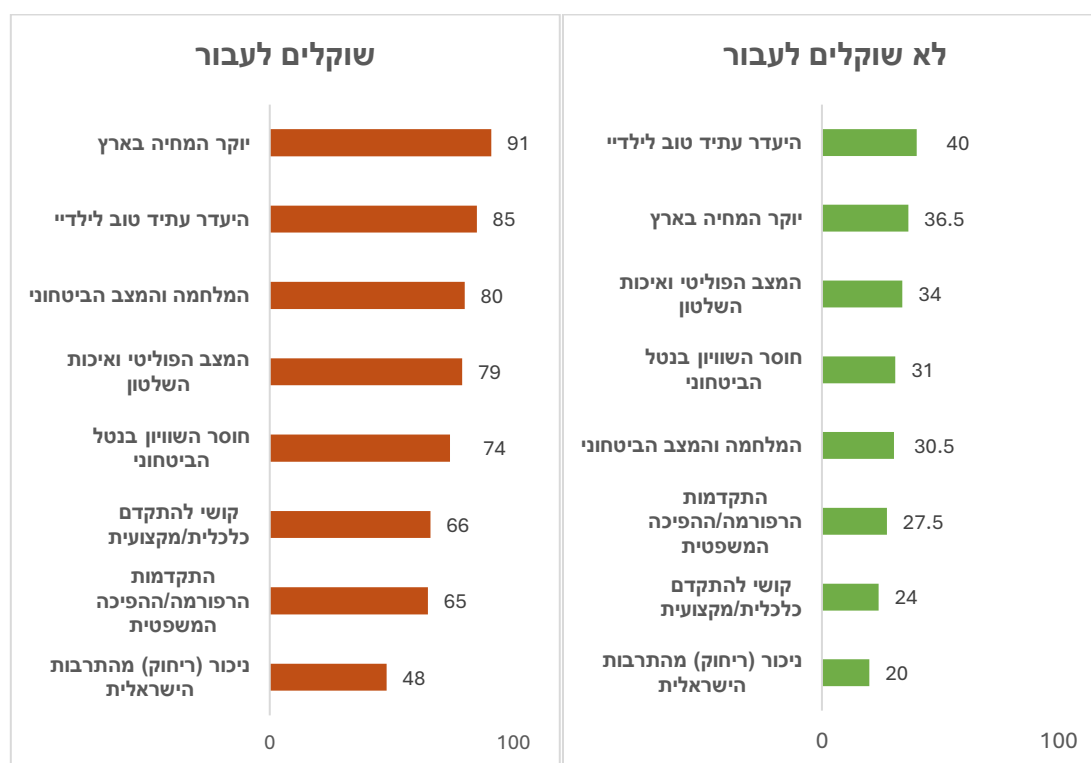

1. גורמי דחיפה החוצה

בחנו באיזו מידה כל אחד מגורמי הדחיפה הפוטנציאליים מהווה שיקול משמעותי לעבור מישראל למדינה אחרת. בקרב השוקלים לעזוב במדגם היהודים, יוקר המחיה הגבוה בארץ בולט כגורם הדומיננטי ביותר – 91% רואים בו שיקול משמעותי לעזיבה כשבסמוך אליו מצוי השיקול של היעדר עתיד טוב לילדים (85%). המלחמה והמצב הביטחוני (80%) והמצב הפוליטי ואיכות השלטון (79%) נמצאים רק במקומות השלישי והרביעי בסדר החשיבות של גורמי הדחיפה החוצה אך גם הם מקבלים שיעורים גבוהים של מי שרואים אותם כשיקולים רלוונטיים לעניין העזיבה. גורמים נוספים בעלי משקל משמעותי, אם כי קטן יותר, הם: חוסר השוויון בנשיאה בנטל הביטחוני (74%), הקושי להתקדם כלכלית ומקצועית (66%) והתקדמות הרפורמה המשפטית/ההפיכה המשטרית (65%).

כצפוי, בקרב אלו שאינם שוקלים לעזוב השיעורים הללו נמוכים בהרבה, אך חשוב לאתר את הגורמים "הנפוצים" ביותר, כלומר את גורמי הדחיפה החוצה שעלולים בבוא היום להוביל את אלו שכרגע לא שוקלים לעזוב - לשנות את דעתם. גם כאן, בשני המקומות הראשונים מופיעים, אם כי בסדר הפוך, היעדר עתיד טוב לילדים (40%) ויוקר המחיה הגבוה בארץ (36.5%). לאחר מכן מופיעים בקבוצת מי שאינם שוקלים כעת לעזוב המצב הפוליטי ואיכות השלטון (34%) וחוסר השוויון בנטל הביטחוני (31%). המלחמה והמצב הביטחוני מופיעים רק כגורם החמישי בחשיבותו (30.5%), לפני התקדמות הרפורמה המשפטית/ההפיכה המשטרית והקושי להתקדם כלכלית ומקצועית. מעניין שהן בקרב השוקלים לעזוב הן בקרב אלו שלא שוקלים זאת הגורם "ניכור מהתרבות הישראלית" דורג במקום האחרון.

תרשים 2.3 שיעור הרואים בגורמי הדחיפה הבאים שיקול משמעותי לעבור מישראל למדינה אחרת, לפי שוקלים או לא שוקלים לעזוב (% , יהודים)

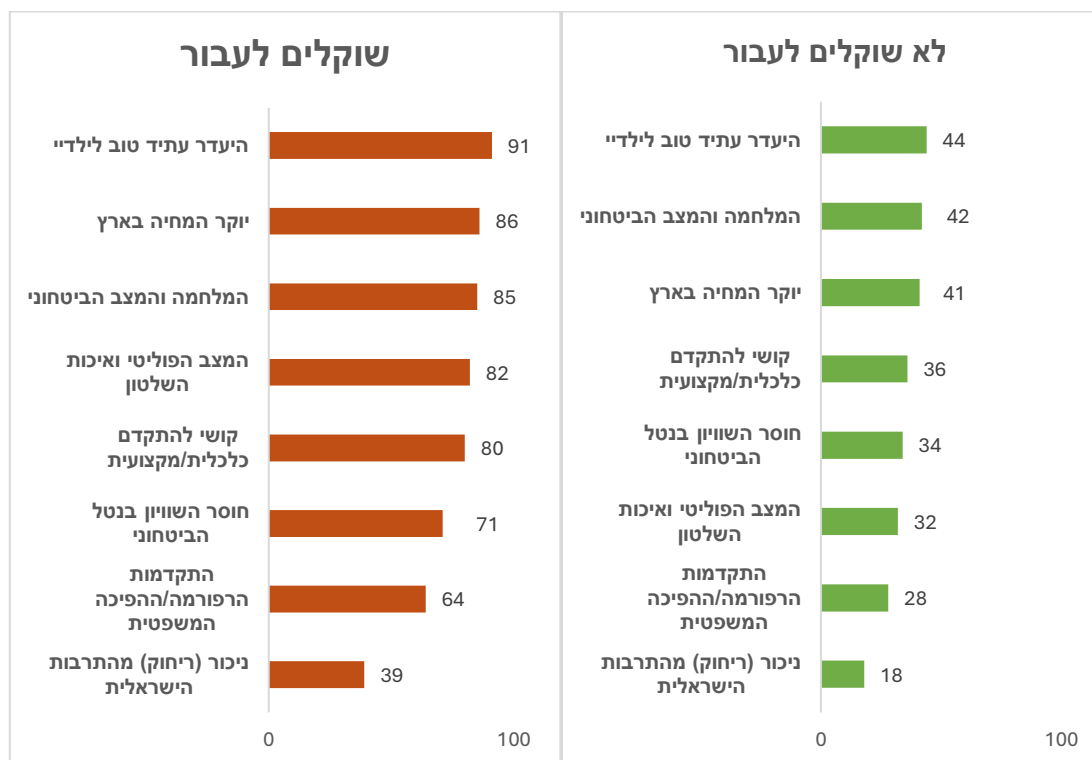

בקרוב הערבים ששוקלים לעבור גורם הדחיפה החזק ביותר החוצה הוא התחושה של היעדר עתיד טוב לילדים (91%). אחריו בסדר יורד מופיעים: יוקר המחיה הגבוה בארץ (86%), המלחמה והמצב הביטחוני (85%), וכמו כן המצב הפוליטי ואיכות השלטון (82%) והקושי להתקדם כלכלית ומקצועית (80%). למרות שרוב אזרחי ישראל הערבים אינם לוקחים חלק בנטל הביטחוני 71% ציינו את אי השוויון בנטל כגורם דחיפה חוצה, לפני התקדמות הרפורמה המשפטית/ההפיכה השלטונית (64%) והניכור מהתרבות הישראלית (39%) – גורם שגם אצל הערבים כמו אצל היהודים נמצא בתחתית סולם הסיבות לעזיבה.

כפי שניתן לצפות, כמו אצל היהודים, גם בקרב הערבים שאינם שוקלים לעזוב, שיעורי ההתייחסות לכל הגורמים שמנינו כסיבות לעזוב את ישראל הם נמוכים בהרבה. ובכל זאת, גם כאן ניתן לזהות מספר גורמים "נפוצים": היעדר עתיד טוב לילדים (44%), המלחמה והמצב הביטחוני (42%) וגובה

יוקר המחיה (41%) הם שלושת הגורמים המרכזיים שעלולים לדחוף את המרואיינים לעזוב את ישראל. כשליש מהמשיבים הערבים שהשיבו שאינם שוקלים לעזוב, ציינו כגורמי דחיפה פוטנציאליים את הקושי להתקדם כלכלית ומקצועית, את חוסר השוויון בנטל הביטחוני ואת המצב הפוליטי ואיכות השלטון בארץ – אשר מדורג כאן במקום השישי ואילו בקרב השוקלים לעזוב דורג כגורם הדחיפה החוצה הרביעי בחשיבותו.

תרשים 2.4 שיעור הרואים בגורמי הדחיפה הבאים החוצה שיקול משמעותי לעבור מישראל למדינה אחרת, לפי שוקלים או לא שוקלים לעזוב (% ערבים)

עד כה הצגנו את התפלגות הגורמים לדחיפה החוצה הן בקרב השוקלים עזיבה הן בקרב אלו שאינם שוקלים זאת. כעת נתמקד רק במי שאינם שוקלים כרגע לעזוב, על מנת לחשוף את הגורמים העלולים להוביל לשינוי עמדתם בעתיד. נבחן את הממצאים לפי משתנים סוציו-דמוגרפיים (גיל, מחנות פוליטיים, רמת דתיות) כדי להבין אילו תת-קבוצות בתוך הלא-שוקלים עזיבה חשופות יותר להשפעות גורמי הדחיפה השונים.

גיל - בקרב היהודים שאינם שוקלים עזיבה מצאנו הבדלים בולטים בגורמי הדחיפה הפוטנציאליים החוצה. הצעירים (18-34) מצביעים בעיקר על נושאים כלכליים ומשפחתיים - היעדר העתיד הטוב לילדים נמצא בראש הסולם עם 42%, ולאחריו יוקר המחיה הגבוה בארץ (36%) והקושי להתקדם כלכלית ומקצועית (29%). גם גילי הביניים (35-54) מציבים את הדאגה לעתיד הילדים, ואף ביתר שאת, בראש סדר העדיפויות (48%), לצד יוקר המחיה (40%). עם זאת, בקבוצת גיל זו מופיע גבוה בסולם גם הגורם הפוליטי - המצב הפוליטי ואיכות השלטון (36.5%). המבוגרים (55 ומעלה), שרבים מהם כבר ביססו את מעמדם המקצועי והכלכלי, מייחסים את החשיבות הרבה ביותר לגורמים

הפוליטיים : המצב הפוליטי ואיכות השלטון (40%), התקדמות הרפורמה המשפטית/ההפיכה המשטרית (37%) וחוסר השוויון בנטל הביטחוני (35.5%).

הערבים הצעירים מדגישים אף הם גורמים כלכליים ומשפחתיים והמדרג זהה לזה של עמיתיהם היהודים, אך השיעורים של מי שרואים בהם גורמים דוחפים לעזיבה הם גבוהים יותר. בגילי הביניים המלחמה והמצב הביטחוני נמצאים במקום הראשון עם 45.5%, לצד היעדר עתיד טוב לילדים (42%) וחוסר השוויון בנטל הביטחוני (42%) – סיבה שכאמור שדורשת בירור משום שרוב הערבים אינם משרתים בכוחות הביטחון. המבוגרים, כמו גילי הביניים מדגישים את המצב הביטחוני והמלחמה (46%) ואת היעדרו של עתיד טוב לילדים (39%), אך גם את יוקר המחיה (35%) והמצב הפוליטי ואיכות השלטון מקבל גם הוא 35%.

לוח 2.1 הגורמים המשמעותיים ביותר לשקול לעזוב את ישראל בקרב מי שאינם שוקלים לעזוב לפי גיל (%)

יהודים	ערבים	
היעדר עתיד טוב לילדים - 42% יוקר המחיה בארץ - 36% קושי להתקדם כלכלית ומקצועית - 29%	היעדר עתיד טוב לילדים - 47% יוקר המחיה בארץ - 45% קושי להתקדם כלכלית ומקצועית - 40%	34-18
היעדר עתיד טוב לילדים - 48% יוקר המחיה בארץ - 40% המצב הפוליטי ואיכות השלטון - 36.5%	המלחמה והמצב הביטחוני - 45.5% היעדר עתיד טוב לילדים - 42% חוסר השוויון בנטל הביטחוני - 42%	54-35
המצב הפוליטי ואיכות השלטון - 40% התקדמות הרפורמה המשפטית - 37% חוסר השוויון בנטל הביטחוני - 35.5%	המלחמה והמצב הביטחוני - 46% היעדר עתיד טוב לילדים - 39% יוקר המחיה בארץ - 35% המצב הפוליטי ואיכות השלטון - 35%	55 ומעלה

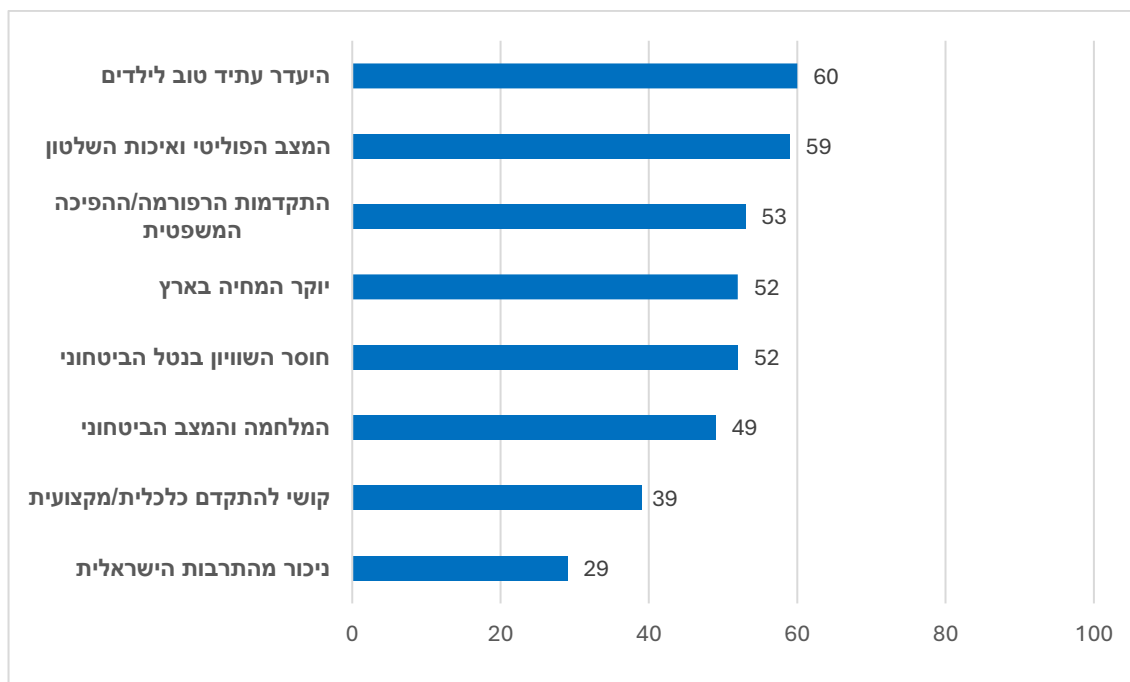
פילחנו את מדגם היהודים לפי מחנות פוליטיים וגילינו כמה הבדלים מעניינים. בשמאל בולטת הדומיננטיות של גורמים פוליטיים הדוחפים לעזוב: 76% ציינו את המצב הפוליטי ואיכות השלטון כסיבה משמעותית לשקול מעבר למדינה אחרת, התקדמות הרפורמה המשפטית/ההפיכה השלטונית נמצאת במקום השני עם 64% שהצביעו עליה כגורם הדוחף לעזיבה, ולאחר מכן היעדר עתיד טוב לילדים (62%). במחנה המרכז הסיבות לעזיבה זהות לאלה הדוחפות החוצה את השמאל, אם כי השיעורים נמוכים יותר: גם כאן המצב הפוליטי ואיכות השלטון צוינו כסיבה המשמעותית ביותר לשקול מעבר למדינה אחרת (59.5%), מעט מעל להיעדר עתיד טוב לילדים (59%). הסיבה השלישית לעזיבה מבחינת שיעור המצביעים עליה כמרכזית היא התקדמות הרפורמה המשפטית/ההפיכה המשטרית (54%). בקרב מי שזיהו עצמם עם הימין שיעורי המצביעים על סיבות משמעותיות ביותר לעזיבה אפשרית הם הנמוכים יותר, כאשר במקומות הראשונים ניצבים גובה יוקר המחיה והיעדר עתיד טוב לילדים (32% כל אחד) ובפער ניכר אחריהם הקושי להתקדם כלכלית ומקצועית וחוסר השוויון בנטל הביטחוני (22% בשני המקרים). ראוי לציין שבימין ובשמאל המלחמה והמצב הביטחוני הם רק הגורם החמישי בחשיבותו (21%-ו 46% בהתאמה) ואילו במרכז הוא ניצב במקום הרביעי (52%).

תרשים 2.5 הגורמים המשמעותיים ביותר לשקול לעזוב את ישראל בקרב מי שאינם שוקלים לעזוב, לפי מחנות פוליטיים (%) , יהודים)

כפי שראינו בפרק הקודם, בקרב יהודים חילונים מצאנו את השיעור הגבוה ביותר של מי ששוקלים לעבור מישראל. לכן חשוב במיוחד לבחון אילו גורמי דחיפה נתפסים בקבוצה זו כמשמעותיים ביותר ועלולים להוביל את אלו שלא שוקלים לעזוב לשנות את דעתם. מצאנו שכמחצית ומעלה מהחילונים שאינם שוקלים כרגע עזיבה רואים בשישה מתוך שמונה גורמי דחיפה שנבדקו גורמים בעלי חשיבות רבה, ממצא המעיד על פוטנציאל גבוה לגידול בשיעור השוקלים עזיבה בקבוצה זו, אם המצב בתחומים אלה יחמיר. בולטים במיוחד: היעדר עתיד טוב לילדים (60%), המצב הפוליטי ואיכות השלטון (59%) והתקדמות הרפורמה המשפטית/ההפיכה המשטרית (53%), ולאחריהם גובה יוקר המחיה בארץ, חוסר השוויון בנטל הביטחוני (52% כל אחד) והמלחמה והמצב הביטחוני (49%).

תרשים 2.6 שיעור הרואים בגורמי הדחיפה הבאים החוצה שיקול משמעותי לעבור מישראל בקרב מי שאינם שוקלים לעזוב (% , יהודים חילונים)

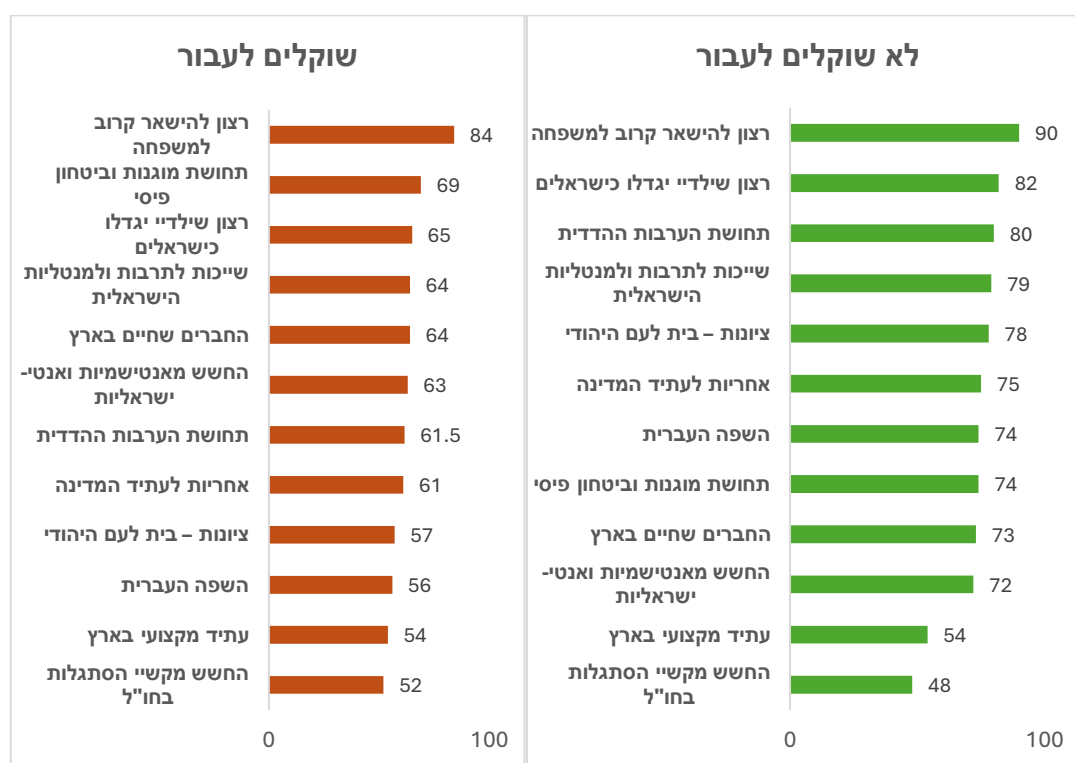
לסיכום, ניתוח גורמי הדחיפה הפוטנציאליים בקרב מי שאינם שוקלים כרגע לעזוב את ישראל חושף ששיעורים גבוהים, לעיתים מעל מחצית, רואים בגורמים שונים סיבות משמעותיות שעלולות לדחוף אותם לשקול עזיבה בעתיד. בולטים במיוחד אנשי השמאל והמרכז היהודים אשר למעלה ממחצית מהם רואים בעתיד ילדיהם, במצב הפוליטי ובהתקדמות הרפורמה המשפטית/ההפיכה המשטרית גורמי דחיפה משמעותיים. קבוצת החילונים, שיש לה חפיפה גבוהה עם השמאל והמרכז, מציגה תמונה דומה. לעומת זאת, מעניין לציין שבקרב הצעירים היהודים, שבפרק הקודם ראינו שהם נוטים לשקול עזיבה בשיעורים גבוהים, אלו שאינם שוקלים עזיבה אינם שונים במידה ניכרת מקבוצות הגיל האחרות. ממצא זה מרמז שבקבוצת גיל זו קיימת חלוקה ברורה בין מי שמוטרד ושוקל עזיבה לבין מי שאינו מוטרד במיוחד ואינו שוקל זאת. ממצאים אלו מצביעים על כך שהתמודדות עם גורמי הדחיפה החוצה – במיוחד בתחום הפוליטי והחברתי – עשויה למנוע תהליך של שחיקה ולחזק את המחויבות להישארות בקרב מי שכרגע אינם שוקלים לעזוב אך עלולים לשנות את דעתם.

2. גורמים המושכים להישארות

בקרב היהודים השוקלים לעבור מישראל למדינה אחרת בולט הרצון להישאר קרוב למשפחה כגורם המשמעותי ביותר להישארות (84%). מעבר לכך, שישה גורמים נוספים נחשבים משמעותיים בשיקול להישארות על ידי שיעורים גבוהים של מעל 60% מהמשיבים: תחושת מוגנות וביטחון פיסי (69%), הרצון שהילדים יגדלו כישראלים (65%), החברים החיים בארץ (64%), השייכות לתרבות ולמנטליות הישראלית (64%), החשש מאנטישמיות ואנטי-ישראליות בחו"ל (63%), ותחושת הערבות ההדדית (61.5%).

כצפוי, בקרב היהודים שאינם שוקלים לעזוב השיעורים המציינים גורמים אלה כמשמעותיים להישארות גבוהים יותר. כמעט כל הגורמים שנבדקו, למעט שניים, זוכים לשיעורי תמיכה של מעל 70%, מה שמעיד על ריבוי עוגנים המחברים אותם לישראל. בראש הרשימה עומד שוב הרצון להישאר קרוב למשפחה (90%), ואחריו בסדר יורד הרצון שהילדים יגדלו כישראלים (82%), תחושת הערבות ההדדית (80%), השייכות לתרבות ולמנטליות הישראלית (79%), ציונות וישראל כבית לעם היהודי (78%). גם האחריות לעתיד המדינה (75%), השפה העברית (74%), תחושת מוגנות וביטחון פיסי (74%), החברים בארץ (73%) והחשש מאנטישמיות (72%) מקבלים משקל רב.

תרשים 2.7 שיעור הרואים בגורמים הבאים שיקול משמעותי להישארות בישראל, לפי שוקלים ולא שוקלים לעזוב (% , יהודים)

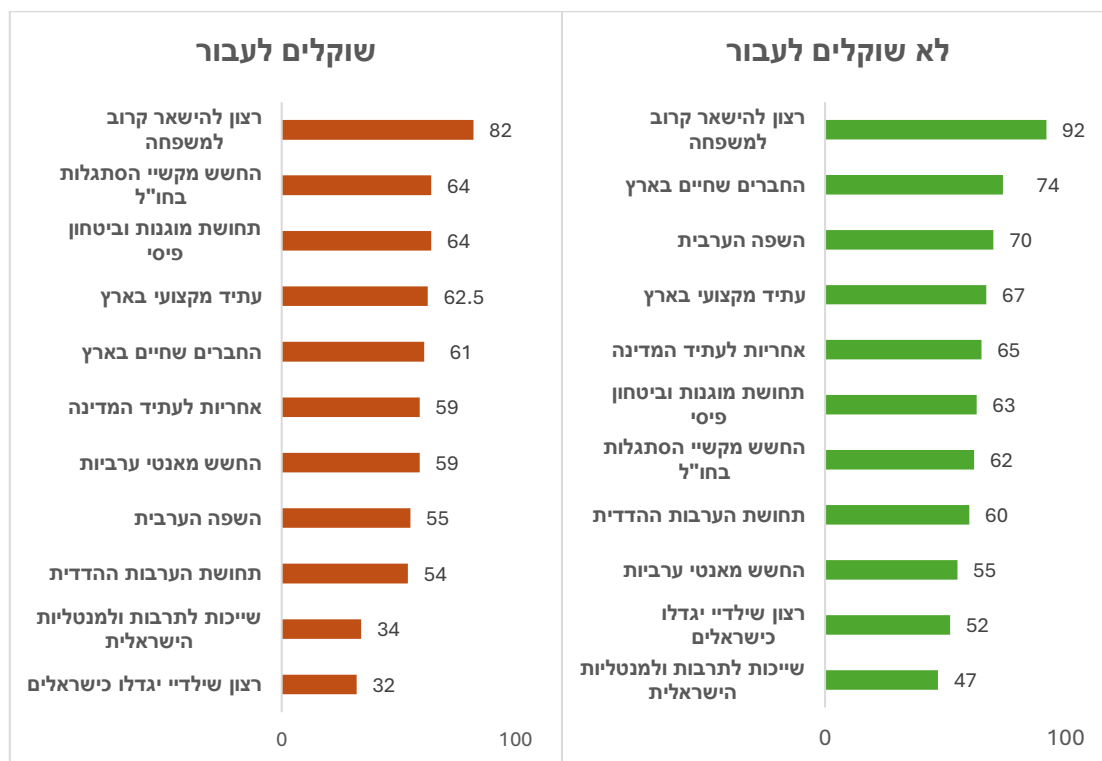

בדומה ליהודים, בקרב הערבים השוקלים לעזוב את ישראל הרצון להישאר קרוב למשפחה הוא הגורם המשמעותי ביותר להישארות בארץ (82%). מעבר לכך, ארבעה גורמים נוספים נחשבים משמעותיים בשיקול להישארות על ידי שיעורים גבוהים של מעל 60% מהמשיבים: תחושת מוגנות

וביטחון פיסי והחשש מקשיי הסתגלות בחו"ל (64% כל אחד), העתיד המקצועי בארץ (62.5%) והחברים החיים בארץ (61%). שלא במפתיע, ובניגוד בולט ליהודים ששוקלים לעזוב, גורמים זהותיים ולאומיים כמו הרצון שהילדים יגדלו בישראלים (32%) והשייכות לתרבות הישראלית (34%) זוכים בקרב המרואיינים הערבים לשיעורים נמוכים בהרבה של המצביעים עליהם כסיבות להישארות בארץ.

כמו בקבוצות הקודמות בקרב הערבים שאינם שוקלים לעזוב, בראש הרשימה, ובפער ניכר מיתר הסיבות, עומד הרצון להישאר קרוב למשפחה (92%). אחריו מופיעים החברים שבישראל (74%), והשפה הערבית (70%). בניגוד ליהודים שאינם שוקלים עזיבה, שאצלם כמעט כל הגורמים זוכים לשיעורים של מעל 70%, אצל הערבים רק שלושת הגורמים הללו עוברים רף זה. גורמים הזוכים לשיעורים בינוניים של מי שמצביעים עליהם כסיבות להישארות בארץ הם העתיד המקצועי בארץ (67%), האחריות לעתיד המדינה (65%), תחושת מוגנות (63%) ותחושת ערבות הדדית (60%).

תרשים 2.8 שיעור הרואים בגורמים הבאים שיקול משמעותי להישארות בישראל, לפי שוקלים ולא שוקלים לעזוב (%) , ערבים)

התמקדנו בקבוצת המשיבים שדיווחו שהם שוקלים לעבור מישראל למדינה אחרת ובחנו בצורה מעמיקה יותר אילו גורמים הם הדומיננטיים ביותר ביכולתם להשפיע עליהם להישאר בישראל. הניתוח בחלק זה מתייחס רק למשיבים – יהודים וערבים בנפרד – השוקלים לעזוב את ישראל.

גיל - בקרב היהודים ששוקלים עזיבה, הגורמים המשמעותיים ביותר להישארות בקרב צעירים (18-34) הם משפחתיים-חברתיים – הרצון להישאר קרוב למשפחה (87%) ולחברים שחיים בארץ (73%). סממנים תרבותיים – השפה העברית (70.5%) ושייכות לתרבות ולמנטליות (67%) – והחשש מאנטישמיות ואנטי-ישראליות (67%) גם כן מהווים גורמים משמעותיים להישארות בארץ. בקרב גילי הביניים (35-54) שיעורי הגורמים הדומיננטיים ביותר להישארות נמוכים יותר ובראשם: הרצון להישאר קרוב למשפחה (79%), תחושת מוגנות וביטחון (74%) והחשש מאנטישמיות (64%). אחריהם הופיעו הרצון שהילדים יגדלו כישראלים (62%) ותחושת הערבות ההדדית (59%). בקרב המבוגרים (55 ומעלה), שוב, הרצון להישאר קרוב למשפחה (86%) ולאחר מכן תחושת מוגנות וביטחון ושייכות לתרבות ולמנטליות (73% כל אחד) הם הבולטים ביותר.

בקרב הערבים הצעירים ובגילי הביניים שלוש הסיבות המשמעותיות ביותר להישארות הן הרצון להישאר קרוב למשפחה (79% בשתי הקבוצות) החשש מקשיי הסתגלות בחו"ל (63%-ו-74% בהתאמה), והעתיד המקצועי בארץ (63% בשתי הקבוצות). הצעירים ציינו גם את החברים שחיים בארץ (63%) כגורם שווה ערך בחשיבותו לקודמים ואילו גילי הביניים את תחושת המוגנות והביטחון (63%). גודל המדגם של הערבים המבוגרים (55 ומעלה) השוקלים לעזוב היה קטן מדי בשביל ביצוע ניתוחים סטטיסטיים.

לוח 2.2 גורמי ההישארות המשמעותיים ביותר בקרב השוקלים לעזוב, לפי גיל (%)

יהודים	ערבים	
רצון להישאר קרוב למשפחה - 87% החברים שחיים בארץ - 73% השפה העברית - 70.5%	רצון להישאר קרוב למשפחה - 79% החשש מקשיי הסתגלות בחו"ל - 63% עתיד מקצועי בארץ - 63% החברים שחיים בארץ - 63%	34-18
רצון להישאר קרוב למשפחה - 79% תחושת מוגנות וביטחון פסי - 74% חשש מאנטישמיות ואנטי-ישראליות - 64%	רצון להישאר קרוב למשפחה - 79% החשש מקשיי הסתגלות בחו"ל - 74% עתיד מקצועי בארץ - 63% תחושת מוגנות וביטחון פסי - 63%	54-35
רצון להישאר קרוב למשפחה - 86% תחושת מוגנות וביטחון פסי - 73% שייכות לתרבות ולמנטליות - 73%		55 ומעלה

בחינת הסיבות להישארות בישראל לפי מחנות פוליטיים (יהודים) מגלה שבשאל מובילים גורמים משפחתיים-חברתיים – הקרבה למשפחה (86.5%) ולחברים בארץ (66%) – ולאחר מכן גורמים תרבותיים-לאומיים – שייכות לתרבות ולמנטליות הישראלית ואחריות לעתיד המדינה (50% כל אחד). כאן בולט גם משקלם הנמוך של גורמים שהם בעלי משקל גבוה במחנות המרכז והימין, כמו ציונות וישראל כבית לעם היהודי (37%) והחשש מאנטישמיות ואנטי-ישראליות (39.5%).

במרכז קרבה למשפחה נותרת הגורם המוביל (79%), אך לצדה מופיעים גורמים המדגישים ביטחון ומוגנות: תחושת מוגנות וביטחון פסי (71%) וחשש מאנטישמיות (62%). גורמים תרבותיים-לאומיים גם כן מקבלים ניקוד בינוני-גבוה: שייכות לתרבות ולמנטליות הישראלית, אחריות לעתיד המדינה ורצון שהילדים יגדלו כישראלים – זוכים כולם לדירוג זהה של 61%.

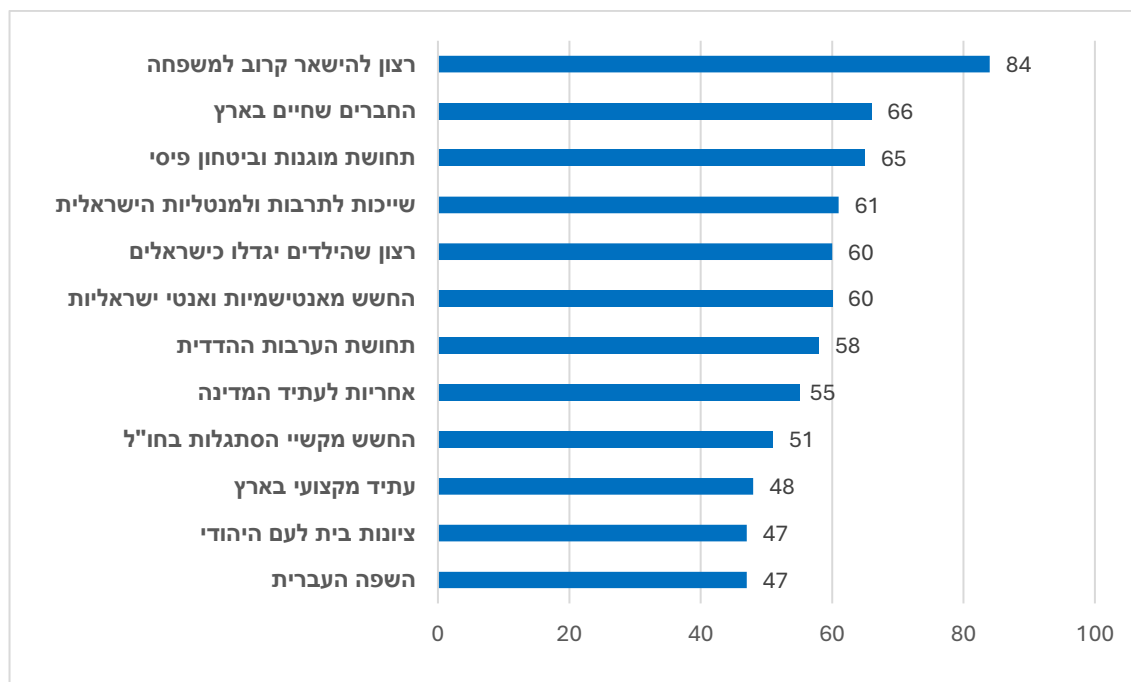
בימין מצאנו דגש חזק על גורמים תרבותיים, לאומיים ועל ביטחון ומוגנות: קירבה למשפחה נותרת הגורם המשמעותי ביותר (87%), אך לצדה רצון שהילדים יגדלו בישראלים (76.5%) ותחושת מוגנות וביטחון פיסי (74%). שלושה גורמים נוספים החוצים את רף ה-70% הם החשש מאנטישמיות ואנטי-ישראליות (72%), ציונות וישראל בית לעם היהודי (71%) ושייכות לתרבות ולמנטליות הישראלית (71%).

תרשים 2.9 גורמי ההישארות המשמעותיים ביותר בקרב השוקלים לעזוב, לפי מחנות פוליטיים (%, יהודים)

כאמור מצאנו בקרב קבוצת היהודים החילוניים את השיעור הגבוה ביותר של השוקלים לעזוב את ישראל. לכן חשוב במיוחד לבחון אילו גורמי הישארות פוטנציאליים נתפסים בעיניהם כמשמעותיים ביותר ויכולים להוביל לשינוי דעתם. גם כאן, רצון להישאר קרוב למשפחה הוא הגורם המשמעותי ביותר להישארות (84%). לצדו, גורמים חברתיים וביטחוניים זוכים גם הם לחשיבות ניכרת: החברים שחיים בארץ (66%) ותחושת מוגנות וביטחון פיסי (65%) ואחריהם החשש מאנטישמיות ואנטי-ישראליות והרצון שהילדים יגדלו בישראלים (60% כל אחד). לעומת זאת, גורמים ציוניים-לאומיים מסורתיים נמצאו חלשים יחסית בהשפעתם על הישארות בארץ: ציונות וישראל כבית לעם היהודי והשפה העברית זוכים כל אחד ל-47% בלבד. עתיד מקצועי בארץ גם הוא גורם משמעותי להישארות בארץ רק על-ידי 48% מהמשיבים.

תרשים 2.10 שיעור הרואים בגורמים הבאים שיקול משמעותי להישארות בישראל בקרב השוקלים לעזוב (% יהודים חילוניים)

לסיכום, ניתוח הגורמים להישארות בקרב השוקלים לעזוב מגלה שקרבה למשפחה מהווה את המכנה המשותף החזק ביותר, כאשר גם החברים שבארץ מהווים גורם משמעותי. מעבר לכך קיימים הבדלים משמעותיים בין הקבוצות השונות. בעוד שיהודים השוקלים עזיבה נותרים מחוברים לגורמים ביטחוניים ותרבותיים-לאומיים כמו ביטחון פיסי, רצון לגדל ילדים בישראל, שייכות לתרבות ולמנטליות וחשש מאנטישמיות, ערבים השוקלים לעזוב מציינים יותר מיהודים גורמים פרקטיים כמו עתיד מקצועי, חששות מהסתגלות בחו"ל והמרכזיות של השפה הערבית בחייהם. מעבר לכך, בקרב היהודים, מי שממקמים עצמם בשמאל מונעים יותר מגורמים אישיים-חברתיים, בימין מציינים מערך רחב של עוגנים ציוניים-לאומיים ובמרכז מציינים תמונה מאוזנת בין סוגי הגורמים הללו. גם בקרב החילונים השוקלים לעזוב גורמים מרכזיים להישארות הם הביטחון הפיסי והחשש מאנטישמיות.

בעוד שהקשרים המשפחתיים והחברתיים הם גורמים שמעצם טבעם אינם מצריכים התערבות, הרי שתחומים כמו תחושת ביטחון, זהות תרבותית והזדהויות תעסוקתיות הם מוקדים שניתן לחזק באמצעים מדיניים וחברתיים, ובכך להשפיע על תחושת השייכות והרצון להישאר של קבוצות שונות באוכלוסייה.

פרק 3 – לשם מה עוזבים, לאן ומדוע?

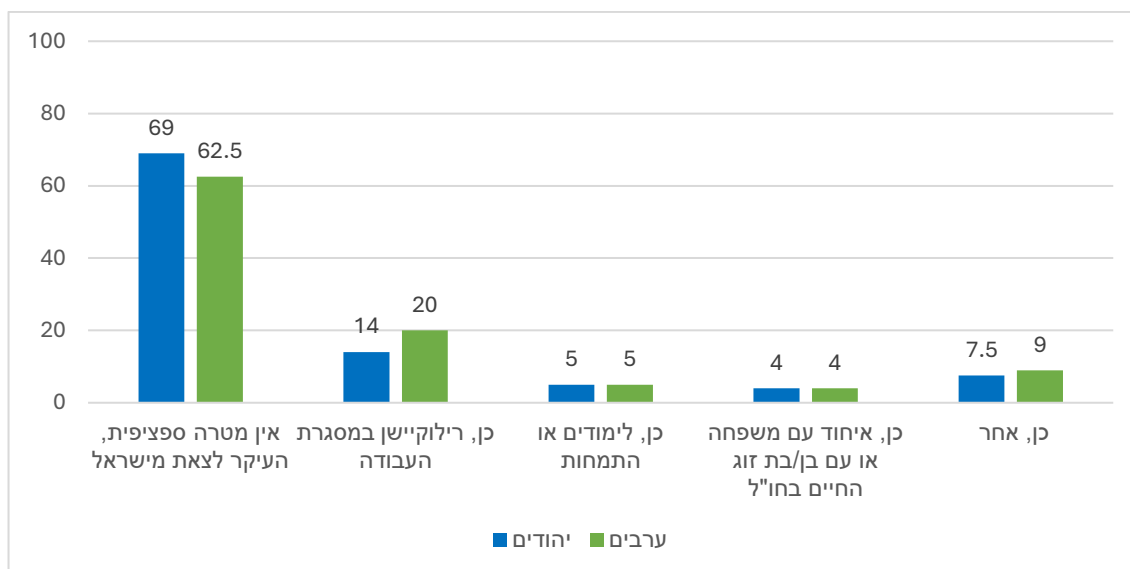
אחרי שאפינו את מי ששוקלים ומי שפחות או לא שוקלים לעזוב את ישראל ואת שרטוט מפת השיקולים לעזיבה, אנו עוברים לדון בשאלות: מהי מטרת העזיבה, מהם השיקולים בבחירת היעד הספציפי, ומהי מסגרת הזמן שבה מתכננים אלו השוקלים עזיבה להישאר מחוץ לישראל.

הניתוח שלהלן מתייחס רק לקבוצת מי ששוקלים לעזוב. היות שכאמור שיעורם במדגם של אלו אינו גדול, משתנים מסוימים, אינם ישימים לניתוח בגלל מספר קטן של מרואיינים בחלק מהקטגוריות.

1. מטרת העזיבה

מהתשובות לסקר מתברר כי לרוב הגדול של השוקלים עזיבה אין מטרה ברורה, כאשר התפלגות התשובות לשאלה זו דומה מאוד בקרב יהודים וערבים. לשאלה: "האם אתה שוקל לעבור למדינה אחרת למטרה מסוימת? האם יש מטרה עיקרית למעבר למדינה אחרת?" ענו 69% מהמרואיינים היהודים ו-62.5% מהערבים שאין להם מטרה ספציפית למעט עצם העזיבה של ישראל. שיעורים קטנים בהרבה - 14% מהיהודים ו-20% מהערבים שוקלים רילוקיישן לצרכי עבודה ועוד 5% מהיהודים וכשיעור הזה מהערבים שוקלים לעזוב לצורך לימודים. שיעור דומה, כ-4% הן בקרב היהודים הן בקרב הערבים שוקלים לעזוב לצורך איחוד עם בני משפחה או בן/בת זוג. כלומר שיקולי העזיבה אינם נגזרים מרצון ברור לממש מטרה מוגדרת מראש, אלא לחפש חיים אחרים במקום אחר. 7.5% מהיהודים ו-9% מהערבים בחרו באפשרות "אחר". אפשר אולי לשער כי מי שאין להם מטרה ספציפית בנסיעה פחות צפויים לממש את המחשבות על עזיבה מאשר מי שכבר סימנו להם מטרה בחו"ל.

תרשים 3.1: מטרת העזיבה (%)

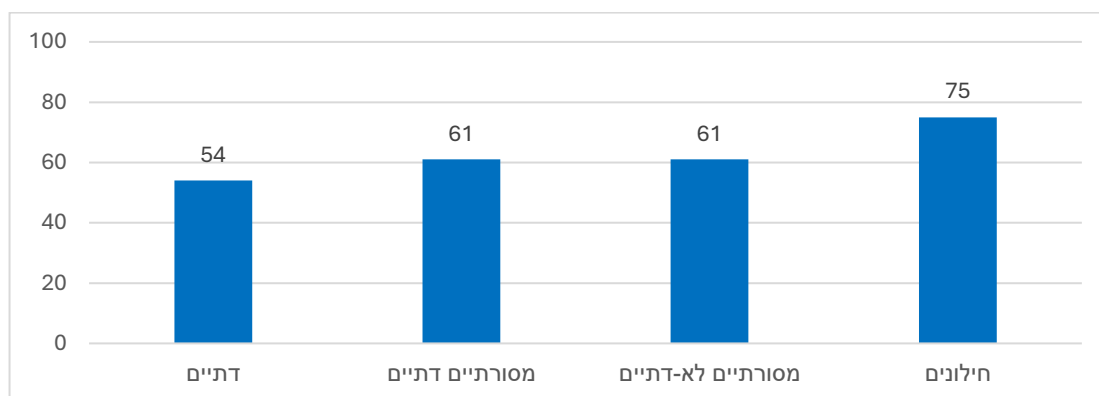

מחנות פוליטיים - התפלגות התשובות לשאלה זו בשלושת המחנות הפוליטיים (יהודים) מראה שיש בין השוקלים עזיבה רוב שאין להם מטרה ברורה (שמאל 81%, מרכז 70%, ימין 63%). הממצא המעניין כאן הוא שגם בקרב אנשי ימין בקרב מי ששוקלים עזיבה המניע העיקרי הוא לצאת

מישראל, ולא כפי שניתן היה אולי לחשוב מניעים פרקטיים של לימודים או רילוקיישן לצרכי עבודה, שאינם בהכרח מבטאים אי רצון לחיות בישראל.

דתיות - כאשר מפלחים את התשובות לפי רמת דתיות מצאנו שקצת למעלה ממחצית הדתיים שוקלים לעזוב בלי מטרה נקובה מראש. בקרב המסורתיים (דתיים ולא דתיים) מדובר ברוב ברור של כ-60%, ובקרב החילוניים שיעור זה מאמיר כבר לשלושה רבעים.¹⁶

תרשים 3.2: שוקלים עזיבה של ישראל ללא מטרה ספציפית (% , יהודים)

גיל - בקרב הערבים לא נמצאו הבדלים בין קבוצות הגיל השונות – בכולן עזיבה ללא מטרה ספציפית היא השכיחה ביותר. לעומת זאת בקרב המרואיינים היהודים שכיחות ההיעדר של מטרה ספציפית לעזיבה למעט הרצון לעזוב את ישראל עולה עם העלייה בגיל (18-24, 59%, 35-54, 77%, 55 ומעלה 80.5%). התפלגות זו היא סבירה, שכן יש להניח שצעירים יותר שוקלים יותר לעזוב לצרכי לימודים או רילוקיישן בהקשר של עבודה מאשר מבוגרים. ואף על פי כן, ייתכן שהסיבה לכך היא דווקא השייך הפוליטי ולא הגיל כשלעצמו, שכן כפי שהראינו בסעיף המתודולוגיה, שיעור המגדירים עצמם שמאל ומרכז בקבוצת הגיל המבוגרת ביותר הוא הגבוה ביותר, וכפי שכבר ציינו, המחשבות על עזיבה שכיחות יותר במחנות פוליטיים אלה.

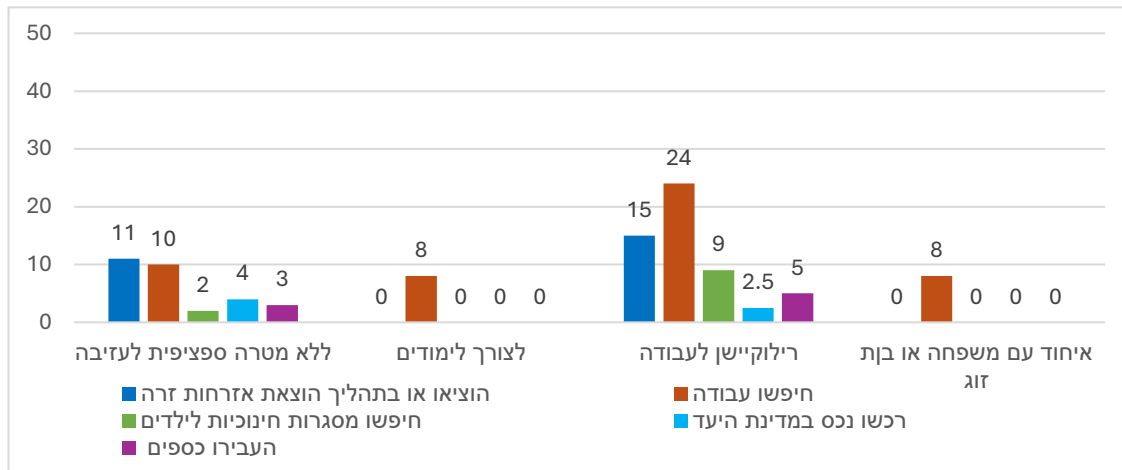
השכלה - הן בקרב יהודים הן בקרב הערבים, המחשבה לעזוב ללא מטרה ספציפית היא השכיחה ביותר הן בקרב בעלי השכלה אקדמית מלאה וחלקית והן בקרב מי שאין להם השכלה כזו (שיעור זה אפילו גבוה יותר בקרב המשכילים יותר - 70% בקרב בעלי השכלה אקדמית מלאה או חלקית לעומת 66% בקרב מי שאין להם השכלה כזו). כצפוי, בקרב בעלי ההשכלה הגבוהה שיעור מי שצינו כסיבה למחשבה על עזיבה רילוקיישן לצרכי עבודה, גבוה, למעשה כפול, מאשר בקרב מי שאינם בעלי השכלה כזו (18% לעומת 9%).

לא נמצאו הבדלים במטרת העזיבה בין מי שיש להם אזרחות זרה לבין מי שאין להם עוד אזרחות.

¹⁶ מספר החרדים בקטגוריה זו קטן מכדי שאפשר יהיה לכלול אותם בניתוח.

בדקנו האם יש הבדלים בצעדים המעשיים שעשו מי ששוקלים עזיבה למטרות שונות. במבט כללי נראה כי רוב המרואיינים לא עשו מהלכים המעידים מראש על כוונה להגירה מוחלטת, כאשר הצעד היותר שכיח הוא חיפוש עבודה.

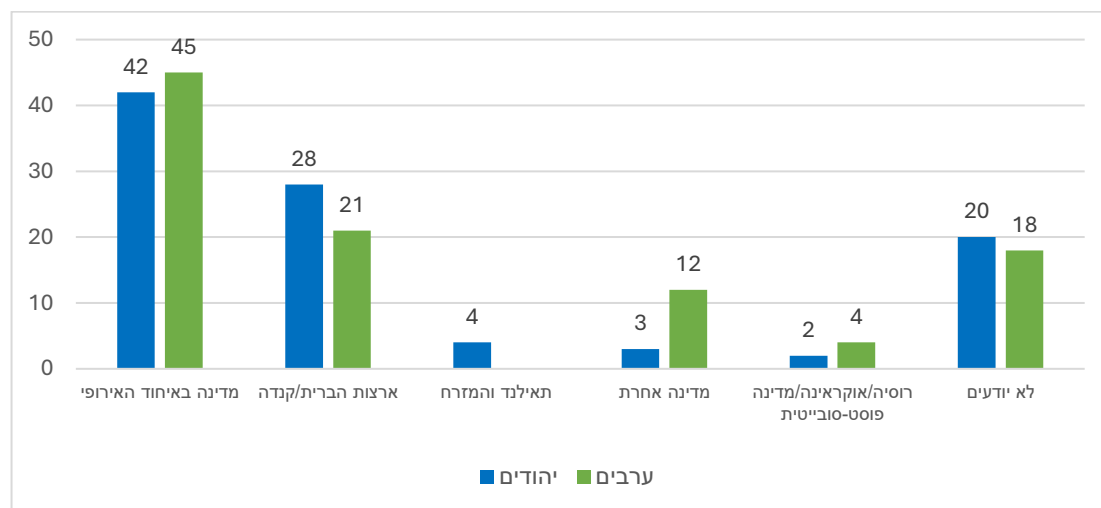
תרשים 3.3: המהלכים המעשיים שעשו השוקלים לעזוב (% כלל מדגם)

2. יעד העזיבה

באופן מפתיע משהו, מבין השוקלים לעזוב את ישראל, היהודים והערבים כאחד, ההעדפה היא למדינות אירופה, והרבה פחות – למעשה מחצית בלבד – לארה"ב או קנדה. יש גם לציין כי בשני הציבורים שיעור ה"לא יודעים" הוא גבוה – כחמישית מהמדגם. להעדפה זו יכולות להיות סיבות רבות, חלקן רעיוניות חלקן בשל שיקולים של סגנון חיים מועדף, ולא מן הנמנע גם שההעדפה לאירופה נובעת מכך שלישראלים רבים יש אזרחות זרה אירופית בתוקף הורים או סבים יוצאי מדינות אלו.

תרשים 3.4: לאיזו מדינה שוקלים לעבור? (%)

מחנות פוליטיים - פילוח התשובות לשאלה זו לפי מחנות פוליטיים (יהודים) מעלה כי ההעדפה הגבוהה ביותר למדינות האיחוד האירופי היא בקרב השוקלים לעזוב המגדירים עצמם כשמאל (53% המעדיפים מדינה מהאיחוד לעומת 17% בלבד המעדיפים את ארה"ב/קנדה). אמנם אין לנו

מדידה קודמת, אבל ניתן אולי להעלות השערה שהדבר הוא תוצאה של עליית טראמפ בארה"ב, שינוי שנתפס שלילי בעיני השמאל. גם במרכז ההעדפה הרווחת היא מדינות האיחוד האירופי (44%), אבל שיעור השוקלים את ארה"ב/קנדה כמדינות היעד גבוה מאשר בשמאל (29%). בימין הפער בין שתי ההעדפות הוא הקטן ביותר – 38% שוקלים להגר לאיחוד האירופי ואילו 32% לארה"ב/קנדה.

פילוח לפי רמת הדתיות מעלה כי החילונים מעדיפים את אירופה בשיעור כפול מאשר את ארה"ב/קנדה. בקרב המרואיינים הדתיים ההעדפה הרבה יותר היא לארה"ב/קנדה וכך גם אצל המסורתיים דתיים. אצל המסורתיים הלא דתיים אין העדפה ברורה: שיעור דומה שוקלים לעזוב לאחת ממדינות האיחוד ובדיוק כשיעור הזה לארה"ב/קנדה.

לוח 3.1: לאיזו מדינה שוקלים לעבור? לפי מיקום עצמי על הרצף חרדים-חילונים (%) (יהודים)

מדינות האיחוד האירופי	ארה"ב/קנדה	רוסיה/אוקראינה / מדינה פוסט-סובייטית	תאילנד/מזרח רחוק	מדינה אחרת	לא יודעים	סך הכול
דתיים	31	46	-	-	23	100
מסורתיים דתיים	17	50	11	11	11	100
מסורתיים לא-דתיים	33	33	3	6	22	100
חילונים	49	22	1	4	21	100

גיל - אצל הצעירים היהודים הפער שבין העדפת אירופה על ארה"ב/קנדה כיעד לעזיבה הוא הקטן ביותר (בהתאמה 38% ו-32%). אצל גילי הביניים הפער גדול קצת יותר (בהתאמה 41% ו-27%) ואילו אצל קבוצת הגיל המבוגרת ביותר הוא הגדול ביותר (54% לעומת 22%). גם אצל הערבים הגיל משחק תפקיד דומה, כאשר בקרב הצעירים פער ההעדפות בין אירופה לארה"ב/קנדה הוא הקטן ביותר (בהתאמה 39% ו-22%; 47% ו-21%; 44% ו-22%).

אזרחות זרה - פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי התשובות לשאלה האם למרואיין יש או אין אזרחות זרה. התוצאות מצביעות על קשר בין הדברים. כפי שמראה הלוח שלהלן, הפער בין מי שמעדיפים את מדינות האיחוד לבין מי שמעדיפים את ארה"ב או קנדה קטן במידה רבה מהפער לטובת מדינה מהאיחוד האירופי בקרב מי שיש להם אזרחות זרה, מן הסתם של מדינה אירופית.

לוח 3.2: שוקלים לעזוב לאירופה או לארה"ב/קנדה, לפי הבעלות על אזרחות זרה (%), כלל המדגם

שוקלים לעזוב לארה"ב/קנדה	שוקלים לעזוב למדינה מהאיחוד האירופי	
29	39	אין אזרחות זרה
19	58	יש אזרחות זרה

מעניין לשרטט ולהבין את מפת השיקולים המנחים את ההחלטה **לאן לעזוב** במיוחד כשמדובר במי ששוקלים לעזוב את ישראל **רק משום שאינם רוצים לחיות כאן יותר**, ולא משום שהתקבלו ללימודים במוסד זה או אחר, שכבר ממתין להם מקום עבודה, שיש להם משפחה במדינה מסוימת, או דרכון זר, המכתיבים במידה רבה את ארץ היעד. מצאנו כי מי ששוקלים לעזוב את הארץ בלי מטרה ספציפית מעדיפים את אחת ממדינות האיחוד האירופי יותר ממי ששוקלים לצאת מאחת הסיבות שצינו – לימודים, רילוקיישן מטעם בעבודה או איחוד עם משפחה ובני זוג (44.5% לעומת 39% לעומת זאת מי שמתכננים לצאת ללימודים, רילוקיישן או איחוד משפחתי מעדיפים את ארה"ב/קנדה יותר ממי ששוקלים לעזוב בלי סיבה ספציפית (34% לעומת 24%).

לוח 3.3: יעד מועדף, לפי האם יש או אין מטרה ספציפית לעזיבה (%), כלל המדגם

מדינה מהאיחוד האירופי	ארה"ב/ קנדה	רוסיה/אוקר אינה/מדינה פוסט סובייטית	תאילנד/המז רח הרחוק	מדינה אחרת	
יש מטרה ספציפית לעזיבה	39	34	5	6.5	4
אין מטרה ספציפית לעזיבה	44.5	24	1	2	5

3. השיקולים בבחירת היעד

הצגנו בפני המרואיינים עשרה גורמים היכולים להשפיע על בחירתם במדינת יעד זו או אחרת וביקשנו לדעת עד כמה כל אחד מהם הוא בעל השפעה על ההחלטה לעזוב לשם.¹⁷ הגורמים היו:

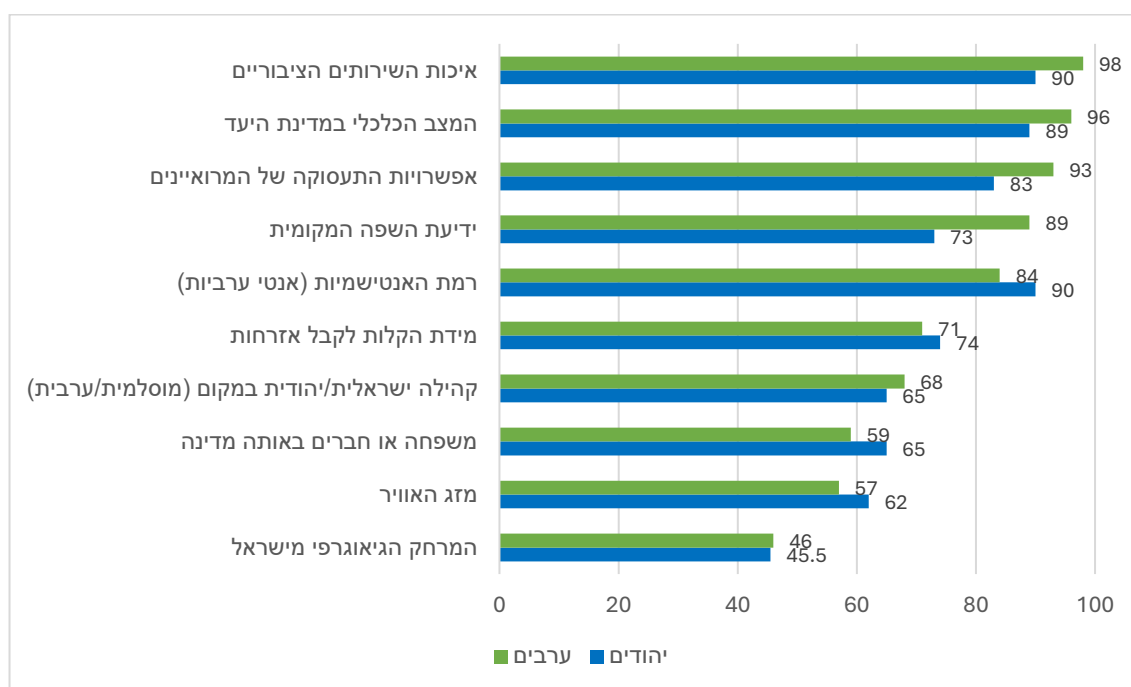
1. המרחק הגיאוגרפי מישראל
2. ידיעת השפה המקומית
3. האפשרות לקבל אזרחות
4. קיום קהילה ישראלית/יהודית במקום (לערבים: קהילה מוסלמית/ערבית)
5. מזג האוויר

¹⁷ סולם התשובות נע בין 1=חשוב מאוד ל-4 = בכלל לא חשוב

6. המצב הכלכלי במדינת היעד
7. אפשרויות התעסוקה של המרואיינים
8. איכות השירותים הציבוריים
9. רמת האנטישמיות (לערבים : אנטי ערביות)
10. משפחה או חברים באותה מדינה

מצאנו כי רבים מאוד מהמרואיינים – יהודים וערבים כאחד – הגדירו את כול הגורמים הללו כחשובים מאוד או די חשובים להחלטה לאיזו מדינה לעזוב, לרוב בשיעורים מאוד דומים. כפי שמראה התרשים שלהלן שני השיקולים הפחות חשובים הן בעיני היהודים הן בעיני הערבים השוקלים לעזוב את ישראל הוא המרחק הגיאוגרפי של מדינת היעד מישראל ומזג האוויר שם. לעומת זאת, שני השיקולים החשובים ביותר בעיני המרואיינים הערבים הם איכות השירותים הציבוריים במדינת היעד והמצב הכלכלי שם. גם בעיני היהודים אחד משני השיקולים החשובים ביותר הוא איכות השירותים הציבוריים אבל קרוב מאוד אליו הוא השיקול של רמת האנטישמיות באותה מדינה. בעיני הערבים השיקול של האנטי ערביות פחות חשוב. הפער הגדול ביותר בין היהודים לערבים נוגע לידיעת השפה המקומית: 89% מהערבים הגדירו גורם זה כחשוב מאוד או די חשוב לעומת 73% מהיהודים בלבד. גם בשאלת אפשרויות התעסוקה יש פער באותו כיוון (93% מהערבים ציינו זאת כשיקול רב חשיבות לעומת 83% מהיהודים).

תרשים 3.5 שיעורי המעריכים את כל אחד מהגורמים הבאים כחשובים מאוד או די חשובים בבחירת מדינת היעד (%)

מחנות פוליטיים - מידות החשיבות שמייחסים אנשי השמאל, המרכז והימין (יהודים) לגורמים שמנינו כאן הן שונות. שעה שבשמאל השיעור הגדול ביותר (94%) הגדירו את המצב הכלכלי במדינת היעד כגורם חשוב מאוד או די חשוב, במרכז ובימין הגורם שהשיעורים הגבוהים ביותר הצביעו עליו כחשוב מאוד או די חשוב היה מידת האנטישמיות במדינת היעד (בהתאמה 95%-93% בהשוואה ל-78% בלבד בשמאל).

כשמדובר בגורם שהשיעורים הנמוכים ביותר של המרואיינים הגדירו אותו כחשוב מאוד או די חשוב, הרי שבשמאל הוא קיום קהילה יהודית/ישראלית – 39%, לעומת 63.5% במרכז ו-78% בימין. עם זאת, המרחק הגיאוגרפי היה הגורם שהשיעור הנמוך במרכז ובימין הגדירו אותו חשוב מאוד או די חשוב (שמאל 50%, מרכז 44%, ימין 43%).

תרשים 3.6: שיעורי המעריכים את כל אחד מהגורמים הבאים כחשובים מאוד או די חשובים בבחירת מדינת היעד, לפי מחנות פוליטיים (%) (יהודים)

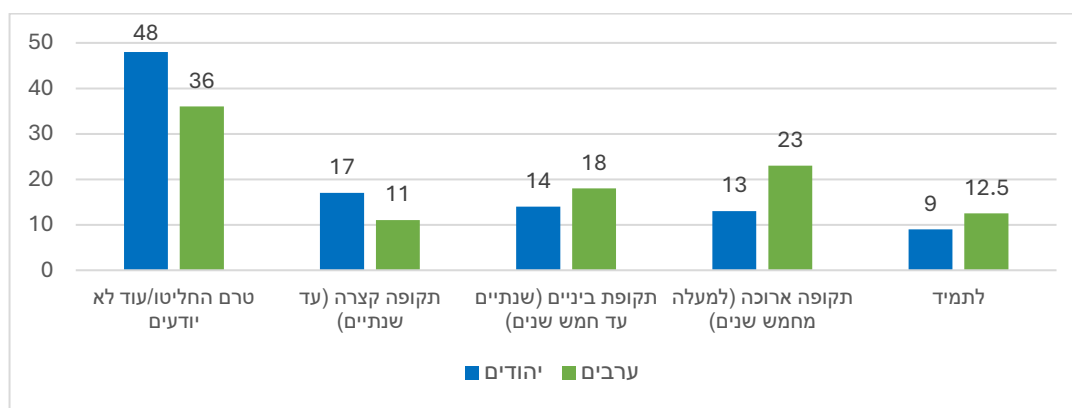

רמת דתיות - פילוח התשובות לשאלה זו לפי מיקום עצמי על רצף הדתיות לא מעלה הבדלים דרמטיים אבל עניין האפשרות לקבל אזרחות כשיקול בבחירת היעד עולה כפחות חשוב לקבוצת הדתיים בהשוואה לקבוצות אחרות (דתיים 54%, מסורתיים דתיים 78%, מסורתיים לא-דתיים 64%, חילונים 77.5%). החילונים הם חריגים בהשוואה לשאר הקבוצות מבחינת שיעור המייחסים חשיבות רבה או די רבה לקיומה של קהילה יהודית/ישראלית במדינת היעד (חילונים 57.5% בהשוואה ל-100% אצל הדתיים, 76% אצל המסורתיים הלא דתיים ו-67% אצל המסורתיים דתיים).

4. מסגרת הזמן המתוכננת להישאר מחוץ לישראל

בקרב המרואיינים היהודים השוקלים לעזוב את ישראל כמחצית טרם החליטו מהי מסגרת הזמן שהם מתכננים להיות מחוץ לארץ. בקרב הערבים – מעט יותר משליש הם באי ודאות כזו. קרוב לשליש בשתי הקבוצות (יהודים – 31%, ערבים – 29%) חושבים על מעבר לתקופה לא ארוכה – עד חמש שנים. נתון זה מצביע על כך שישראלים רבים רואים במעבר בין מדינות כאירוע זמני, מה שמכונה הגירה זמנית (temporary migration) או הגירה סיבובית (circular migration) – תופעה שבה אנשים נעים באופן חוזר ונשנה בין מדינת המוצא שלהם לבין מדינות אחרות, במקום להגר באופן חד-פעמי וקבוע. עם זאת, חלק לא מבוטל – 22% מהיהודים ו-35.5% מהערבים מתכננים מעבר לתקופה ממושכת העולה על חמש שנים או לתמיד.

תרשים 3.7. האם תעבור למדינה אחרת, כמה זמן תגור שם? (%)

רמת דתיות (יהודים) – בעוד שבקרב הדתיים ששוקלים לעזוב איש לא דיווח כי בכוונתו להישאר בחו"ל לתמיד, בקרב המסורתיים – דתיים ולא דתיים – 6% דיווחו כך, ואילו בקרב החילונים – 11%.

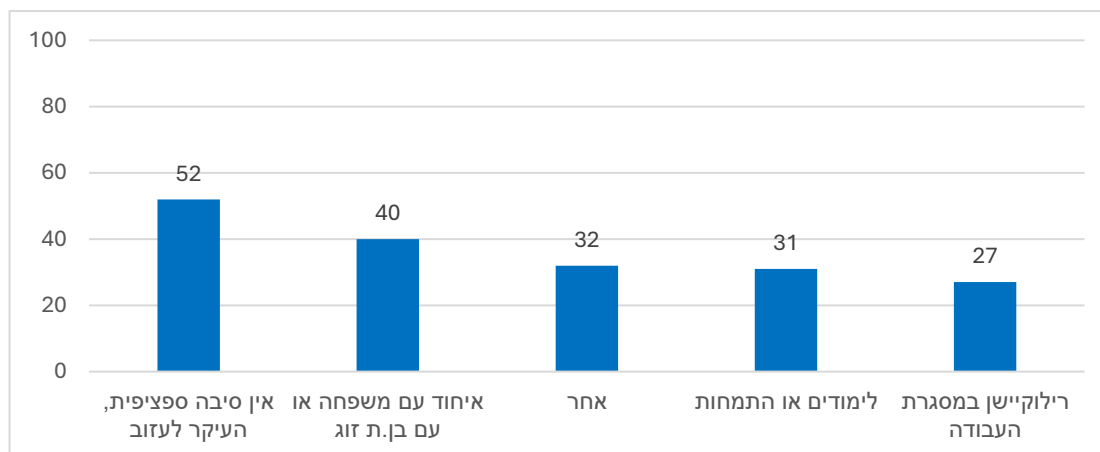
גיל – בקרב היהודים השיעור הגבוה ביותר בכל קבוצות הגיל מדווחים שאינם יודעים כמה זמן ישהו בחו"ל (18-34, 47%, 35-54, 48%, 55 ומעלה 51%). שיעור גילי הביניים שדיווחו כי בכוונתם להישאר בחו"ל לתמיד הוא הגבוה ביותר (12.5%) בהשוואה למחצית משיעור זה בקרב הצעירים ביותר (6%) והמבוגרים ביותר (7%). בקרב הערבים הצעירים וגילי הביניים יודעים יותר מה תהיה תקופת השהות שלהם בחו"ל בהשוואה למבוגרים (לא יודעים בהתאמה 37%, 26%, 44%). באשר לשהות תמידית מתוכננת בחו"ל הרי שבשתי קבוצות הגיל הצעירות יותר מ-10% סבורים שיישאר לתמיד מחוץ לישראל בהשוואה ל 22% מהמבוגרים.

מחנות פוליטיים (יהודים) – שיעור מי שאינם יודעים כמה זמן ישהו בחו"ל גבוה יותר בימין (53%) בהשוואה למרכז ולשמאל (בהתאמה 43% ו-44%). לעומת זאת שיעור מי שהגדירו עצמם ימין ומדווחים כי בכוונתם להישאר מחוץ לישראל לתמיד, נמוך יותר במחנה זה בהשוואה למרכז ולשמאל (בהתאמה 6% לעומת 9.5% ו-11%).

סיבת העזיבה - כפי שניתן היה לשער, שיעור מי שאינם יודעים כמה זמן ישהו מחוץ לישראל גבוה במיוחד בקרב מי שמתכננים לעזוב ללא מטרה ספציפית (קצת למעלה ממחצית). בקרב מי שהצביעו על מטרות ספציפיות לעזיבה בממוצע 30% לא החליטו כמה זמן יישארו מחוץ לישראל לעומת 52%

ממי שאין להם מטרה ספציפית, 24% מעריכים שיישארו בחו"ל תקופה קצרה (לעומת 11% בקרב חסרי המטרה הספציפית) ועוד כ-24% מעריכים שיישארו שם עד חמש שנים (לעומת 16% בקבוצת חסרי המטרה הספציפית). 13% מתכננים על שהות ארוכה, ו-10% בשתי הקבוצות מעריכים כיום שיישארו לתמיד מחוץ לישראל.

תרשים 3.8. הערכת משך השהייה בחו"ל כ"לא ידוע", לפי הסיבה לעזיבה (% , כלל המדגם)

לסיכום, ניתוח מטרות העזיבה והשיקולים בבחירת היעד מגלה תמונה מורכבת. הממצא הבולט ביותר הוא שרוב גדול מתוך השוקלים עזיבה - כשני שלישים - אינם מונעים ממטרה ספציפית אלא מהרצון לצאת ישראל. בבחירת היעד, מדינות האיחוד האירופי מועדפות על צפון אמריקה, דפוס המושפע, בין היתר, מהחזקת אזרחות זרה - בעיקר אירופאית. השיקולים המשמעותיים בבחירת היעד הם גורמים פרקטיים כמו איכות שירותים ציבוריים, המצב כלכלי במדינת היעד ורמת אנטישמיות/אנטי-ערביות, בעוד שגורמים כמו מרחק מישראל ומזג אוויר פחות משפיעים. רוב השוקלים עזיבה אינם בטוחים במשך השהייה המתוכנן, מה שמחזק את הרושם שמדובר יותר ברצון להתרחק מהמציאות הישראלית מאשר בתוכנית הגירה מוגדרת ובשלה.

פרק 4 – בין לגיטימציה לביקורת: עמדות הציבור כלפי עזיבה של ישראל

לאחר שבחנו את כוונות ומטרות העזיבה, היעדים המועדפים והערכת תקופת השהייה בחו"ל, נפנה כעת לבחון את עמדות הציבור הישראלי כלפי תופעת העזיבה עצמה והעוזבים. פרק זה מתמקד בשלושה ממדים מרכזיים: ראשית, עד כמה הציבור תופס את העזיבה כסכנה למדינה; שנית, אילו סיבות לעזיבה נתפסות כלגיטימיות בעיני הציבור ואילו לא; ושלישית, מה צריכה להיות מדיניות המדינה כלפי הישראלים החיים בחו"ל וכלפי החוזרים. יש לציין שבניגוד לפרק הקודם, בפרק זה חזרנו להתייחס לכלל המדגם, כלומר למי ששוקלים לעזוב ולמי שלא שוקלים זאת.

1. העזיבה - סכנה למדינה?

עזיבה רבתי

רצינו לדעת באיזו מידה הציבור רואים בעזיבה של רבים לאחרונה את ישראל תופעה המסוכנת למדינה ומכאן גם למי שנשארים בה. שאלנו: "הנתונים מהשנים האחרונות מצביעים על עלייה במספרי האזרחים הישראלים שעוברים לגור בחו"ל. לדעתך, האם הדבר מסכן או לא מסכן את עתידה של מדינת ישראל?". מצאנו רוב בקרב היהודים ורוב גדול אף יותר בקרב הערבים שהשיבו שהעלייה במספר העוזבים די ומאוד מסוכנת לישראל (בהתאמה 58%-ו-64%).

גיל - בפרק 1 הראינו שבעיקר בקרב היהודים גיל צעיר הוא מנבא חזק לנכונות לשקול עזיבה. ואף על פי כן בשאלת הסכנה שבעזיבה רבתי של ישראל לא מצאנו הבדלים בין קבוצות הגיל השונות – בכולן שיעור הסבורים שעזיבה רבתי די או מאוד מסוכנת לעתיד המדינה עמד על כ-58%, כלומר הרוב רואים בכך סכנה בלי קשר לשאלה האם הם בקבוצת גיל ששיקולי העזיבה רווחים בה יותר או פחות. בקרב הערבים היה הבדל בפילוח לפי גיל כאשר קבוצת הצעירים ראתה בכך סכנה בשיעור הגבוה ביותר (18-34, 68%, 34-54, 64%, 55 ומעלה 58%).

רמת דתיות - בקרב היהודים רמת דתיות התגלתה כמשתנה הסברי רב עוצמה. בעוד שמיעוט קטן בלבד מהחרדים השיבו שהעזיבה מסכנת את עתיד המדינה, בשאר הקבוצות הרוב ראו בכך סכנה. עוד ממצא מעניין הוא ששיעור הרואים בכך סכנה הוא הגבוה ביותר בקרב החילונים, שהיא כזכור גם הקבוצה השוקלת בשיעורים הגבוהים ביותר לעזוב את הארץ.

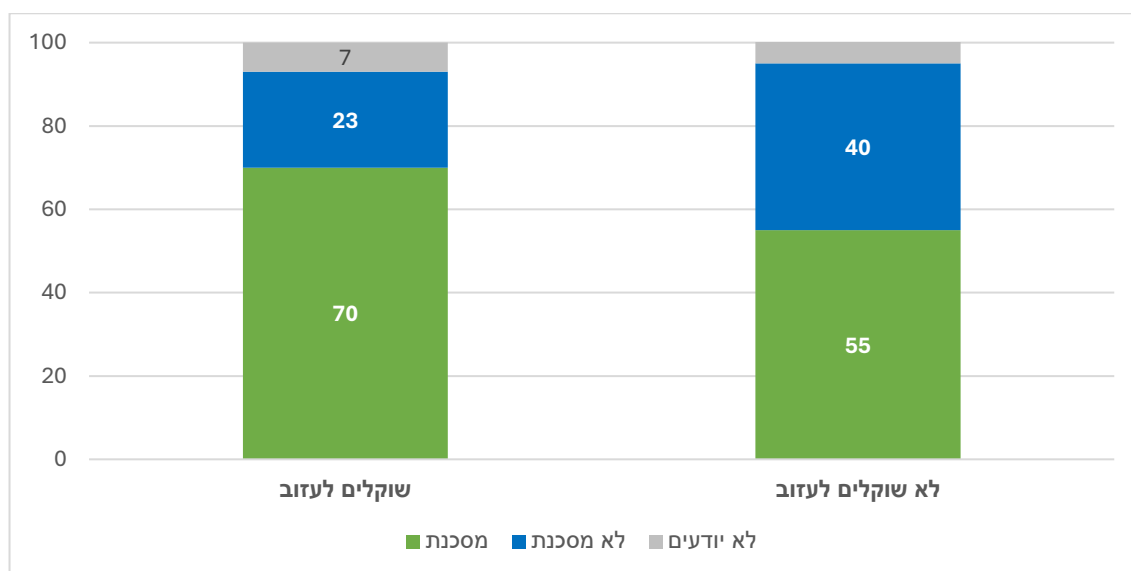
לוח 4.1: שיעור הסבורים שהעזיבה מסכנת את המדינה, לפי רמת דתיות (% , יהודים)

	חרדים	דתיים	מסורתיים דתיים	מסורתיים לא-דתיים	חילונים
העזיבה של רבים מסכנת את עתיד ישראל	20.5	65	55	56	68.5

מחנות פוליטיים – כמו בעניין הגיל, הערכה גבוהה של הסכנה הטמונה בעזיבה במקביל לשיעור גבוה של שוקלים לעזוב מצאנו גם בפילוח לפי מחנות פוליטיים (יהודים). כך, מקרב מי שהגדירו עצמם שמאל, שכאמור בפרק 1 נוטים יותר מאחרים לשקול עזיבה, 71% ראו בעזיבה הרבתי סכנה ושיעור דומה העריכו כך במרכז (69%). לעומת זאת בימין, שם שיעור השוקלים לעזוב הוא הנמוך ביותר, מצאנו גם את השיעור הנמוך ביותר רואים בעזיבה סכנה (51%).

שוקלים או לא שוקלים לעזוב - בחנו את הערכת מידת הסכנה שבעזיבה גדולה על ידי השוואת תשובותיהם של מי ששוקלים לעזוב לתשובות מי שאינם שוקלים זאת. והנה לפנינו אותה תופעה: דווקא מי ששוקלים לעזוב רואים בעזיבה המונית סכנה לישראל יותר מאשר מי שאינם שוקלים לעזוב, מה שאולי מעלה שתי אפשרויות האחת שהם מזהים סכנה ואינם רוצים להישאר אחרונים מאחור. האפשרות השנייה שהם רואים בעזיבה מעין מהלך של ענישה כלפי המדינה שהם שוקלים לעזוב.

תרשים 4.1: האם העלייה במספר העוזבים את ישראל בשנים האחרונות מסכנת או לא מסכנת את עתידה של מדינת ישראל? לפי שוקלים או לא שוקלים לעזוב (% כלל המדגם)

בחנו את מי שענו שהם שוקלים לעזוב את המדינה אבל שאין להם מטרה ספציפית למעט ההתרחקות מישראל בהשוואה למי ששוקלים לעזוב אבל מסיבות אחרות ומצאנו (כלל המדגם) כי הערכת הסיכון של השוקלים לעזוב ללא מטרה ספציפית נמוכה מאשר של שאר הקבוצות, אם כי היא עדיין גבוהה (67% בהשוואה ל-71% של מי ששוקלים לעזוב לצורך איחוד משפחתי, 75% בקרב מי ששוקלים לצאת לרילוקיישן במסגרת עבודה ו-85.5% בקרב מי ששוקלים לעזוב לצורך לימודים).

בריחת מוחות

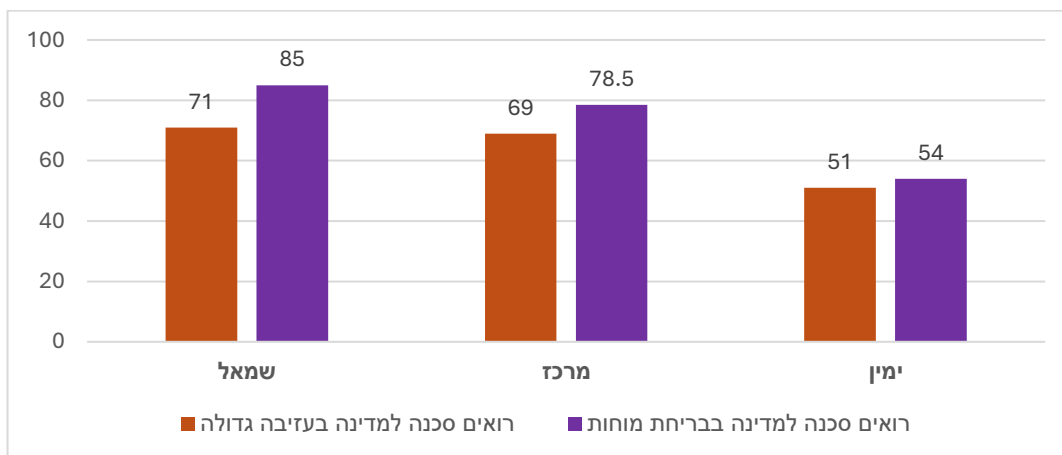
לא פעם נשמעת הטענה שמה שמסכן את ישראל הוא פחות עצם העזיבה של רבים ויותר העובדה שהעוזבים הם בני הקבוצות היותר משכילות ומבוססות כלכלית. שאלנו: "שיעור יחסית גבוה בקרב העוברים לחו"ל הם בעלי השכלה גבוהה, תופעה המכונה 'בריחת מוחות'. לדעתך, האם הדבר מסכן או לא מסכן את עתידה של מדינת ישראל?" מצאנו כי גם כאן מדובר ברוב הרואים בתהליך "בריחת

המוחות" סכנה. שיעור המעריכים שמדובר בתופעה מסוכנת למדינה גבוה יותר בקרב הערבים מאשר בקרב היהודים (73% לעומת 64%).

גיל - גם בשאלה זו מצאנו במדגם היהודים הבדלים שוליים בלבד לפי גיל (18-34 60%, 35-54 63%, 55 ומעלה 67%). אצל הערבים ההבדלים גדולים מעט יותר, כאשר הצעירים ביותר רואים סכנה ב"בריחת המוחות" יותר מהמבוגרים מהם (18-34 75%, 35-54 74%, 55 ומעלה 70%).

מחנות פוליטיים - פילוח לפי מחנות פוליטיים (יהודים) של הערכת הסכנה למדינה מעלייה בשיעור העוזבים ומ"בריחת מוחות" מעלה כי בכל המחנות הפוליטיים הציבור מעריכים את הסכנה מ"בריחת מוחות" כגבוהה יותר מהסכנה שבעצם העזיבה. עם זאת, בשמאל נרשם הפער הגדול ביותר בין הערכת הסכנה מ"בריחת מוחות" לעומת עלייה כללית בעזיבה, בעוד שבימין הפער הוא הקטן ביותר. ממצא זה עולה בקנה אחד עם העובדה שבשמאל רמת ההשכלה והמעמד הכלכלי גבוהים יותר, ולכן החשש מ"בריחת מוחות" רלוונטי יותר למחנה פוליטי זה. פילוח לפי רמת השכלה מחזק ממצא זה: בקרב היהודים, 68% מבעלי ההשכלה האקדמית ואקדמית חלקית רואים ב"בריחת מוחות" סכנה לעומת 59% מחסרי ההשכלה האקדמית. בקרב הערבים הדפוס דומה: 75% מבעלי ההשכלה האקדמית ואקדמית חלקית מעריכים זאת כסכנה לעומת 69.5% מחסרי השכלה אקדמית.

תרשים 4.2: מעריכים שיש סכנה בעזיבה רבתי ו"בריחת מוחות", לפי מחנות פוליטיים (%) (יהודים)

הוצאת כספים לחו"ל

במסגרת הסכנות למדינה, בדקנו גם את עמדת הציבור לגבי אנשים המוציאים בעת הזו כספים לחו"ל, מתוך הנחה שהוצאת מאסיבית של כספים לחו"ל עלולה להשפיע לרעה על כלכלת המדינה. שאלנו: "מה דעתך על אנשים המעבירים כספים לחו"ל בשל המצב הפוליטי במדינה?". בניגוד לשאלת העזיבה הגדולה ובריחת המוחות שם הרוב זיהו סכנה, בשאלת הוצאת כספים מהארץ השיעור הגבוה יותר, קרוב למחצית מהיהודים והערבים, ענו שמהלך כזה הוא מאוד או די בסדר בעיניהם, מה שמרמז שאינם מזהים כאן סכנה לדיונה, ואילו שיעור נמוך יותר, אם כי לא מבוטל, סברו שמהלך כזה אינו בסדר. כדאי להצביע כאן על השיעור הגבוה יחסית של מי שבחרו בתשובה "לא יודעים".

לוח 4.2: עמדה לגבי הוצאת כספים לחו"ל בשל המצב הפוליטי במדינה (%)

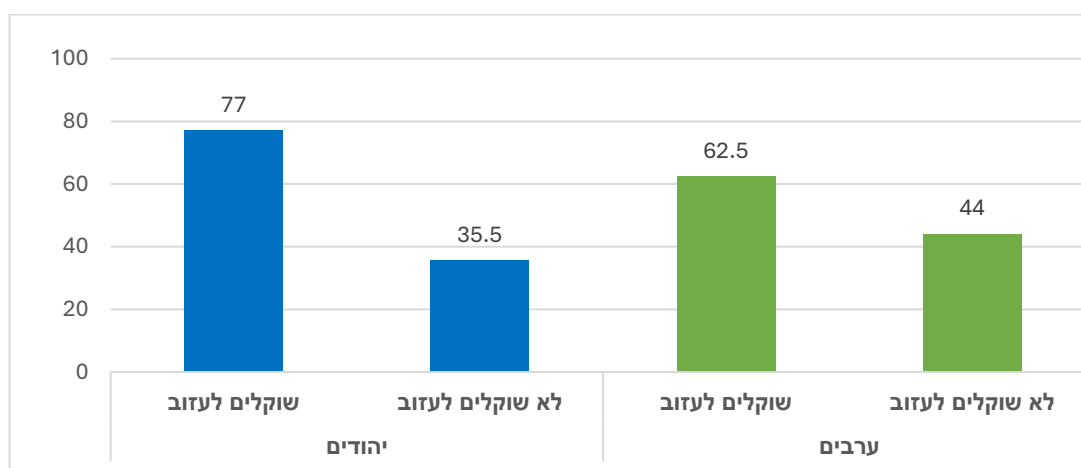
יהודים	ערבים	
46	49	די בסדר או בסדר גמור בעיני
39	40	לא כל כך בסדר או בכלל לא בסדר בעיני
15	11	לא יודעים
100	100	סך-הכול

מחנות פוליטיים - כצפוי, הלגיטימציה להוצאת כספים מישראל שונה בקרב אנשי המחנות הפוליטיים (יהודים): בשמאל הרוב (73%) השיבו שמבחינתם זה בסדר להוציא כספים מישראל, במרכז - רוב קטן (56%) ובימין רק מיעוט (37%).

הכנסה – ממצא מעניין, אם כי אולי צפוי, הוא שבעלי ההכנסה הגבוהה סבורים יותר מבעלי הכנסה בינונית או נמוכה שזה די בסדר או בסדר גמור להוציא כספים מהארץ בעת הזו (בהתאמה 50%, 45%, 43%).

שוקלים או לא שוקלים לעזוב - גם את התשובות לשאלה זו ניתחנו על-ידי השוואת עמדות מי ששוקלים לעזוב לבין עמדות מי שאינם שוקלים זאת. מצאנו הן בקרב יהודים הן בקרב ערבים פערים גדולים בין שתי הקבוצות (בקרב היהודים הפער גדול יותר). בעיני רוב השוקלים לעזוב הוצאת כספים מהארץ בעת הזו היא בסדר לעומת מיעוט בקרב מי שאינם שוקלים עזיבה. ההבדל הזה מעניין שכן כפי שראינו בפרק הקודם, רוב השוקלים לעזוב לא עשו מהלך של הוצאת כספים מהארץ.

תרשים 4.3: סבורים שזה די בסדר או בסדר גמור שאנשים מעבירים כספים לחו"ל בשל המצב הפוליטי במדינה (%)

2. סיבות לגיטימיות ולא לגיטימיות לעזיבה

מכאן עברנו לברר אילו סיבות נתפסות בעיני הציבור הישראלי לגיטימיות כשמדובר בעזיבת הארץ ואילו אינן לגיטימיות. הסיבות האפשריות לעזיבה שהצגנו היו:

1. קידום מקצועי ושכר משופר
2. יוקר המחיה בישראל
3. לימודים אקדמיים
4. חשש מהמצב הביטחוני בישראל
5. חוסר אמון במערכת הפוליטית
6. עתיד טוב יותר לילדים
7. איחוד עם משפחה/בן.ת זוג.

נראה שהציבור בישראל סובלני מאוד לעזיבה מכל הסיבות הללו והרוב נותנים לכולן לגיטימציה. בכלל המדגם כל הסיבות הללו קיבלו רוב של מי שענו "זה בסדר גמור" או "די בסדר" בעיני המרואיינים. עם זאת, היו הבדלים ניכרים בשיעורי הרוב הזה – בראש סולם הלגיטימיות עמדו לימודים אקדמיים ואיחוד עם משפחה (בשני המקרים 82%). בתחתית הסולם עמד חוסר אמון במערכת הפוליטית (57%), ובתווך – קידום מקצועי ושכר משופר (74%), עתיד טוב יותר לילדים (70%), יוקר המחיה בישראל (67%), וחשש מהמצב הביטחוני בישראל (65%).

ההבדלים בין יהודים לערבים היו מינוריים, אם כי בקרב היהודים הסיבה הלגיטימית ביותר הייתה איחוד עם משפחה או בן.ת זוג (83%) ואצל הערבים לימודים אקדמיים (81%).

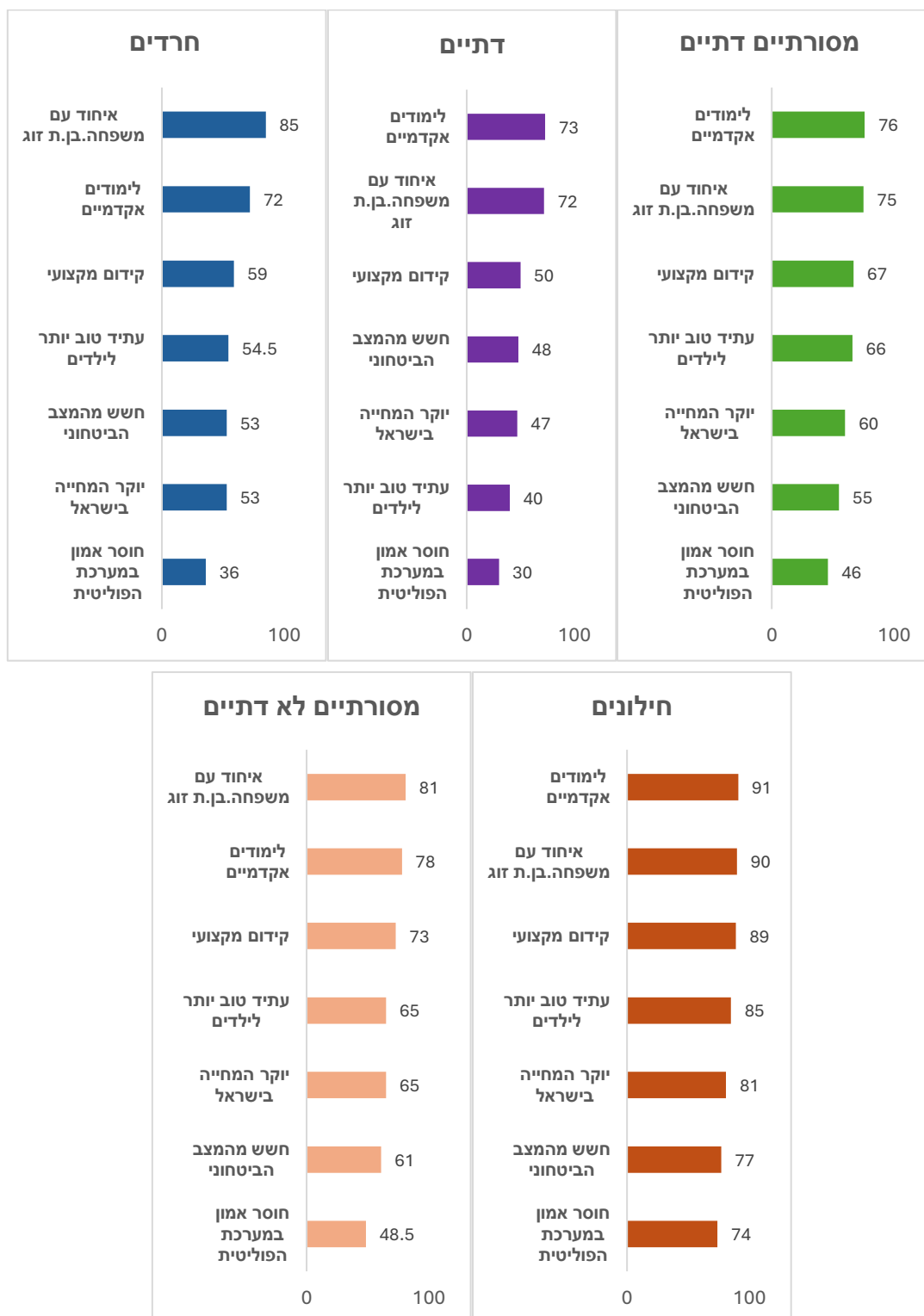
מחנות פוליטיים - פילוח של מדגם היהודים לפי מחנות פוליטיים העלה כי שיעורי הלגיטימציה לכל הסיבות שהצגנו הם הגבוהים ביותר בקרב השמאל והנמוכים ביותר בימין. יש גם לציין כי בימין רק מיעוט (44%) נתנו לגיטימציה לעזיבה על בסיס חוסר אמון במערכת הפוליטית. מעניין גם להצביע על ההבדל בין המחנות במידת הלגיטימציה לעזוב על בסיס חשש מהמצב הביטחוני בארץ – בשמאל מדובר ברוב גדול שבעיניו זו סיבה לגיטימית (82%) במרכז מדובר ברוב ברור, אבל נמוך מאשר בשמאל (73%) ואילו בימין מדובר אמנם ברוב אבל רק ביותר ממחצית (57%).

לוח 4.3: מסכימים שהחלטה של אנשים לעבור למדינה אחרת היא די או מאוד בסדר
מהסיבות הבאות (%)

קידום מקצועי ושכר משופר	יוקר המחייה בישראל	לימודים אקדמיים	חשש מהמצב הביטחוני בישראל	חוסר אמון במערכת הפוליטית	עתיד טוב יותר לילדים	איחוד עם משפחה/בן.ת. זוג	
73	64	81	69	62	72	77	ערבים
74	68	82	65	56	69	83	כלל היהודים
89	83.5	91	82	82	85	91	שמאל (יהודים)
87	75	85	73	70	76	87	מרכז (יהודים)
67	62	80	57	44	64	80	ימין (יהודים)

רמת דתיות - כפי שמראה התרשים שלהלן, לגיטימציה של החילונים לעזיבה מכול אחת מהסיבות היא הגבוהה ביותר (בממוצע: 83.9%) ושל הדתיים – הנמוכה ביותר (51.3%). ממצא מעניין הוא כי בכול הקבוצות 2 הסיבות הלגיטימיות ביותר לעזיבה הם איחוד עם משפחה/בן.ת. זוג ולימודים אקדמיים. פער הלגיטימציה הגדול ביותר הוא בשאלת עזיבה בגלל חוסר אמון במערכת הפוליטית – שעה ש 74% מהחילונים סבורים שזה בסדר לעזוב מסיבה זו רק 30% מהדתיים מסכימים עמם בשאלה זו.

תרשים 4.4 מסכימים שהחלטה של אנשים לעבור למדינה אחרת היא די או מאוד בסדר, לפי רמת דתיות (%) , יהודים)

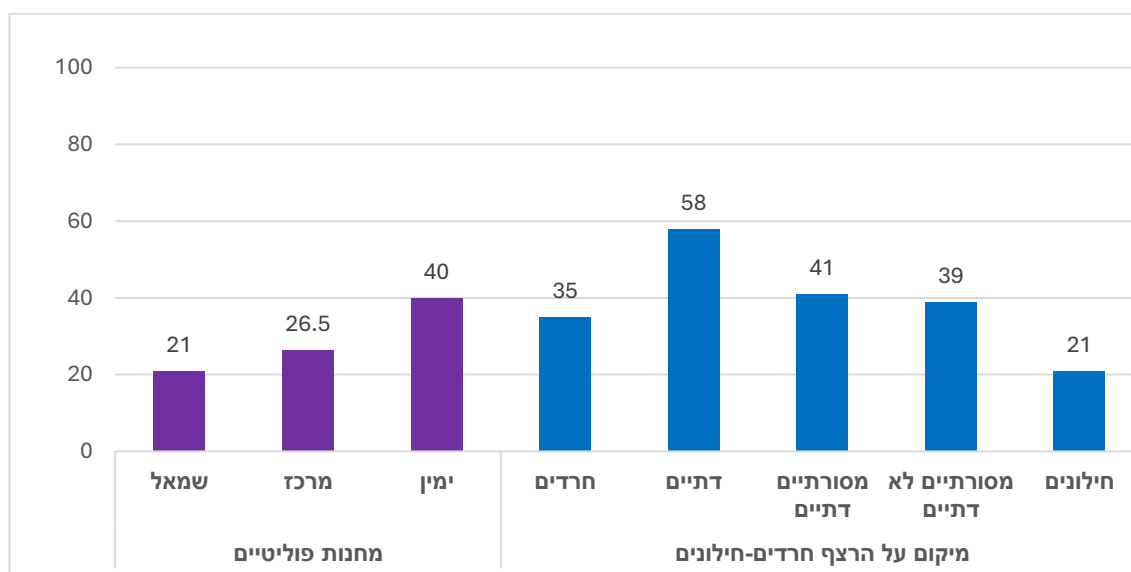
3. היחס הראוי למי שעזב

"נפולת נמושות"? - שאלנו את המרואיינים היהודים: "לאחר מלחמת יום הכיפורים, ראש הממשלה יצחק רבין כינה את הישראלים שעברו לחו"ל 'נפולת של נמושות'. באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם התפיסה הזו כלפי העוזבים כיום את ישראל?" מצאנו שכיום יש רוב (59%) למי שאינם מסכימים עם דבריו של ראש הממשלה המנוח. רק שליש (33%) מסכימים עם קביעתו בעניין זה.

פילחנו את התשובות לפי מי ששוקלים לעזוב ומי שאינם שוקלים מהלך כזה. בשני המקרים מדובר במיעוט של מסכימים שלא במפתיע מי ששוקלים לעזוב פחות מסכימים עם דברי רבין (20%) בהשוואה למי שאינם שוקלים לעזוב (38%).

מחנות פוליטיים ורמת דתיות - פילוח המדגם לפי מחנות פוליטיים (יהודים) מעלה כי באופן פרדוקסלי משהו (שכן רבין היה מהשמאל), בימין שיעור המסכימים עם אמירתו ההיסטורית של רבין כפול כיום משיעורם בשמאל. ובאותו כיוון: פילוח לפי רמת דתיות העלה כי החילונים מסכימים עם רבין בשיעור הנמוך ביותר והדתיים – בשיעור הגבוה ביותר.

תרשים 4.5: מסכימים שדבריו של רבין נכונים להיום: שהעוזבים את ישראל הם "נפולת נמושות" (% , יהודים)

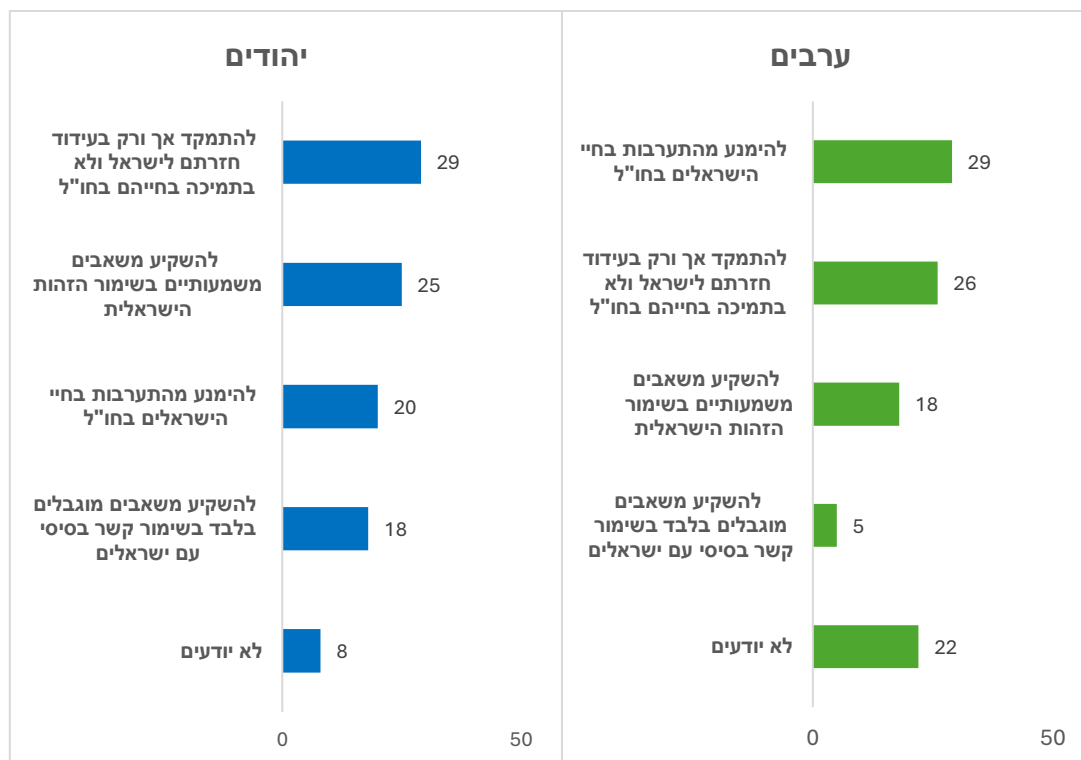

השקעה של המדינה בעוזבים בהיותם בחו"ל - על רקע העובדה שהרוב אינם סבורים כמו רבין שהעוזבים הם "נפולת נמושות", שאלנו: "לדעתך, כיצד על מדינת ישראל להתייחס לישראלים הגרים בחו"ל?" הצגנו בפני המרואיינים ארבע אפשרויות:

1. על המדינה להשקיע משאבים משמעותיים בשימור הזהות הישראלית
2. להשקיע משאבים מוגבלים בלבד בשימור קשר בסיסי עם ישראלים
3. להתמקד אך ורק בעידוד חזרתם לישראל ולא בתמיכה בחייהם בחו"ל
4. להימנע מהתערבות בחיי הישראלים בחו"ל.

בקרב המשיבים היהודים השיעור הגבוה ביותר (29%) סברו כי על המדינה להתמקד אך ורק בעידוד חזרתם של העוזבים לישראל ולא בתמיכה בחייהם בחו"ל. בקרב המשיבים הערבים השיעור הגבוה ביותר (29%) השיבו כי עליה להימנע מהתערבות בחיי הישראלים בחו"ל. כמו כן יש לשים לב לשיעור הגבוה מאוד (22%) של מרואיינים ערבים שבחרו באפשרות "לא יודעים".

תרשים 4.6: כיצד על מדינת ישראל להתייחס לישראלים הגרים בחו"ל? (%)

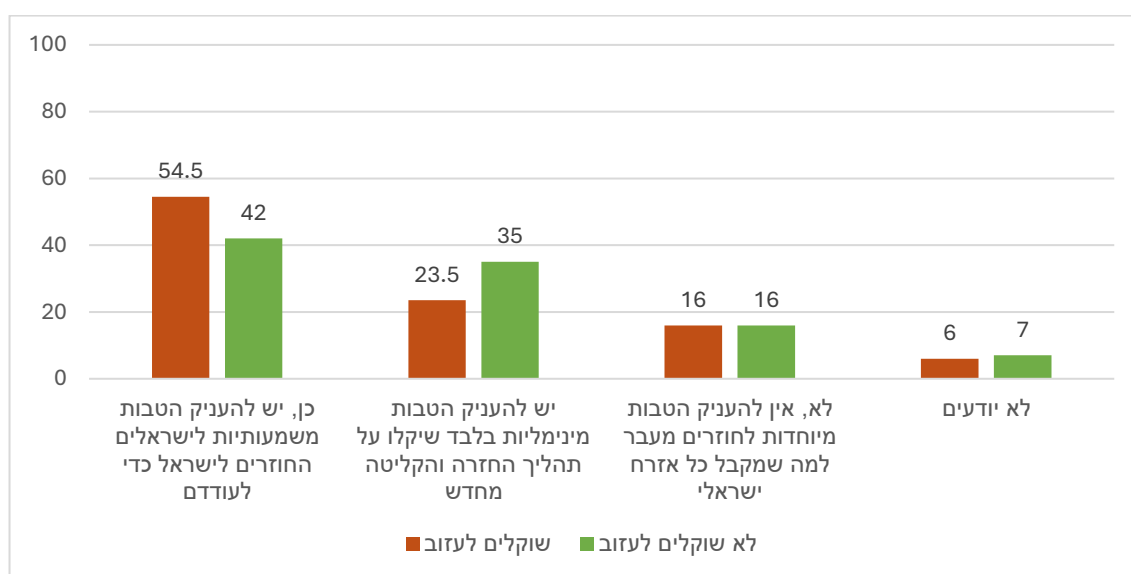
פילוח התשובות לשאלה זו לפי מי ששוקלים לעזוב לבין מי שאינם שוקלים לעזוב, מראה כי בקרב היהודים ששוקלים לעזוב השיעור הגבוה ביותר (27%) סבורים שעל המדינה להשקיע משאבים ניכרים בשימור הזהות הישראלית של השוהים בחו"ל. ואולם במקום השני בקבוצה זו נמצאת ההעדפה הנגדית שישאל תימנע מהתערבות בחיי הישראלים בחו"ל (25%). בקרב היהודים שאינם שוקלים לעזוב השיעור הגבוה ביותר (33%) סבורים שעל המדינה להתמקד אך ורק בהחזרת העוזבים ארצה. בקרב הערבים השוקלים לעזוב את ישראל השיעור הגבוה ביותר (30%) חושבים שעל המדינה להתמקד בעידוד חזרתם ארצה של העוזבים ולא בתמיכה בחייהם בחו"ל, כאשר בקרב מי שאינם שוקלים עזיבה השיעור הגבוה ביותר (שוב 30%) חושבים שעל המדינה להימנע מהתערבות בחייהם בחו"ל של מי שעזבו אותה.

הקלות והטבות לחוזרים - בהמשך לשאלה הקודמת רצינו לדעת האם לדעת הציבור, המדינה אמורה לתת הקלות למעוניינים לחזור. שאלנו: "במצב הנוכחי, מדינת ישראל מעניקה הטבות והקלות לישראלים החוזרים לארץ. לדעתך, האם על מדינת ישראל להעניק הקלות והטבות כאלה?" בקרב המרואיינים היהודים והערבים השיעורים הגבוהים ביותר סבורים, אם כי בשיעורים שונים, כי יש להעניק הטבות משמעותיות לחוזרים כדי לשכנע אותם לחזור (יהודים 45%, ערבים 35%). ואולם יש גם הבדל משמעותי בין שני הציבורים: בקרב היהודים במקום השני מבחינת התמיכה בצעד כזה נמצאים החושבים שיש להעניק להם הטבות מועטות (32%) ורק מיעוט קטן (16.5%) הם

נגד הענקת של הקלות והטבות כאלו ואחרות לחוזרים. לעומת זאת בקרב הערבים במקום השני נמצאים הסבורים שאין להעניק לחוזרים מאומה (28%), ואילו שיעור המצדדים במתן הטבות והקלות מינימליות במקום האחרון (14%). כלומר, בשאלה זו הערבים מחזיקים אפוא בעמדות יותר קוטביות מאשר היהודים. שוב יש לציין כי בקרב הערבים שיעור גבוה מאוד (כרבע) השיבו שאינם יודעים.

פילחנו את התשובות לשאלה זו של המרואיינים היהודים ששוקלים לעזוב לתשובות מי שאינם שוקלים זאת. מצאנו כי אמנם אלו גם אלו סבורים שעל המדינה לתת הקלות והטבות משמעותיות לחוזרים, אבל שיעור המצדדים בכך בקרב מי שאינם שוקלים לעזוב נמוך יותר.

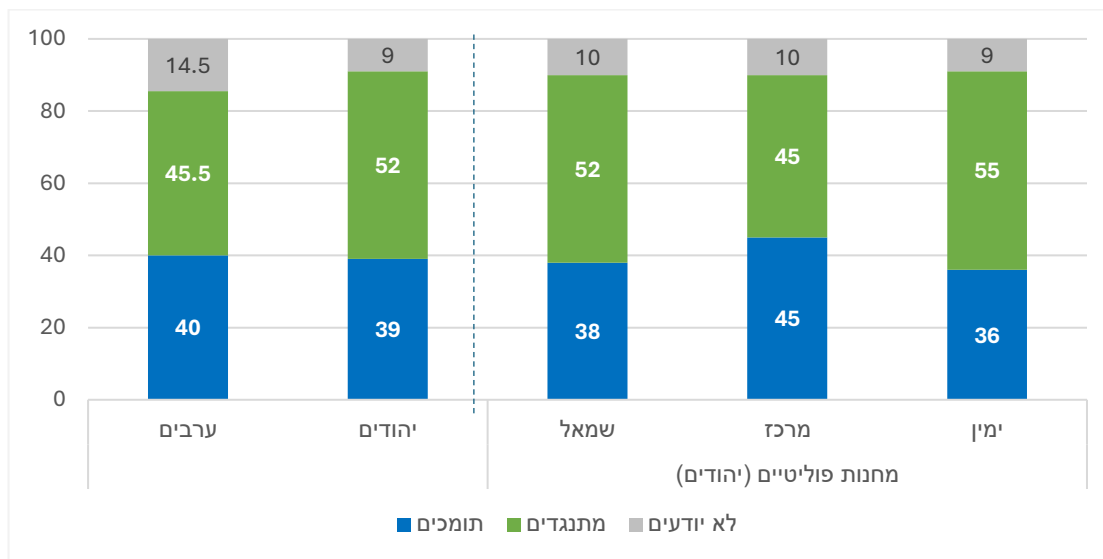
תרשים 4.7: האם על מדינת ישראל להעניק הקלות והטבות לעוזבים החוזרים מחו"ל? (%), (יהודים)

גם בקרב הערבים הן בקרב השוקלים עזיבה הן בקרב מי שאינם שוקלים זאת, השיעור הגבוה ביותר מצדדים במתן הקלות והטבות משמעותיות לעוזבים חוזרים (בהתאמה 36%-ו-37%). כמו כן בשתי הקבוצות במקום השני נמצאים אלו המתנגדים למתן הקלות והטבות (בהתאמה 29%-ו-27%). ההבדל בין הקבוצות מתבטא בשיעורי מי שהם בעד הקלות והטבות מינימליות (בהתאמה 21%-ו-11%) ובשיעורי הלא יודעים (בהתאמה 14%-ו-25%).

הצבעה בבחירות של עוזבים – מדי כמה שנים חוזרת ועולה על הפרק השאלה האם יש לאפשר לישראלים שעזבו את הארץ להצביע בבחירות לכנסת ממקום מושבם בחו"ל, פרקטיקה המקובלת בהרבה מדינות דמוקרטיות. מצאנו כי כמחצית מהמרואיינים היהודים והשיעור הגבוה יותר בקרב המרואיינים הערבים די או מאוד מתנגדים למתן אפשרות זו לעוזבים. פילוח לפי מחנות פוליטיים (יהודים) מעלה כי בשמאל ובימין יש רוב של מתנגדים למהלך כזה, ואילו המרכז חצוי בשאלה זו.

תרשים 4.8: באיזו מידה תומכים או מתנגדים לאפשר לאזרחים ישראלים החיים בחו"ל להצביע בבחירות לכנסת ממקום מושבם בחו"ל? (%)

פילוח התשובות של מי ששוקלים לעזוב ושל מי שאינם שוקלים זאת מראה כי, שלא במפתיע, בקרב מי ששוקלים לעזוב התמיכה במתן אפשרות לישראלים שעזבו להצביע בבחירות היא גבוהה במובהק מאשר בקרב מי שאינם שוקלים לעזוב, מהם הרוב אינם סבורים שיש לאפשר הצבעה לישראלים המתגוררים בחו"ל.

לוח 4.4: האם יש לאפשר לישראלים המתגוררים בחו"ל להצביע בבחירות, לפי שוקלים או לא שוקלים לעזוב (%) , כלל המדגם)

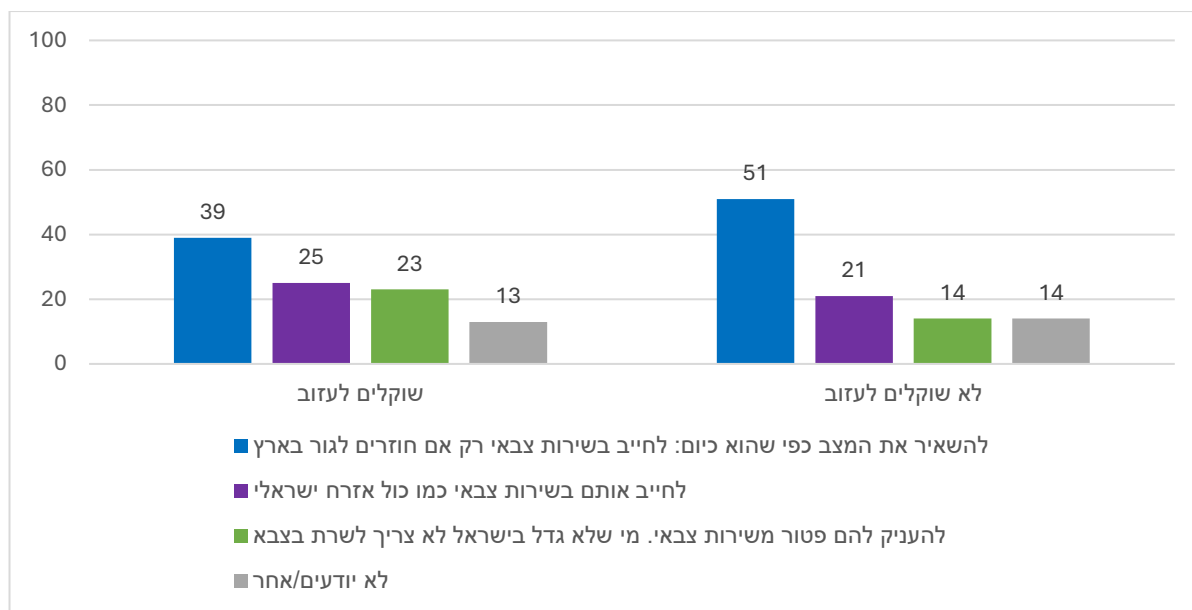
שוקלים לעזוב	לא שוקלים לעזוב	
52.5	34	לאפשר לעוזבים להצביע
40	55	לא לאפשר לעוזבים להצביע
7.5	11	לא יודעים
100	100	סך-הכול

שירות צבאי של ילדי עוזבים – דילמה אחרת הקשורה ביחסי המדינה עם העוזבים היא האם מי שעזב למעשה פטור משירות צבאי ובמקביל שומר על אזרחות ישראלית. במצב הנוכחי, ילדי ישראלים שנולדו בישראל והמתגוררים בחו"ל אמנם מחויבים בשירות צבאי אך לרוב מקבלים פטור משירות, אם הם מבקשים, כל עוד אינם חוזרים לגור בארץ. שאלנו (מדגם יהודים): "לדעתך, האם ובאילו תנאים יש לחייב או לא לחייב בשירות צבאי ילדים של אזרחים ישראלים: להשאיר את המצב כפי שהוא כיום: לחייב בשירות צבאי רק אם חוזרים לגור בארץ; לחייב אותם בשירות צבאי כמו כול אזרחי ישראלי; להעניק להם פטור משירות צבאי, מי שלא גדל בישראל לא צריך לשרת בצבא". כמחצית במדגם היהודים (48%) סבורים שיש להשאיר את המצב כמו שהוא.

כחמישית (22%) חושבים שיש לחייב את ילדי העוזבים החיים בחו"ל לשרת כמו כל אזרח ישראלי, ו-16% מעדיפים להעניק להם פטור.

שוב כצפוי, מצאנו בעניין זה הבדלים בין מי ששוקלים לעזוב למי שאינם שוקלים זאת – כאשר מי שאינם שוקלים לעזוב מעדיפים בשיעור גבוה יותר מאשר השוקלים לעזוב להשאיר את המצב על כנו ופחות מוכנים להעניק פטור לילדי ישראלים המתגוררים בחו"ל. העדפות מי ששוקלים לעזוב הן מעניינות שכן ניתן היה לצפות שהם יתמכו יותר באפשרות של פטור גורף.

תרשים 4.9: האם ובאילו תנאים יש לחייב או לא לחייב בשירות צבאי ילדים של אזרחים ישראליים? לפי שוקלים או לא שוקלים לעבור (%) (יהודים)

לסיכום, ניתוח עמדות הציבור כלפי עזיבת ישראל מגלה תמונה המשלבת הבנה וביקורת גם יחד. מצד אחד, הציבור מזהה בבירור את הסכנות הטמונות בעזיבה - במיוחד בבריחת מוחות - ורואה בה איום על עתיד המדינה. מצד שני, קיימת סובלנות רבה כלפי מגוון רחב של סיבות לעזיבה וכמו כן כלפי הוצאת כספים מהארץ. באופן לא צפוי, דווקא מי ששוקלים עזיבה הם שרואים בה סכנה רבה יותר למדינה, מה שמעיד על קונפליקט פנימי בין הרצון לעזוב לבין ההבנה שהעזיבה פוגעת במדינה. בשאלות המדיניות כלפי העוזבים, הציבור נחלק בין רצון להחזירם (דרך הטבות משמעותיות) לבין חשש מיצירת תמריצים שליליים. התמונה הכוללת היא של ציבור המבין את המניעים לעזיבה אך גם מודאג מהשלכותיה.

פרק 5 – עולים או שוהים זמניים: עולים ממדינות פוסט סובייטיות (-2025)

(2014)

נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2024)¹⁸ מורים שכמחצית מהישראלים שיצאו לחו"ל לטווח ארוך בשנת 2023 היו עולים בעבר (כלומר, לא נולדו בישראל), רובם במסגרת הזמן של שנים לא רבות מעלייתם ארצה. לפיכך, מצאנו לנכון לנתח בנפרד את קבוצת העולים ממדינות פוסט סובייטיות שהגיעו לישראל לאחר שנת 2014. מחקרים קודמים העלו שקבוצה זו נבדלת מגלי העלייה הקודמים הן במאפייניה הדמוגרפיים הן בעמדותיה החברתיות-פוליטיות.

המדגם נחלק לשתי תת-קבוצות: העולים של שנות 2014-2021 ("עליית פוטין") והעולים משנת 2022 ואילך ("עליית המלחמה"). בשל הקושי לדגום את העולים האלו בשיטות הדגימה המקובלות בסקרים חברתיים, הגענו לקבוצה זו באמצעות סקר ברשתות החברתיות. שיטה זו אינה מולידה בהכרח מדגם מייצג, אך מאפייני המדגם, המפורטים בפרק המתודולוגיה, מספקים בסיס סביר להסקת תובנות כלליות על קבוצה זו.

דמוגרפיה

בהשוואה לכלל הציבור הישראלי יהודי בולט אופייה **החילוני** של קבוצת יוצאי המדינות הפוסט סובייטיות. 62% מהמדגם שלנו הגדירו עצמם כחילונים (לעומת 43% במדגם היהודי הכללי), ועוד 19% הגדירו עצמם כחילונים לא-יהודים, אתאיסטים, אגנוסטיים או אחרים. כ-10% מהעולים מגדירים עצמם כמסורתיים (לעומת 32% בקרב כלל היהודים), 2.5% כדתיים (13% מכלל היהודים) ופחות מאחוז אחד – כחרדים (12% מכלל היהודים).¹⁹ 6% ממדגם העולים הגדירו עצמם כנוצרים. בשל האופי החילוני של העולים לאורך הדוח נשווה בינם לבין קבוצת היהודים החילונים במדגם הכללי, ולא רק לאוכלוסייה היהודית הכללית.

מבחינת **התפלגות הגילים**, בקרב העולים יש ייצוג מעט גבוה יותר של בני 35–54 לעומת המדגם היהודי הכללי, וייצוג מעט נמוך יותר של צעירים ומבוגרים יותר.

כפי שעולה גם ממחקרים קודמים, העולים שהגיעו לישראל לאחר שנת 2014 מתאפיינים בזיקה חיובית **לערכים ליברליים** ובשיעור גבוה יחסית של מזהים עצמם עם השמאל הפוליטי. במדגם הנוכחי התקבלה התפלגות כמעט שווה בין שלושת המחנות: ימין - 30%, שמאל ומרכז - 27% כל אחד (ו-16% "לא יודעים"), בעוד שבמדגם הכללי ההתפלגות הייתה: ימין - 59%, מרכז - 25%, ושמאל - 12%.

שיעור העולים במדגם בעלי השכלה גבוהה מאד (כ-90%) אם כי לא חריג בהשוואה לאוכלוסיית העולים בשנים אלו.²⁰

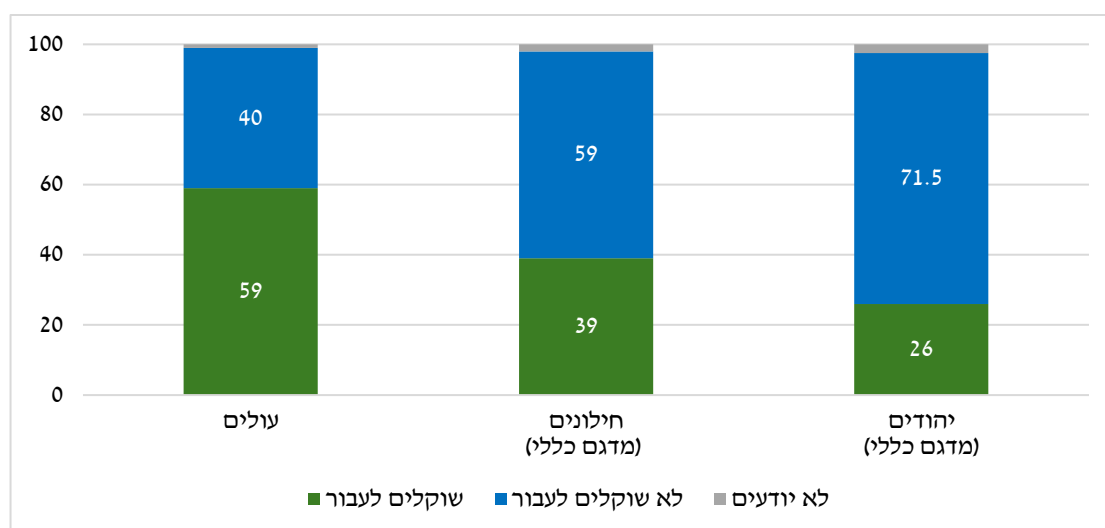
¹⁸ הודעה לתקשורת מס' 301/2024, 22 בספטמבר 2024.
¹⁹ לצרכי ניתוח לפי רמת הדתיות איחדנו את המרואיינים המסורתיים, הדתיים והחרדים לקבוצה אחת המאופיינת בזיקה חזקה ליהדות, ואת היהודים החילונים, החילונים הלא יהודים/נוצרים/אחרים לקבוצה שנייה. הקבוצה השנייה מהווה 87% מהמדגם של העולים בסקר.
²⁰ ראו לדוגמה: <https://outrush.io/eng>

1. עוזבים או נשארים?

העולים נשאלו שתי שאלות נפרדות בנושא כוונות עזיבה: "האם אתה שוקל או לא שוקל לחזור למדינת המוצא שלך?" ו-"האם אתה שוקל או לא שוקל לעבור מישראל למדינה אחרת (שהיא לא מדינת המוצא שלך) באופן זמני או קבוע?". רק כחמישית (21%) מכלל מדגם העולים שוקלים אפשרות של חזרה למדינת המוצא שלהם, ורק מיעוט זניח (6%) שוקלים זאת ברצינות. בפילוח לפי תקופת העלייה מצאנו נטייה גבוהה יותר לחזור בקרב "עליית המלחמה" לעומת "עליית פוטין" המוקדמת יותר (27%-ו-12% בהתאמה). כלומר, כוונות החזרה פוחתות ככל שהוותק בישראל עולה.

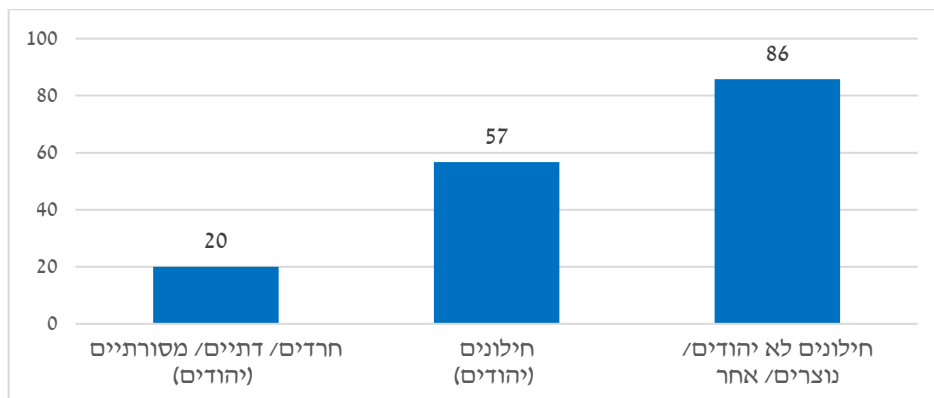
באשר למעבר למדינה אחרת שאיננה מדינת המוצא, מצאנו שיעור גבוה (59%) ששוקלים אפשרות כזו, בהשוואה לכרבע בלבד במדגם כלל היהודים ו-39% מהחילונים היהודים בכלל המדגם. כלומר, רק 40% מהעולים לא שוקלים מעבר מישראל למדינה אחרת. אין הבדל בשיעור השוקלים לעבור למדינה אחרת שאיננה מדינת המוצא בין עולי "עליית פוטין" לעולי "עליית המלחמה". כן נמצא כי יוצאי אוקראינה פחות נוטים לשקול מעבר כזה לעומת יוצאי רוסיה (42%-ו-62% בהתאמה).

תרשים 5.1 האם אתה שוקל או לא שוקל לעבור לחיות במדינה אחרת (לעולים): שהיא לא מדינת המוצא שלך) באופן זמני או קבוע? (%)

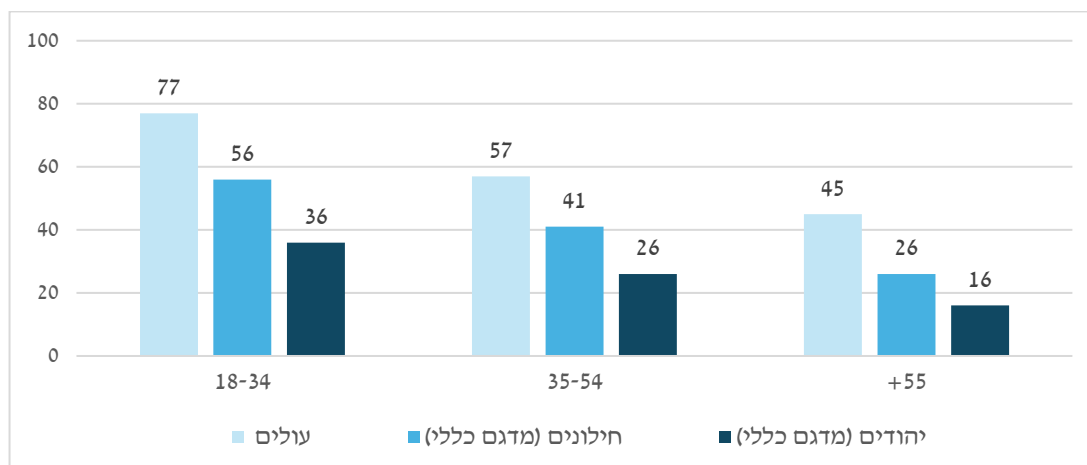
לצורך ניתוח על פי רמת דתיות, חילקנו את מדגם העולים לשלוש קבוצות: (1) יהודים חילונים, (2) יהודים בעלי זיקה יהודית (מסורתיים, דתיים או חרדים), ו-(3) חילונים לא-יהודים (אתאיסטים, אגנוסטיים), נוצרים ואחרים. התוצאות מצביעות על פערים ניכרים: בקבוצת הלא-יהודים החילונים והנוצרים 86% שוקלים לעבור למדינה אחרת, לעומת 57% בקרב היהודים החילונים, ו-20% בקרב היהודים בעלי זיקה לדת היהודית.

תרשים 5.2 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת, לפי רמת דתיות (%) (עולים)

פילוח מדגם העולים לשלוש קבוצות גיל מראה קשר ברור בין גיל לנטייה לשקול מעבר לחו"ל: מעל שלושה רבעים מהעולים החדשים הצעירים (בני 18–34) שוקלים הגירה, לעומת רוב קטן יותר בקרב בני 35–54, ופחות ממחצית מבני 55 ומעלה. הפער בין מדגם העולים ליהודים במדגם הכללי ניכר בכל קבוצות הגיל, ובולט במיוחד בקרב גילי 18–34 (77% לעומת 36%).

תרשים 5.3 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת, לפי גיל (%)

בעוד שבמדגם היהודים הכללי התגלו פערים בשיעורי השוקלים עזיבה לפי רמת ההכנסה ותחום העיסוק, לא מצאנו פערים דומים במדגם העולים. גם מגדר לא נמצא רלוונטי (בדומה לממצאים בכלל המדגם היהודי).

זהות והזדהות

שאלנו את העולים מהי הזהות המרכזית שלהם. השיעור הגבוה ביותר (36%) בחרו בהגדרה "ישראלית", 15% בחרו בהגדרה "ישראלית-יהודית", ואילו רק 9% הגדירו עצמם כ"יהודים". 22% בחרו בקטגוריה הכללית "אחר" וחלקם פירטו: כ-9% הגדירו עצמם כ-"רוסים", "אוקראינים", "בלרוסים", "ישראלית-רוסית", "אוקראינית-ישראלית" וכד'; כ-8% בחרו בהגדרות כמו "אדם", "אזרח העולם", "קוסמופוליטית", או הגדירו עצמם דרך המקצוע או ההשכלה. שיעור גבוה למדי מהעולים (18%) התקשו להשיב על שאלה זו (בחרו בתשובה "לא יודעים").

הזהות המרכזית התגלתה כמשתנה בעל השפעה חזקה על הכוונה לעזוב את ישראל. כחמישית בלבד בקרב מי שמגדירים עצמם כ-"יהודים" או "ישראלים-יהודים" שוקלים מעבר מישראל למדינה אחרת, לעומת כשני שלישים מהעולים שמגדירים עצמם כ-"ישראלים", ורוב גדול בקרב מי שלא מזדהים עם אף אחת מההגדרות הללו.

לוח 5.1 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת (שאינה מדינת המוצא), לפי הזהות המרכזית (%)
(עולים)

19	יהודים/ישראלים-יהודים
63.5	ישראלים
78	אחר (כולל "לא יודעים")

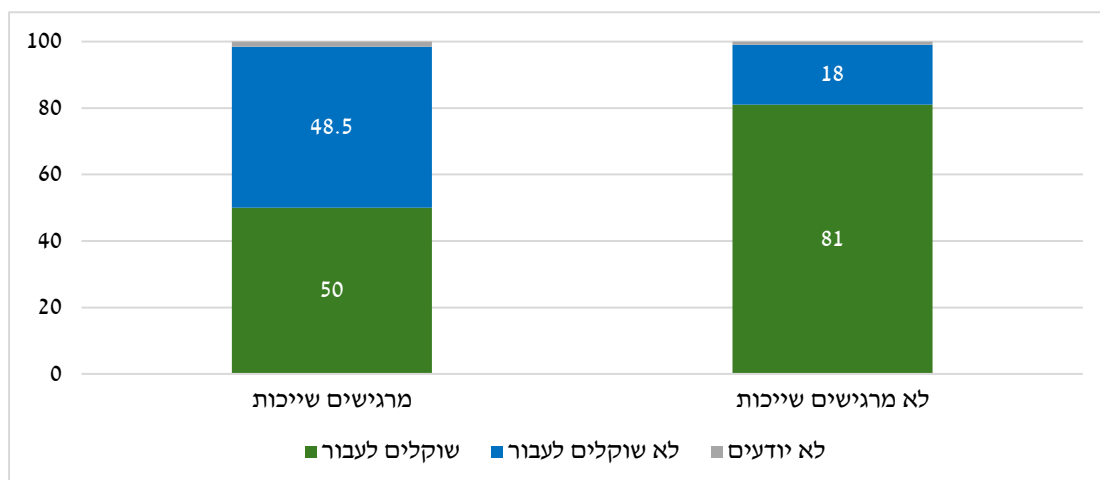
פילוח קבוצת היהודים החילוניים במדגם העולים לפי הזהות המרכזית מעלה תמונה דומה: בקרב מי שהגדירו עצמם "יהודים/ישראלים-יהודים" 30% שוקלים לעזוב, בקרב "ישראלים" – 52%, ובקרב מי שציינו "אחר/לא יודע" – 74.5%.

65% מהעולים המרגישים שייכים לקבוצות חלשות בחברה הישראלית שוקלים עזיבה לעומת 45% מהמשייכים עצמם לקבוצה חזקה. נציין כאן את הפער הגדול בין שני המדגמים: 64% מהעולים מרגישים שייכים לקבוצות חלשות לעומת רק 31% מהיהודים במדגם הכללי (ו-26% מהחילוניים במדגם הכללי).

שאלנו: "באיזו מידה אתה מרגיש חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?". 71% מהעולים ענו כי הם מרגישים חלק מהמדינה, שיעור נמוך מהשיעור המקביל בכלל המדגם היהודי (85%) וכן מזה במדגם החילוניים הכללי (83%). פילוח מדגם העולים לפי תקופת העלייה מראה שיעור גבוה יותר של מרגישים שייכות בקרב אלו שהגיעו ב"עליית פוטיין" (77.5%) בהשוואה לעולי "עליית המלחמה" (68%). בהשוואה לסקרים קודמים שביצענו בקרב עולים שהגיעו אחרי 2014, ניכרת עלייה בתחושת השייכות, הנובעת הן מעליית הוותק בארץ והן מאירועי ה-7 באוקטובר והמלחמה: כך בספטמבר 2023 עמד השיעור על 48%, וביוני 2024 הוא עלה ל-61%.

בחירת הקשר בין תחושת השייכות למדינה לבין כוונות עזיבה מעלה כי מחצית מאלה שמרגישים חלק ממדינת ישראל שוקלים מעבר למדינה אחרת, לעומת רוב גדול (80%) ממי שאינם מרגישים שייכות למדינה.

תרשים 5.4 האם אתה שוקל או לא שוקל לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע? לפי תחושת השייכות לישראל ובעיותיה (%) (עולים)

62% מהעולים ציינו שחשוב מאוד או די חשוב להם לחיות בישראל, שיעור נמוך יותר מבמדגם הכללי (כלל היהודים – 90%, כלל החילונים – 83%). מצאנו כי רוב העולים המרגישים שייכות לישראל מצהירים שחשוב להם לחיות בה, לעומת מיעוט בלבד בקרב מי שלא מרגישים שייכות (73%-39% בהתאמה). קשר זה חזק יותר בהשוואה למדגם היהודים הכללי, שם רוב גדול הן בקרב מי שמרגישים שייכות, הן בקרב מי שלא מרגיש כך, עונים שחשוב להם לחיות בישראל (93%-74% בהתאמה).

רמת הדתיות והזהות המרכזית הן הגורמים המשפיעים ביותר על מידת החשיבות שמייחסים העולים החדשים להישארות בישראל. העולים שהגיעו עם "עליית המלחמה" מייחסים לחיים בארץ פחות חשיבות ממי שהגיעו מוקדם יותר ("עליית פוטין"), כך גם עולים מרוסיה בהשוואה לעולים מאוקראינה, וצעירים לעומת מבוגרים יותר.

לוח 5.2 ציינו שחשוב להם לחיות בישראל (%) (עולים)

רמת דתיות	מסורתיים/דתיים/חרדים	92
	יהודים חילונים	66
	חילונים לא-יהודים/נוצרים/אחרים	35
זהות מרכזית	יהודי/ישראלי-יהודי	89
	ישראלי	67
	אחר	42
תקופת עלייה	עליית פוטין 2014-2021	69.5
	עליית המלחמה 2022-2025	58
מדינת המוצא	רוסיה	59.5
	אוקראינה	73
גיל	18-34	49
	35-54	61

79.5	55 ומעלה
------	----------

כצפוי, נמצא קשר חזק בין החשיבות המיוחסת לחיים בישראל לבין כוונות העזיבה. רוב גדול מן המשיבים שאינם רואים חשיבות לחיים בישראל שוקלים עזיבה. בקרב העולים המצהירים כי חשוב להם לחיות בישראל, רק מיעוט שוקלים לעזוב, אך שיעורם כפול מזה שבמדגם היהודים הכללי.

לוח 5.3 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת, לפי החשיבות המיוחסת לחיים בישראל (%)

חילונים (מדגם כללי)	יהודים (מדגם כללי)	עולים	
29	20	42.5	ציינו שמאוד חשוב או די חשוב להם לחיות בישראל
87	79	85	ציינו שלא כל כך חשוב או בכלל לא חשוב להם לחיות בישראל

שאלנו את המרואיינים בסקר האם יש בסביבתם הקרובה מקורבים (בני משפחה או חברים קרובים) שעברו לחיות במדינה אחרת בחמש השנים האחרונות. כשלושה רבעים (73%) מהעולים השיבו בחיוב – 35% דיווחו על מקורב אחד או שניים שעזבו, ו-38% נוספים דיווחו על יותר משניים שעזבו. בשונה ממדגם היהודים הכללי, לא נמצא פער בכוונות העזיבה בין העולים שאין להם מקורבים שעזבו לבין אלו שדיווחו על אחד או שניים (51%-ו 48% בהתאמה). ואולם, בקרב מי שדיווחו על יותר משניים, שיעור השוקלים לעזוב עולה באופן משמעותי (74%).

עמדות פוליטיות וחברתיות

בהשוואה למדגם הכללי, העולים בסקר העריכו פחות לשלילה את מצבה של ישראל כיום. עוד יותר בולט הפער בהערכת המצב במדינה בין העולים לבין קבוצת החילונים במדגם הכללי.

לוח 5.4 המצב של ישראל כיום באופן כללי (%)

טוב מאוד	טוב או רע מאוד	רע או רע מאוד	לא יודעים	סך הכול
23	55	20	2	100
21	33	46	0	100
9	26	65	0	100

גם בסקר העולים נמצא קשר בין הערכת המצב הכללי של ישראל לבין הכוונה לעזוב את הארץ, אם כי הדפוס שונה מזה שבמדגם הכללי. כשני שלישים מהעולים שמעריכים את המצב של המדינה כ"ככה-ככה" או כרע או רע מאוד, שוקלים לעזוב את ישראל, לעומת שליש בלבד בקרב אלה שמעריכים את המצב כטוב או טוב מאוד. במדגם הכללי (הן בקרב כלל היהודים הן בקרב החילונים) רק מיעוט בכל הקבוצות שוקלים לעזוב.

לוח 5.5 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת, לפי הערכת המצב של ישראל היום באופן כללי (%)

חילונים (מדגם כללי)	יהודים (מדגם כללי)	עולים	
11	8	33	טוב או טוב מאוד
25	15	66	ככה-ככה

רע או רע מאוד	64	42	48
---------------	----	----	----

פחות ממחצית מהעולים (44%) סבורים שישראל היא המקום הבטוח ביותר עבור יהודים, פחות מרבע (23.5%) לא רואים הבדל בין ישראל לחו"ל, ו-10% ציינו שבחו"ל בטוח יותר. מצאנו קשר חזק בין התשובות לשאלה זו לנטייה לשקול לעבור למדינה אחרת: אצל העולים הסבורים שישראל בטוחה יותר כוונות עזיבה נמוכות בהרבה מאשר בקרב אלו הסבורים שבאשר לא בטוח יותר. אין הבדל משמעותי בכוונות לעזוב בין אלו שחושבים שמחוץ לישראל בטוח יותר לבין אלו שחושבים שבאשר לא בטוחה יותר. לעומת זאת, במדגם הכללי ניכרת הדרגתיות: שיעור שוקלי העזיבה נמוך בקרב מי שסבורים שבאשר לא בטוח יותר, מגיע לכמעט מחצית בקרב מי שלא רואים הבדל בין ישראל לחו"ל, ולרוב גדול בקרב מי שחושבים שבחו"ל בטוח יותר.

לוח 5.6 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת, לפי היכן בטוח יותר ליהודים לחיות (%)

עולים	יהודים (מדגם כללי)	חילונים (מדגם כללי)
בישראל	36.5	24
בשני המקומות באותה מידה	79	54
מחוץ לישראל	75	85

כמו במדגם היהודים הכללי, גם בקרב העולים נמצא קשר חזק בין הזדהות פוליטית לבין נטייה לשקול עזיבה: בשמאל נוטים לשקול הגירה בשיעור גבוה משמעותית בהשוואה למרכז, וביתר שאת לימין.

לוח 5.7 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת, לפי מחנות פוליטיים (%)

עולים	יהודים (מדגם כללי)	חילונים (מדגם כללי)
שמאל	75	48
מרכז	58	38
ימין	41	34

בחנו את רמת הדאגה של המרואיינים מהעתיד בשורה של נושאים במישורים החברתי-מדינתי והאישי. במישור המדינתי-חברתי סדר הנושאים המטרידים את העולים זהה לסדר במדגם היהודים הכללי ודומה לסדר בקרב היהודים החילונים. הנושא המדאיג ביותר הוא המצב הביטחוני, ואחריו מצב השירותים הציבוריים והמצב הכלכלי במשק.

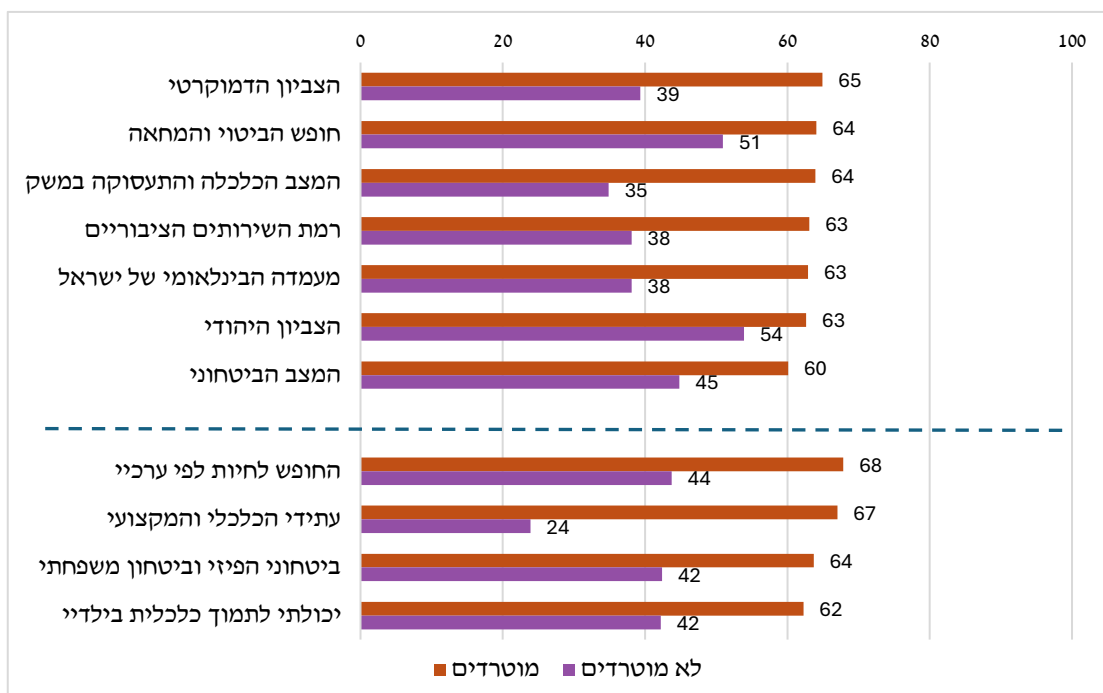
במישור האישי, בולטת אצל העולים הדאגה לעתיד הכלכלי והמקצועי (80% מוטרדים מכך), המדורגת נמוך יותר בקרב כלל היהודים (61%) ובקרב היהודים החילונים (70%). החופש לחיות לפי ערכי המרואיין הוא הנושא לגביו שיעור המוטרדים בקרב העולים הוא הנמוך ביותר (59%), שיעור דומה מאוד לכלל היהודים (58%) אך נמוך מבקרב היהודים החילונים (71%).

לוח 5.8 שיעור המוטרדים מנושאים שונים (%)

עולים	יהודים (מדגם כללי)	חילונים (מדגם כללי)	
המישור המדינתי - חברתי	1 המצב הביטחוני (87)	המצב הביטחוני (92)	
	2 רמת השירותים הציבוריים (82)	רמת השירותים הציבוריים (76)	מצב הכלכלה והתעסוקה במשק (86.5)
	3 מצב הכלכלה והתעסוקה במשק (81.5)	מצב הכלכלה והתעסוקה במשק (76)	רמת השירותים הציבוריים (84)
	4 מעמדה הבינלאומי של ישראל (81.5)	מעמדה הבינלאומי של ישראל (65)	מעמדה הבינלאומי של ישראל (83)
	5 הצביון הדמוקרטי (73)	הצביון הדמוקרטי (64)	הצביון הדמוקרטי (80)
	6 חופש הביטוי והמחאה (54)	חופש הביטוי והמחאה (59)	חופש הביטוי והמחאה (74)
	7 הצביון היהודי (42)	הצביון היהודי (53.5)	הצביון היהודי (36)
72		69	77
ממוצע (1-7)			
המישור האישי	1 עתידי הכלכלי והמקצועי (80)	יכולתי לתמוך כלכלית בילדי (66.5)	ביטחוני הפיזי וביטחון משפחתי (74)
	2 ביטחוני הפיזי וביטחון משפחתי (75)	ביטחוני הפיזי וביטחון משפחתי (66)	החופש לחיות לפי ערכיי (71)
	3 יכולתי לתמוך כלכלית בילדי (67)	עתידי הכלכלי והמקצועי (61)	יכולתי לתמוך כלכלית בילדי (70)
	4 החופש לחיות לפי ערכיי (59)	החופש לחיות לפי ערכיי (58)	עתידי הכלכלי והמקצועי (70)
70		63	71
ממוצע (1-4)			

בקרב המוטרדים מכל אחד מהנושאים שיעורי השוקלים לעזוב גבוהים משמעותית בהשוואה לאלה שאינם מוטרדים ממנו. עם זאת, מצאנו כי הגורמים הכלכליים, הן ברמת המדינה הן ברמה האישית, הם המשתנים בהם ההבדל בין המודאגים ללא מודאגים הם הגדולים ביותר בנוגע לכוונות העזיבה.

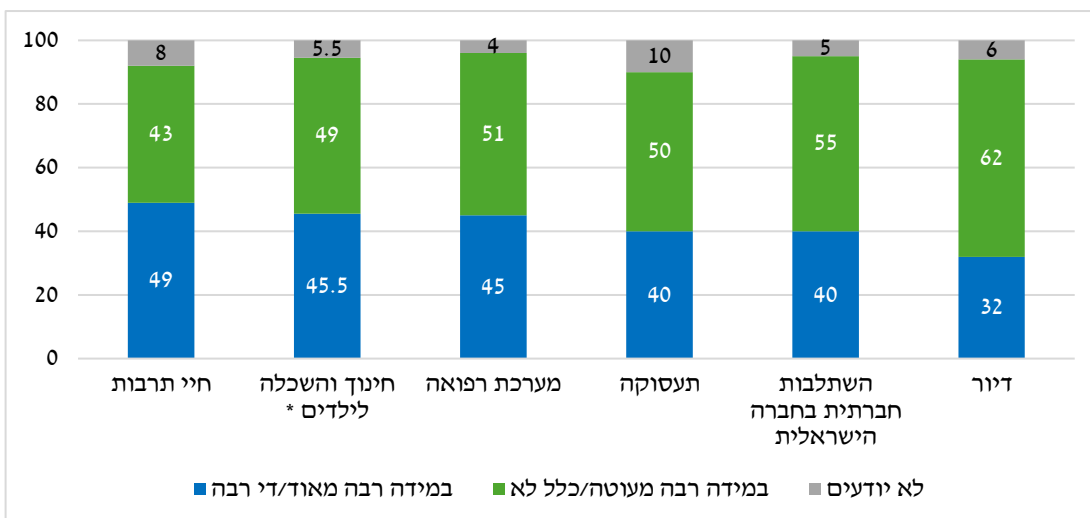
תרשים 5.5 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת, לפי רמת הדאגה מנושאים שונים (%) (עולים)

2. עלייה לארץ ומימוש ציפיות

החלק הייחודי של שאלון העולים עסק בשביעות רצון מהחיים בישראל ובמימוש ציפיות שהיו להם לפני העלייה לארץ בשישה תחומים: דיור, תעסוקה, השתלבות חברתית, חיי תרבות, מערכת רפואה וחינוך והשכלה לילדים. לא נמצא רוב שהציפיות שלהם התממשו באף אחד מהתחומים. השיעור הגבוה של שביעות הרצון התקבל בתחום חיי התרבות: כמחצית מהמשיבים דיווחו שציפיותיהם בתחום זה התממשו. כשליש בלבד אמרו שהתממשו הציפיות שהיו להם בתחום הדיור.

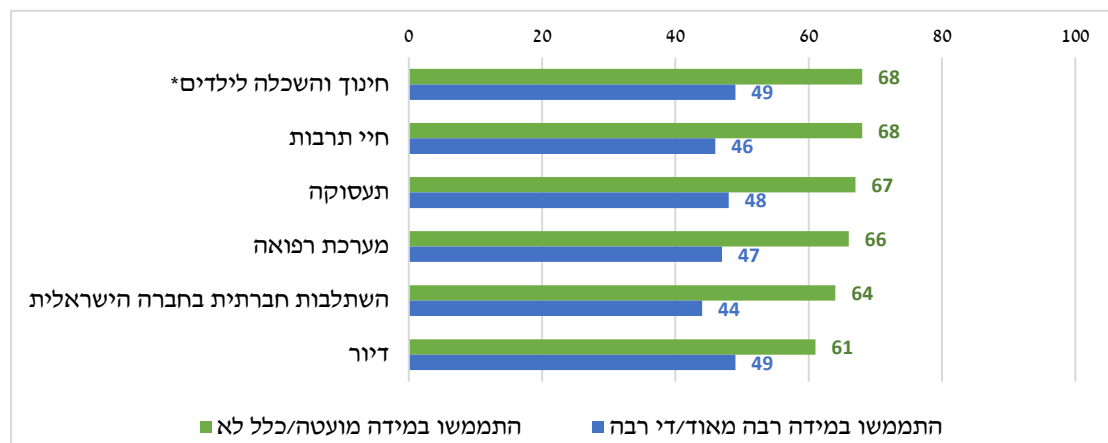
תרשים 5.6 מידת מימוש שאיפות וציפיות מישראל בתחומים שונים (%) (עולים)

* בקרב מי שיש להם ילדים בגילי 0-18

עולים שהציפיות שלהם לא התממשו נוטים יותר לשקול עזיבה בהשוואה למי שדיווחו על מימוש ציפיותיהם. הפער בשיעור השוקלים עזיבה בין אלו שציפיותיהם התממשו לאלו שציפיותיהם לא התממשו עומד על כ-20% בכל הסעיפים, למעט בתחום הדיור שבו נרשם פער קטן יותר בכוונות העזיבה בין המרוצים ללא מרוצים.

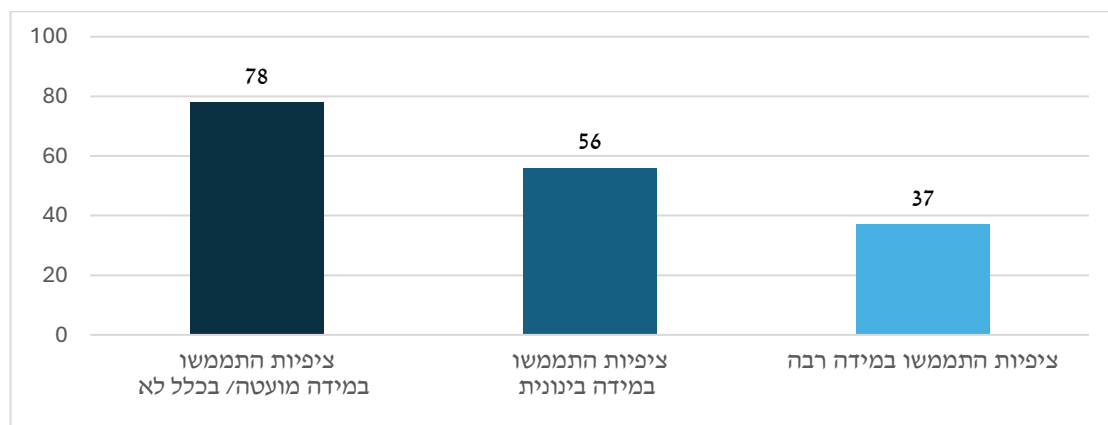
תרשים 5.7 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת, לפי מימוש ציפיות מישור (עולים, %)

* בקרב מי שיש להם ילדים בגילי 0-18

יצרנו מדד כולל לרמת מימוש הציפיות בששת התחומים שצוינו לעיל. חילקנו את כלל מדגם העולים לשלוש קבוצות על בסיס ממוצע של רמת מימוש הציפיות בכל ששת התחומים²¹. התרשים הבא מציג קשר ברור בין רמת מימוש הציפיות מחיים בישראל לבין הנטייה לשקול מעבר למדינה אחרת. רוב גדול מקרב העולים שציפיותיהם לא התממשו שוקלים לעזוב, ואילו בקרב העולים שציפיותיהם התממשו במידה חלקית, רוב קטן יותר שוקלים לעזוב, ואילו בקרב העולים שציפיותיהם התממשו במידה רבה או רבה מאד – רק מיעוט, אם כי לא זניח, שוקלים עזיבה.

תרשים 5.8 שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת, לפי מידת מימוש ציפיות (עולים, %)

²¹ קבוצה ראשונה – העולים שציפיותיהם התממשו במידה מועטה מאד או בכלל לא (ממוצע בין 1 ל-1.99, 23% מהעולים). קבוצה שנייה – העולים שציפיותיהם התממשו במידה חלקית (ממוצע בין 2 ל-2.99, 58%). קבוצה שלישית – העולים שציפיותיהם התממשו במידה רבה או רבה מאד (ממוצע בין 3 ל-4, 19%). מדד המהימנות הפנימית (אלפא של קרונברך) עבור שש השאלות על מימוש ציפיות: $\alpha = 0.78$.

3. גורמי דחיפה וגורמי משיכה

גורמי דחיפה לעזיבה. השוונו את גורמי הדחיפה הפוטנציאליים החוצה מישראל במדגם העולים לעומת מדגם היהודים הכללי. העולים מציינים גורמים רבים יותר כשיקולים חשובים לעזיבה בהשוואה לכלל היהודים, אך פחות לעומת היהודים החילונים. ברשימת גורמי הדחיפה העיקריים של העולים בולטים המצב הביטחוני (נמצא רק באמצע הרשימה במדגם היהודים הכללי ובמדגם היהודים החילונים) ויוקר המחיה (קרוב לראש הרשימה בשלושת המדגמים). המצב הפוליטי ואיכות השלטון נמצא במקום השלישי בקרב העולים, עם שיעור קרוב לכלל החילונים ובשונה מכלל היהודים, שאצלם רק מיעוט מצביעים על כך.

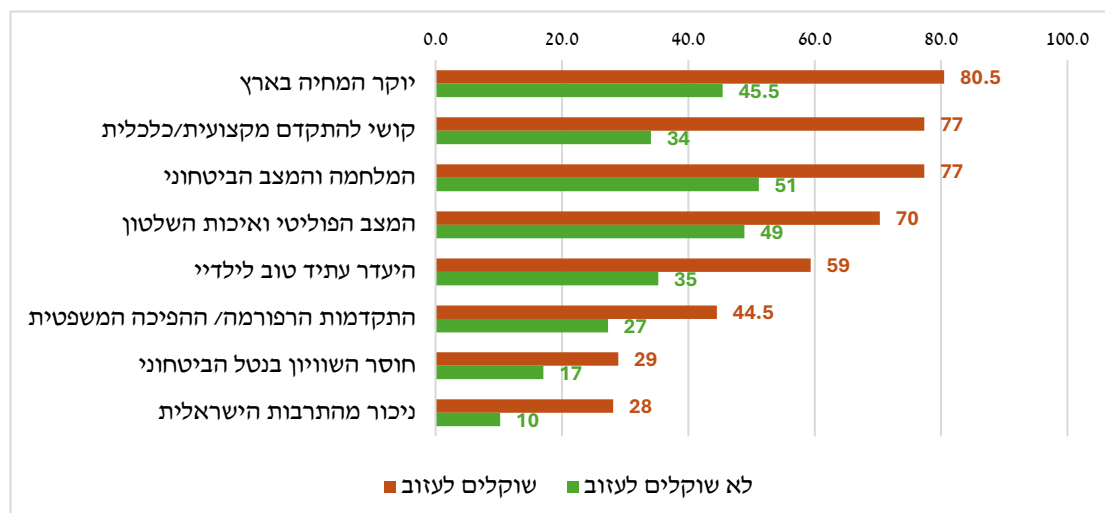
הפער הבולט בין העולים לבין כלל החילונים ניכר במידת החשיבות המיוחסת לשיקולים פוליטיים ואידאולוגיים ספציפיים – כך, התקדמות הרפורמה המשפטית צוינה כגורם דחיפה על ידי רוב ברור מכלל החילונים, אך רק על ידי מיעוט מהעולים. מנגד, קושי מקצועי או כלכלי ממוקמים גבוה יותר בקרב העולים לעומת כלל היהודים וכלל החילונים.

לוח 5.9 שיעור הרואים בגורמי הדחיפה הבאים שיקול משמעותי לעבור מישראל למדינה אחרת (%)

עולים	יהודים (מדגם כללי)	חילונים (מדגם כללי)
1 המלחמה והמצב הביטחוני (67)	היעדר עתיד טוב לילדיי (53)	היעדר עתיד טוב לילדיי (72)
2 יוקר המחיה בארץ (66)	יוקר המחיה בארץ (51)	המצב הפוליטי ואיכות השלטון (69)
3 המצב הפוליטי ואיכות השלטון (62)	המצב הפוליטי ואיכות השלטון (46)	יוקר המחיה בארץ (66)
4 קושי להתקדם מקצועית/כלכלית (59)	המלחמה והמצב הביטחוני (44)	המלחמה והמצב הביטחוני (63)
5 היעדר עתיד טוב לילדיי (49)	חוסר השוויון בנטל הביטחוני (42)	חוסר השוויון בנטל הביטחוני (63)
6 התקדמות הרפורמה/ ההפיכה המשפטית (38)	התקדמות הרפורמה/ ההפיכה המשפטית (37)	התקדמות הרפורמה/ ההפיכה המשפטית (61)
7 חוסר השוויון בנטל הביטחוני (24)	קושי להתקדם מקצועית/כלכלית (35)	קושי להתקדם מקצועית/כלכלית (49)
8 ניכור מהתרבות הישראלית (20.5)	ניכור מהתרבות הישראלית (27)	ניכור מהתרבות הישראלית (36)
ממוצע 48	42	60

מעל שלושה רבעים מהעולים ששוקלים לעזוב רואים בקושי להתקדם מקצועית/ כלכלית גורם דחיפה חשוב, לעומת כשליש בלבד בקרב העולים שאינם שוקלים עזיבה.

תרשים 5.9 שיעור הרואים בגורמי הדחיפה הבאים שיקול משמעותי לעבור מישראל למדינה אחרת, לפי האם שוקלים לעבור לחיות במדינה אחרת (%) (עולים)

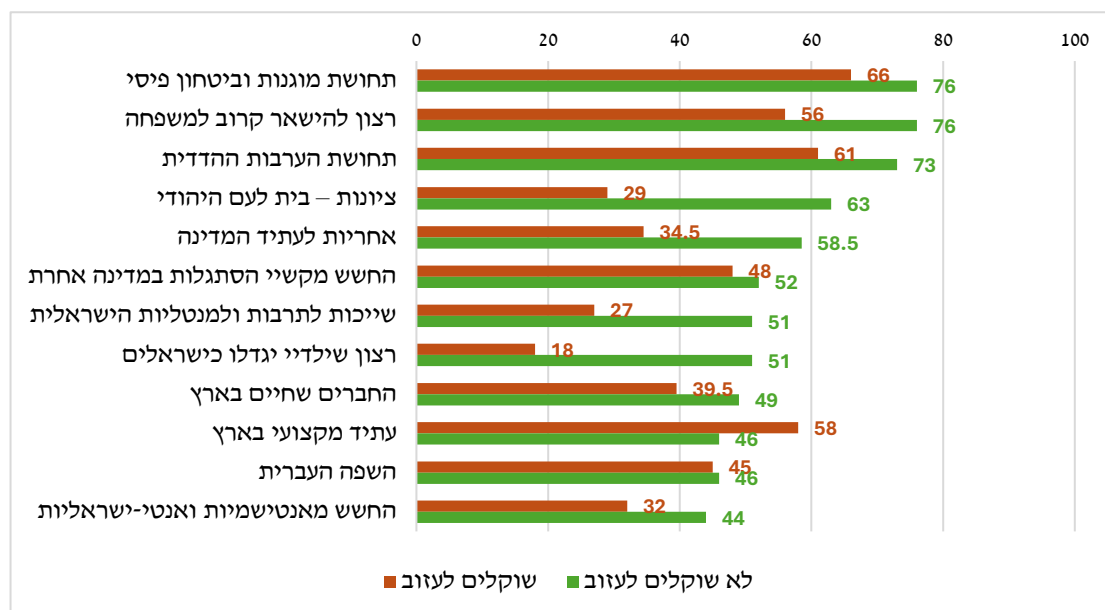
גורמי משיכה להישארות. העולים נוטים לייחס חשיבות נמוכה יותר לגורמי ההישארות בישראל, ומזכירים כל שיקול פחות מאשר היהודים והחילונים במדגם הכללי. בקרב העולים תחושת המוגנות והביטחון הפיזי היא השיקול השכיח ביותר להישארות בארץ. במידה מסוימת מפתיע לגלות כי תחושת הערבות ההדדית נמצאת במקום גבוה יחסית. לעומת זאת, הרצון להישאר קרוב למשפחה, שנמצא בראש הרשימה במדגם הכללי, מופיע אצל העולים בשכיחות נמוכה בהרבה – תוצאה צפויה, שכן לא לכולם משפחות בארץ. ממצא נוסף הראוי לציון נוגע לרצון שהילדים יגדלו בישראל, גורם מרכזי אצל כלל היהודים והחילונים, אשר מופיע בתחתית הרשימה אצל העולים החדשים. גם תחושת השייכות לתרבות ולמנטליות הישראלית נמוכה מאוד בהשוואה למדגם הכללי.

לוח 5.10 שיעור הרואים בגורמים הבאים שיקול משמעותי להישארות בישראל (%)

עולים	יהודים (מדגם כללי)	חילונים (מדגם כללי)
1 תחושת מוגנות וביטחון פיס(70)	רצון להישאר קרוב למשפחה(88)	רצון להישאר קרוב למשפחה(88)
2 תחושת הערבות ההדדית (66)	רצון שילדיי יגדלו כישראלים(77)	רצון שילדיי יגדלו כישראלים(76)
3 רצון להישאר קרוב למשפחה(64)	שייכות לתרבות ולמנטליות הישראלית(75)	שייכות לתרבות ולמנטליות הישראלית(74)
4 עתיד מקצועי בארץ(53)	תחושת הערבות ההדדית (75)	תחושת מוגנות וביטחון פיס(70)
5 החשש מקשיי הסתגלות במדינה אחרת(50)	ציונות – בית לעם היהודי (73)	החברים שחיים בארץ(70)
6 השפה העברית(46)	תחושת מוגנות וביטחון פיס(73)	החשש מאנטישמיות ואנטי-ישראליות(68)
7 אחריות לעתיד המדינה(44)	אחריות לעתיד המדינה(71)	תחושת הערבות ההדדית (68)
8 החברים שחיים בארץ(44)	החברים שחיים בארץ(70)	אחריות לעתיד המדינה(68)
9 ציונות – בית לעם היהודי (43)	החשש מאנטישמיות ואנטי-ישראליות(70)	ציונות – בית לעם היהודי (63)
10 החשש מאנטישמיות ואנטי-ישראליות(37)	השפה העברית(70)	השפה העברית(63)
11 שייכות לתרבות ולמנטליות הישראלית(36)	עתיד מקצועי בארץ(54)	החשש מקשיי הסתגלות בחו"ל(55)
12 רצון שילדיי יגדלו כישראלים(31)	החשש מקשיי הסתגלות בחו"ל(49)	עתיד מקצועי בארץ(49)
ממוצע 49	70	68

בהשוואה למי ששוקלים לעזוב, העולים הנוטים להישאר בארץ, מעניקים יותר משקל לגורמים הקשורים לציונות וזיקה רגשית לישראל: בית לעם היהודי, רצון שילדים יגדלו כישראלים, שייכות לתרבות ולמנטליות הישראלית ואחריות לעתיד המדינה.

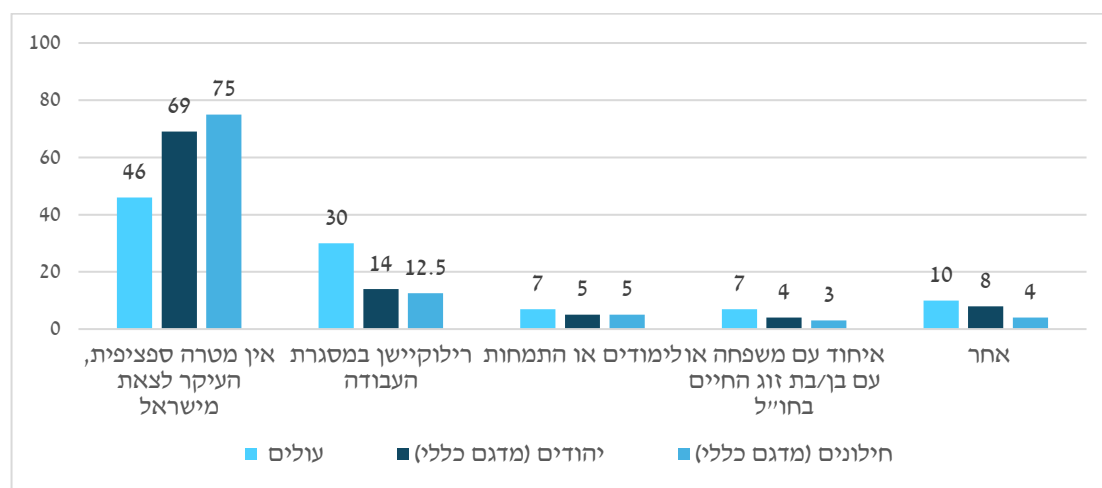
תרשים 5.10 שיעור הרואים בגורמים הבאים שיקול משמעותי להישארות בישראל, לפי האם שוקלים לעבור (%) (עולים)

4. לאן עוזבים? מטרת העזיבה ובחירת מדינת היעד

כפי שראינו בפרק 3, במדגם היהודי הכללי לרוב השוקלים עזיבה אין מטרה ברורה, והדבר בולט עוד יותר בקרב החילונים. לעומת זאת, במדגם העולים נמצא כי רק למיעוט מהשוקלים לעזוב אין מטרה ספציפית. כשליש מתכוונים לעשות רילוקיישן במסגרת העבודה (כפול מהמדגם הכללי).

תרשים 5.11 מטרת העזיבה (%) שוקלים מעבר למדינה אחרת

רוב העולים השוקלים לעבור למדינה אחרת טרם החליטו כמה זמן הם יגורו שם. 17% כבר החליטו לעזוב את ישראל לתמיד, לעומת 11% בקרב כלל החילונים ו-9% בלבד בכלל המדגם היהודי.

לוח 5.11 אם תעבור למדינה אחרת, כמה זמן תגור שם? (% שוקלים מעבר למדינה אחרת)

סך הכול	לתמיד	תקופה ארוכה (למעלה מחמש שנים)	תקופת ביניים (שנתיים עד חמש שנים)	תקופה קצרה (עד שנתיים)	טרם החלטתי/ עוד לא יודע	
100	17	12	12	1	58	עולים
100	9	13	14	16	48	יהודים (מדגם כללי)
100	11	15	16	8	50	חילונים (מדגם כללי)

בהתייחס למדינת היעד בקרב העולים, מצטייר דפוס דומה לזה שנמצא בקרב היהודים, וביחוד בקרב החילונים במדגם הכללי: כמעט מחצית מהעולים השוקלים הגירה מעדיפים את אירופה, לעומת 16% בלבד שבוחרים בארה"ב או קנדה.

לוח 5.12 לאיזו מדינה שוקלים לעבור? (%)

סך הכול	לא יודעים	מדינה אחרת	רוסיה/ אוקראינה/ מדינה פוסט-סובייטית	ארצות הברית / קנדה	מדינה באיחוד האירופי	
100	23	7	7	16	47	עולים
100	20	8	2	28	42	יהודים (מדגם כללי)
100	21	7	1	22	49	חילונים (מדגם כללי)

בבחירת מדינת היעד, העולים, בדומה למדגם הכללי, מייחסים חשיבות מרכזית למצב הכלכלי, לאיכות השירותים הציבוריים ולאפשרויות התעסוקה שם. עם זאת, בהשוואה למדגם הכללי, הם מייחסים חשיבות פחותה לרמת האנטישמיות, לנושא האזרחות המקומית (קיימת או פוטנציאלית), ולמשפחה או חברים במדינת היעד. לעומת זאת, הם מציינים יותר את מזג האוויר כגורם חשוב. פער בולט במיוחד נמצא בחשיבות המיוחסת לקהילה יהודית/ישראלית/דובר רוסית במדינת היעד – רק שליש מהעולים מעניקים לכך חשיבות, לעומת רוב במדגם הכללי. כמו כן, הקרבה הגיאוגרפית לישראל פחות חשובה בעיני העולים.

לוח 5.13 שיעורי המעריכים את כל אחד מהגורמים הבאים כחשובים מאוד או די חשובים בבחירת מדינת היעד אם יעזבו את ישראל (%)

עולים	יהודים (מדגם כללי)	חילונים (מדגם כללי)
1 המצב הכלכלי במדינה היעד (93)	רמת האנטישמיות/ אנטי-ישראליות (90)	המצב הכלכלי במדינה היעד (92)
2 איכות השירותים הציבוריים (90)	איכות השירותים הציבוריים (90)	איכות השירותים הציבוריים (91)
3 אפשרויות התעסוקה שלי (86)	המצב הכלכלי במדינה היעד (89)	רמת האנטישמיות/ אנטי-ישראליות (88)
4 ידיעת השפה המקומית (73)	אפשרויות התעסוקה שלי (83)	אפשרויות התעסוקה שלי (80)
5 מזג האוויר (73)	אזרחות קיימת/פוטנציאלית (74)	אזרחות קיימת/פוטנציאלית (77.5)
6 רמת האנטישמיות/ אנטי-ישראליות (64)	ידיעת השפה המקומית (73)	ידיעת השפה המקומית (72.5)
7 אזרחות קיימת/פוטנציאלית (64)	קהילה יהודית/ישראלית/דוברת רוסית במדינת היעד (65)	מזג האוויר (62.5)
8 משפחה/חברים במדינת היעד (50)	משפחה/חברים במדינת היעד (65)	משפחה/חברים במדינת היעד (60)
9 קהילה יהודית/ישראלית/דוברת רוסית במדינת היעד (33)	מזג האוויר (62)	קהילה יהודית/ישראלית/דוברת רוסית במדינת היעד (57.5)
10 המרחק הגאוגרפי מישראל (12)	המרחק הגאוגרפי מישראל (45.5)	המרחק הגאוגרפי מישראל (49)
ממוצע 64	74	73

5. עמדות העולים כלפי עזיבה של ישראל

שיעורי העולים הרואים סכנה למדינת ישראל בעזיבה בכלל, ובבריחת מוחות בפרט, גבוהים יותר מבקרב היהודים במדגם הכללי, ומעט יותר מהשיעור המקביל בקרב החילונים.

לוח 5.14 מעריכים שיש סכנה בעזיבה בכלל ובבריחת מוחות בפרט (%)

עולים	יהודים (מדגם כללי)	חילונים (מדגם כללי)
שיעור הסבורים שהעזיבה מסכנת את המדינה	58	68.5
שיעור הסבורים שיש סכנה ב"בריחת מוחות"	64	80

באופן כללי, העולים החדשים נותנים יותר לגיטימציה להגירה: לגבי כל אחת מהסיבות האפשריות לעזיבה שהצגנו בפני המשיבים, שיעורי הלגיטימציה בקרב העולים גבוהים מאשר במדגם היהודים הכללי ובקבוצת היהודים החילונים הכללית.

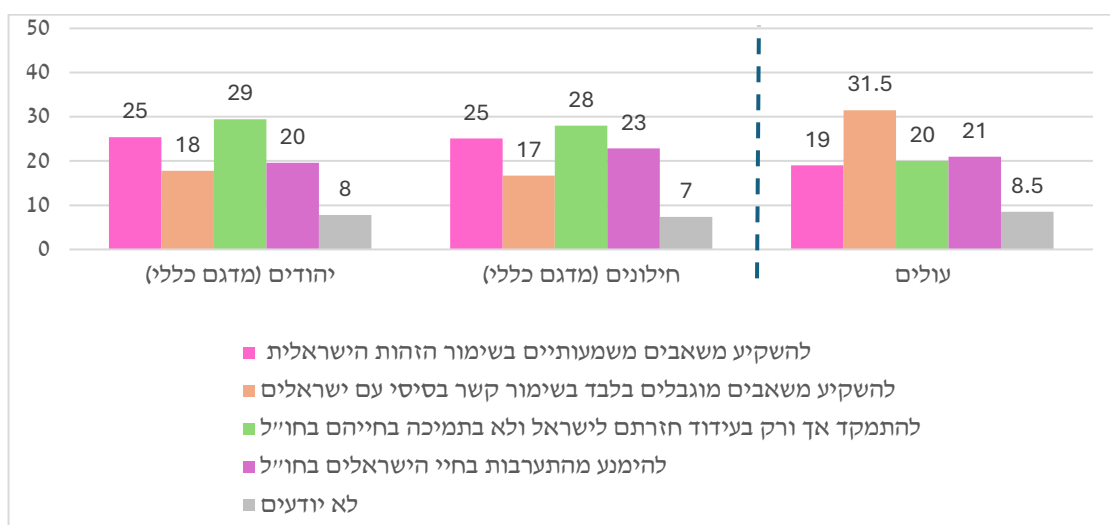
לוח 5.15 מסכימים שההחלטה של אנשים לעבור למדינה אחרת היא די או מאוד בסדר מהסיבות הבאות (%)

עולים	יהודים (מדגם כללי)	חילונים (מדגם כללי)
לימודים אקדמיים	97	82
איחוד עם משפחה, בן/בת זוג	97	83
קידום מקצועי ושכר משופר	95	74
עתיד טוב יותר לילדים	91	69
חשש מהמצב הביטחוני בישראל	90	65
יוקר המחיה בישראל	89	68
חוסר אמון במערכת הפוליטית	80.5	56
ממוצע	92	71

בנוגע לאמירה של יצחק רבין שכינה את הישראלים שעברו לחו"ל "נפולת של נמושות", רוב מכריע של העולים לא מסכימים איתה (86%, לעומת 77% בקרב החילונים, ו-59% בקרב היהודים במדגם הכללי).

בנושא ליחס המדינה כלפי הישראלים הגרים בחו"ל, כשליש מהעולים החדשים סבורים שישראל צריכה להשקיע משאבים מוגבלים בלבד בשימור קשר בסיסי עם אזרחיה בחו"ל, שיעור כמעט כפול מזה בקרב היהודים והחילונים במדגם הכללי. העולים נוטים פחות, בהשוואה ליהודים אחרים, לחשוב שכדאי להשקיע משאבים משמעותיים בשימור הזהות הישראלית, אבל יחד עם זאת, גם שיעור הסבורים שצריך להתמקד אך ורק בעידוד חזרת התושבים לישראל נמוך יותר במדגם העולים לעומת מדגם כלל היהודי.

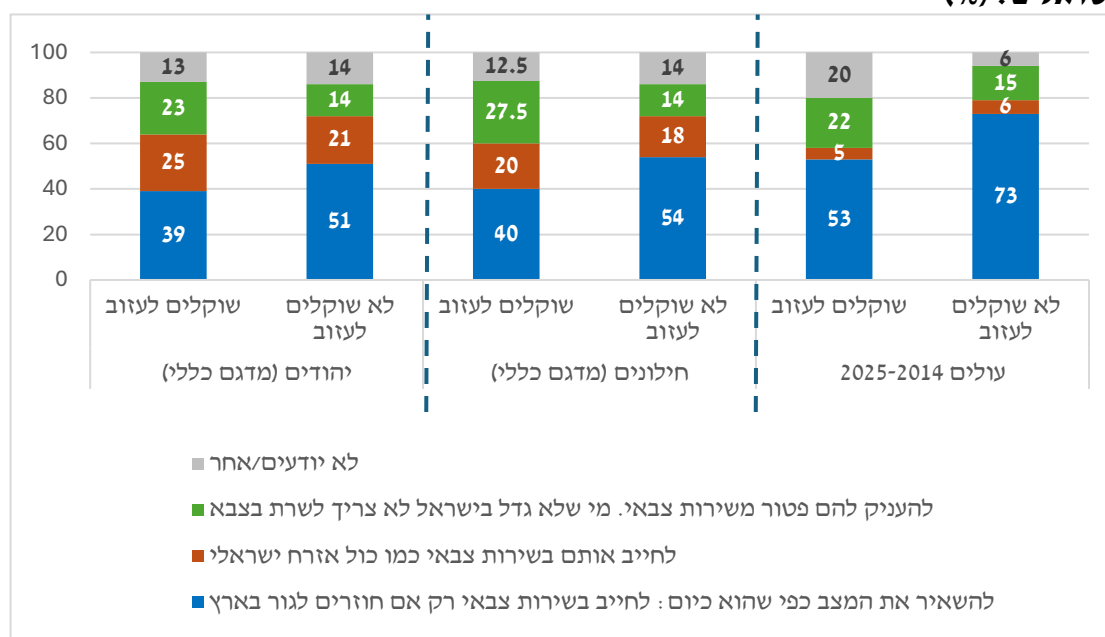
תרשים 5.12 כיצד על מדינת ישראל להתייחס לישראלים הגרים בחו"ל? (%)

כשני שלישים מהעולים (66%) תומכים בלאפשר לאזרחים ישראלים החיים בחו"ל להצביע בבחירות לכנסת ממקום מושבם בחו"ל, לעומת מיעוט בלבד, אם כי גדול, במדגם הכללי (כלל היהודים – 39%, החילונים – 40.5%). כמעט שיעור זהה מהעולים (64%) סבורים כי יש להעניק הטבות משמעותיות לישראלים החוזרים לישראל כדי לעודדם לחזור, וזה לעומת כמחצית בקרב החילונים (49%), ושיעור נמוך יותר בקרב כלל היהודים (45%).

גם בעניין שירות צבאי של ילדי עוזבים, העולים מגלים עמדות סלחניות יותר כלפי מי שעזב את ישראל. רוב העולים (61%), לעומת כמחצית במדגם הכללי (כלל היהודים וחילונים), מעדיפים להשאיר את המצב כפי שהוא כיום ולחייב בשירות צבאי רק אם חוזרים לישראל. כחמישית תומכים בלהעניק לילדיהם של עוזבים פטור משירות צבאי (שיעור דומה לזה בציבור היהודי הכללי), בעוד כ-5% בלבד מצביעים על חובת שירות צבאי עבורם, בהשוואה לשיעור גבוה בהרבה במדגם הכללי (כלל היהודים – 22%, החילונים – 18%). בפילוח לפי כוונות עזיבה, נמצא פער ניכר מאוד, ואף בולט מפער מקביל בקרב מדגם הכללי, בין העולים ששוקלים לעזוב לבין אלה שלא שוקלים זאת.

תרשים 5.13 האם ובאילו תנאים יש לחייב או לא לחייב בשירות צבאי ילדים של אזרחים ישראלים? (%)

לסיכום פרק זה, בקרב העולים נמצאה נטייה גבוהה לשקול עזיבה בהשוואה לכלל היהודים, וגם בהשוואה לחילונים במדגם הכללי – כ-60% מהעולים בסקר שוקלים במידה זו או אחרת לעזוב את ישראל. יתר על כן, העולים מגלים עמדות סובלניות יותר כלפי ישראלים שעוזבים את הארץ, בעיקר בהשוואה ליהודים במדגם הכללי, אך גם בהשוואה לחילונים.

בולט קשר חזק בין כוונות עזיבה של העולים לבין **גיל ורמת הדתיות**: צעירים נוטים יותר לשקול עזיבה בהשוואה למבוגרים, וחילונים – וביתר שאת חילונים לא-יהודים – נוטים לכך יותר מבעלי זיקה ליהדות. בנוסף, משתנה **הזהות המרכזית** ממלא תפקיד חשוב: מי שמגדירים עצמם כ"יהודים" או "ישראלים-יהודים" נוטים פחות לשקול עזיבה לעומת מי שמגדירים עצמם "ישראלים", ובייחוד לעומת בעלי זהות מרכזית אחרת. גם **העמדות הפוליטיות** משפיעות במידה רבה: הממקמים עצמם בשמאל שוקלים עזיבה יותר בהשוואה למרכז ובייחוד בהשוואה לימין. מגמות אלה דומות לכיוון שנמצא גם במדגם הכללי, אך מודגשים יותר אצל העולים.

רמת **מימוש הציפיות** מהחיים בישראל נמוכה בכל התחומים לגביהם שאלנו את העולים. באף תחום לא נמצא רוב שציפיותיהם התממשו וכן נרשם קשר שלילי ברור בין רמת מימוש הציפיות לבין כוונות לעזוב את הארץ.

העולים דומים ליהודים במדגם הכללי בכך ששיקוליהם לעזיבה ולהישארות כרוכים בזהות, בתחושת שייכות, ציונות וכן בתנאים החברתיים-כלכליים. עם זאת, הנטייה של העולים לשקול עזיבה גבוהה במיוחד, והם מציינים יותר גורמי דחיפה ופחות גורמי הישארות בהשוואה ליהודים במדגם הכללי. בהשוואה לחילונים במדגם הכללי, ההבדלים ניכרים פחות, אך עדיין קיימים – בעיקר בכך שהחילונים בכלל המדגם השוקלים עזיבה מונעים יחסית יותר משיקולים פוליטיים-אידיאולוגיים, ואילו העולים מושפעים יותר משיקולים הכלכליים-אישיים ומהמצב הביטחוני.

- צ'אצ'אשווילי-בולוטין, ס., אמית, ק., קושנירוביץ', נ., ותלמי-כהן, ר. (2024). *מגמות ברצון לרילוקיישן 2024: מבט השוואתי בין החברה היהודית לחברה הערבית בישראל*. המכון להגירה ושילוב חברתי, המרכז האקדמי רופין. <https://did.li/PNEx5>
- תלמי-כהן, ר., ו צ'אצ'אשווילי-בולוטין, ס. (2024). ממלחמה למלחמה: עולים חדשים במלחמת חרבות ברזל. *הגירה*, 15, 68-76.
- Cohen, H. And D. Kranz. (2017). "Israeli Jews in the New Berlin: From Shoah Memories to Middle Eastern Encounters." In Bauer K. and J. R. Hosek (Eds.), *Cultural Topographies of the New Berlin* (pp. 322–346). NY, Oxford: Berghahn Books
- Cohen, N. (2021). Israel's return migration industry. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(17): 4100-4117.
- Cohen, N., & Kranz, D. (2015). State-assisted highly skilled return programmes, national identity and the risk (s) of homecoming: Israel and Germany compared. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(5), 795-812.
- Cohen, Y. (2011). Israeli-born emigrants: size, destinations and selectivity. *International Journal of Comparative Sociology*, 52(1-2), 45-62.
- DellaPergola, S. (2011). When scholarship disturbs narrative: Ian Lustick on Israel's migration balance. *Israel Studies Review*, 24(2), 1-20.
- Harpaz, Y. (2019). *Citizenship 2.0: Dual Nationality as a Global Asset*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Lev Ari L. (2022). *Contemporary Jewish communities in three European cities: Challenges of integration, acculturation and ethnic identity*. De Gruyter.
- Rebhun, U. (2024). "The Israeli Jewish Diaspora: A sociodemographic Portrait." In Karlinsky, N. (Ed.), *The Modern Israeli and Palestinian Diasporas: A Comparative Approach*, (pp. 59-80). Austin, University of Texas Press.
- Remennick, L. (2019). The Israeli Diaspora in Berlin: Back to Being Jewish?. *Israel Studies Review*, 34(1), 88-109.

נספחים

נספח 1

התפלגות התשובות (%) , כלל המדגם, מדגם יהודים, מדגם ערבים)

1. מה לדעתך המצב של ישראל היום באופן כללי?

סך הכול	לא יודעים	רע מאוד	רע	ככה-ככה	טוב	טוב מאוד	
100	0.1	20.7	25.6	32.6	15.6	5.4	יהודים
100	1.6	32.1	32.6	25.1	5.9	2.7	ערבים
100	0.4	22.6	26.8	31.4	13.9	4.9	כלל המדגם

2. באיזו מידה אתה מרגיש חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא	די מועטה	במידה די רבה	במידה רבה מאוד	
100	1.3	1.7	11.7	43.5	41.8	יהודים
100	1.0	17.1	38.5	22.5	20.9	ערבים
100	1.4	4.3	16.2	39.9	38.2	כלל המדגם

ברמה החברתית-מדינתית, באיזו מידה אתה מוטרד או לא מוטרד ממצבה של ישראל בכל אחד מהתחומים הבאים בעתיד הנראה לעין?

3. חופש הביטוי והמחאה :

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא מוטרד	לא כל כך מוטרד	די מוטרד	מוטרד מאוד	
100	0.9	19.0	21.3	26.3	32.5	יהודים
100	1.6	10.7	9.6	25.7	52.4	ערבים
100	1.0	17.6	19.3	26.2	35.9	כלל המדגם

4. הצביון הדמוקרטי :

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא מוטרד	לא כל כך מוטרד	די מוטרד	מוטרד מאוד	
100	1.9	14.4	20.0	23.8	39.9	יהודים
100	0.5	9.6	9.1	23.0	57.8	ערבים
100	1.8	13.6	18.1	23.6	42.9	כלל המדגם

5. הצביון היהודי :

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא מוטרד	לא כל כך מוטרד	די מוטרד	מוטרד מאוד	
100	2.2	17.2	27.1	31.1	22.4	יהודים
100	4.8	21.9	20.3	25.7	27.3	ערבים
100	2.7	18.0	25.9	30.2	23.2	כלל המדגם

6. המצב הביטחוני :

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא מוטרד	לא כל כך מוטרד	די מוטרד	מוטרד מאוד	
100	0.2	3.2	10.4	36.3	49.9	יהודים
100	1.0	9.1	8.0	22.5	59.4	ערבים
100	0.4	4.2	10.0	33.9	51.5	כלל המדגם

7. מצב הכלכלה והתעסוקה במשק :

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא מוטרד	לא כל כך מוטרד	די מוטרד	מוטרד מאוד	
100	0.6	6.0	17.8	38.9	36.7	יהודים
100	1.1	7.5	7.5	32.6	51.3	ערבים
100	0.8	6.2	16.0	37.8	39.2	כלל המדגם

8. רמת השירותים הציבוריים (מערכות החינוך, הבריאות וכו') :

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא מוטרד	לא כל כך מוטרד	די מוטרד	מוטרד מאוד	
100	0.9	5.8	16.9	37.5	38.9	יהודים
100	-	19.3	17.6	29.9	33.2	ערבים
100	0.7	8.1	17.1	36.2	37.9	כלל המדגם

9. מעמדה הבינלאומי של ישראל :

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא מוטרד	לא כל כך מוטרד	די מוטרד	מוטרד מאוד	
100	1.5	12.4	21.4	31.5	33.2	יהודים
100	2.1	21.4	19.3	28.3	28.9	ערבים
100	1.6	13.9	21.0	31.0	32.5	כלל המדגם

וברמה האישית, באיזו מידה אתה מוטרד או לא מוטרד מכל אחד מהנושאים הבאים בעתיד הנראה לעין?

10. ביטחוני הפיזי וביטחון משפחתי :

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא מוטרד	לא כל כך מוטרד	די מוטרד	מוטרד מאוד	
100	0.3	10.0	23.9	37.6	28.2	יהודים
100	-	8.0	7.5	28.9	55.6	ערבים
100	0.2	9.7	21.1	36.1	32.9	כלל המדגם

11. יכולתי לתמוך כלכלית בילדיי :

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא מוטרד	לא כל כך מוטרד	די מוטרד	מוטרד מאוד	
100	3.5	11.7	18.3	33.2	33.3	יהודים
100	3.2	9.1	9.6	23.0	55.1	ערבים
100	3.4	11.2	16.9	31.5	37.0	כלל המדגם

12. החופש לחיות לפי ערכיי :

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא מוטרד	לא כל כך מוטרד	די מוטרד	מוטרד מאוד	
100	0.6	16.5	25.3	30.8	26.8	יהודים
100	-	10.7	10.7	27.8	50.8	ערבים
100	0.5	15.5	22.8	30.3	30.9	כלל המדגם

13. עתידי כלכלי והמקצועי :

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא מוטרד	לא כל כך מוטרד	די מוטרד	מוטרד מאוד	
100	1.4	12.2	25.0	33.9	27.5	יהודים
100	-	12.8	6.4	32.6	48.2	ערבים
100	1.2	12.3	21.8	33.7	31.0	כלל המדגם

14. כל חברה בעולם מתחלקת לקבוצות חזקות וחלשות. להרגשתך, לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך?

סך הכול	לא יודעים	די לקבוצה חלשה	די לקבוצה חזקה	די לקבוצה חזקה	לקבוצה חזקה	
100	10.3	6.4	24.4	47.6	11.3	יהודים
100	10.2	19.8	42.2	21.4	6.4	ערבים
100	10.2	8.7	27.5	43.2	10.4	כלל המדגם

15א. לדעתך, כיום היכן בטוח יותר ליהודים לחיות? (יהודים)

סך הכול	לא יודעים	בשני המקומות בטוח באותה מידה	מחוץ לישראל	בישראל	
100	11.3	14.4	6.2	68.1	יהודים

15ב. לדעתך, כיום היכן בטוח יותר לערבים לחיות? (ערבים)

סך הכול	לא יודעים	בשני המקומות בטוח באותה מידה	מחוץ לישראל	בישראל	
100	19.3	20.3	24.6	35.8	ערבים

16א. לכל אדם יש כמה הגדרות קבוצתיות, למשל הלאום שלו, הדת שלו, האזרחות שלו וכדומה. מכל הזהויות הקבוצתיות שלך,

מהי הזהות המרכזית שלך? (יהודים)

סך הכול	לא יודעים	אחר	ישראלי-יהודי	יהודי	ישראלי	
100	0.8	1.1	47.1	29.3	21.7	יהודים

16. לכל אדם יש כמה הגדרות קבוצתיות, למשל הלאום שלו, הדת שלו, האזרחות שלו וכדומה. מכל הזהויות הקבוצתיות שלך, מהי הזהות המרכזית שלך? (ערבים)

	ערבי	ישראלי	ישראלי-ערבי	פלסטיני	פלסטיני-ישראלי	העדה דתית שלי	אחר	לא יודעים	סך הכול
ערבים	26.7	5.9	29.4	5.9	7.0	17.1	4.3	3.7	100

17. האם יש לך אזרחות זרה, אם כן, של איזו מדינה או מדינות? (שאלה מרובת תשובות)

	לא, אין לי אזרחות זרה	כן, רוסיה	כן, אוקראינה	כן, ארה"ב	כן, צרפת	כן, פורטוגל	כן, רומניה	כן, פולין	כן, של גרמניה	אחר
יהודים	80.7	1.1	0.6	3.6	1.2	1.8	1.9	1.5	1.0	6.9
ערבים	98.4	-	-	-	-	0.5	-	0.5	-	0.5
כלל המדגם	83.4	0.9	0.5	3.0	1.0	1.6	1.6	1.4	0.8	5.9

18. האם אתה שוקל או לא שוקל לעבור לחיות במדינה אחרת באופן זמני או קבוע?

	שוקל ברצינות	שוקל מסוימת	במידה שוקל כל כך	לא שוקל בכלל	לא יודעים	סך הכול
יהודים	6.4	19.6	14.7	56.8	2.5	100
ערבים	8.6	21.4	6.4	60.4	3.2	100
כלל המדגם	6.8	19.9	13.3	57.4	2.6	100

19. האם אתה שוקל לעבור למדינה אחרת למטרה מסוימת? האם יש מטרה עיקרית למעבר למדינה אחרת? (מתוך השוקלים לעבור)

	אין מטרה ספציפית, העיקר לצאת מישראל	כן, לימודים או התמחות	כן, רילוקיישן במסגרת העבודה	כן, איחוד עם משפחה או עם בן/בת זוג החיים בחו"ל	לא יודעים	סך הכול
יהודים	69.0	5.3	13.9	4.3	7.5	100
ערבים	62.5	5.4	19.6	3.6	8.9	100
כלל המדגם	67.7	5.3	15.0	4.1	7.9	100

20. להערכתך, אם תעבור למדינה אחרת, כמה זמן תגור שם? (מתוך השוקלים לעבור)

	טרם החלטתי/עוד לא יודע	תקופה קצרה (עד שנתיים)	תקופת ביניים (שנתיים עד חמש)	תקופה ארוכה (למעלה מחמש שנים)	לתמיד	סך הכול
יהודים	47.6	16.6	14.4	12.8	8.6	100
ערבים	35.7	10.7	17.9	23.2	12.5	100
כלל המדגם	45.3	15.5	15.1	14.8	9.3	100

21. לאיזו מדינה אתה שוקל לעבור? (מתוך שוקלים לעזוב)

סך הכול	תאילנד והמזרח	לא יודעים	למדינה אחרת	ארצות הברית/קנדה	רוסיה /אוקראינה /מדינה פוסט- סובייטית	מדינה באיחוד האירופי	
100	4.9	19.8	2.7	28.3	2.1	42.2	יהודים
100	-	17.9	12.5	21.4	3.6	44.6	ערבים
100	3.9	19.4	4.6	27.0	2.4	42.7	כלל המדגם

22. האם עשית מהלכים מעשיים לקראת המעבר? (שאלת מרובת תשובות) (מתוך השוקלים לעבור)

אחר	כן, העברת כספים לחו"ל	כן, רכישת נכס במדינת היעד	כן, חיפוש מסגרות חינוכיות לילדים	כן, חיפוש עבודה	כן, הוצאתי אזרחות זרה או שאני בתהליך של הוצאה	לא עשיתי כלל מהלכים מעשיים	
2.7	3.7	3.7	3.7	11.2	15.0	70.1	יהודים
1.8	1.8	5.4	1.8	16.1	1.8	73.2	ערבים
2.5	3.4	4.1	3.4	12.2	12.5	70.7	כלל המדגם

עד כמה חשוב או לא חשוב בעיניך כל אחד מהגורמים הבאים בבחירת מדינת היעד? (מתוך שוקלים לעזוב)

23. המרחק הגאוגרפי מישראל: (מתוך השוקלים לעבור)

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא חשוב	לא כל כך חשוב	די חשוב	חשוב מאוד	
100	1.7	17.1	35.8	29.4	16.0	יהודים
100	1.8	21.4	30.4	26.8	19.6	ערבים
100	1.7	17.9	34.8	28.9	16.7	כלל המדגם

24. ידיעת השפה המקומית: (מתוך השוקלים לעבור)

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא חשוב	לא כל כך חשוב	די חשוב	חשוב מאוד	
100	1.0	3.2	23.0	39.6	33.2	יהודים
100	-	1.8	8.9	30.4	58.9	ערבים
100	0.9	2.9	20.3	37.8	38.1	כלל המדגם

25. אזרחות קיימת/פוטנציאלית: (מתוך השוקלים לעבור)

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא חשוב	לא כל כך חשוב	די חשוב	חשוב מאוד	
100	3.2	5.9	17.1	40.6	33.2	יהודים
100	7.2	7.1	14.3	33.9	37.5	ערבים
100	3.9	6.1	16.6	39.4	34.0	כלל המדגם

26א. קהילה יהודית/ישראלית מקומית: (מתוך השוקלים לעבור) (יהודים)

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא חשוב	לא כל כך חשוב	די חשוב	חשוב מאוד	
100	1.1	11.8	21.9	33.2	32.1	יהודים

26ב. קהילה ערבית/ישראלית מקומית: (מתוך השוקלים לעבור) (ערבים)

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא חשוב	לא כל כך חשוב	די חשוב	חשוב מאוד	
100	3.5	10.7	17.9	37.5	30.4	ערבים

27. מזג האוויר: (מתוך השוקלים לעבור)

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא חשוב	לא כל כך חשוב	די חשוב	חשוב מאוד	
100	0.5	6.4	31.0	38.0	24.1	יהודים
100	-	10.7	32.1	26.8	30.4	ערבים
100	0.5	7.2	31.2	35.8	25.3	כלל המדגם

28. המצב הכלכלי במדינה היעד: (מתוך השוקלים לעבור)

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא חשוב	לא כל כך חשוב	די חשוב	חשוב מאוד	
100	0.5	3.2	7.0	46.0	43.3	יהודים
100	-	-	3.6	19.6	76.8	ערבים
100	0.4	2.6	6.3	41.0	49.7	כלל המדגם

29. אפשרויות התעסוקה שלי: (מתוך השוקלים לעבור)

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא חשוב	לא כל כך חשוב	די חשוב	חשוב מאוד	
100	0.5	8.0	8.6	28.3	54.5	יהודים
100	-	3.6	3.6	19.6	73.2	ערבים
100	0.4	7.2	7.6	26.7	58.1	כלל המדגם

30. איכות השירותים הציבוריים: (מתוך השוקלים לעבור)

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא חשוב	לא כל כך חשוב	די חשוב	חשוב מאוד	
100	1.6	2.1	6.4	43.3	46.5	יהודים
100	-	1.8	-	30.4	67.9	ערבים
100	1.3	2.1	5.2	40.8	50.6	כלל המדגם

31א. רמת האנטישמיות/אנטי-ישראליות: (מתוך השוקלים לעבור) (יהודים)

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא חשוב	לא כל כך חשוב	די חשוב	חשוב מאוד	
100	0.5	3.7	5.3	31.6	58.8	יהודים

31ב. רמת האנטי ערביות: (מתוך השוקלים לעבור) (ערבים)

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא חשוב	לא כל כך חשוב	די חשוב	חשוב מאוד	
100	1.8	7.1	7.1	23.2	60.7	ערבים

32. משפחה/חברים במדינת היעד: (מתוך השוקלים לעבור)

סך הכול	לא יודעים	בכלל לא חשוב	לא כל כך חשוב	די חשוב	חשוב מאוד	
100	1.6	8.6	25.1	39.6	25.1	יהודים
100	-	5.4	35.7	28.5	30.4	ערבים
100	1.3	7.9	27.2	37.5	26.1	כלל המדגם

33. האם בחייך הבוגרים גרת במקום אחד בחו"ל באופן רציף לתקופה ממושכת?

סך הכול	גרתי בחו"ל באופן רציף יותר משנה	גרתי בחו"ל באופן רציף בין שישה חודשים לשנה	לא גרתי בחו"ל באופן רציף	
100	8.9	6.5	84.6	יהודים

ערבים	94.7	2.1	3.2	100
כלל המדגם	86.3	5.8	7.9	100

באיזו מידה כל אחת מהסיבות הבאות יכולה להיות שיקול משמעותי עבורך לעבור מישראל למדינה אחרת?

34. המלחמה והמצב הביטחוני :

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה די מועטה	לא יודעים	סך הכול
יהודים	21.8	22.1	20.0	34.7	1.4
ערבים	42.8	12.8	9.6	32.6	2.2
כלל המדגם	25.4	20.5	18.2	34.4	1.5

35. יוקר המחיה בארץ :

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה די מועטה	לא יודעים	סך הכול
יהודים	28.9	22.1	17.1	31.1	0.8
ערבים	41.2	13.4	10.7	33.7	1.0
כלל המדגם	31.0	20.6	16.0	31.5	0.9

36. היעדר עתיד טוב לילדיי :

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה די מועטה	לא יודעים	סך הכול
יהודים	25.8	26.9	12.9	30.7	3.7
ערבים	44.9	13.9	8.6	26.7	5.9
כלל המדגם	29.1	24.7	12.2	30.0	4.0

37. קושי להתקדם מקצועית/כלכלית :

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה די מועטה	לא יודעים	סך הכול
יהודים	12.5	22.4	22.9	40.1	2.1
ערבים	33.7	16.6	16.6	31.6	1.5
כלל המדגם	16.1	21.4	21.8	38.7	2.0

38. התקדמות הרפורמה/ההפיכה המשפטית :

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה די מועטה	לא יודעים	סך הכול
יהודים	20.6	16.8	12.8	45.8	4.0
ערבים	31.6	8.6	17.1	36.4	6.3
כלל המדגם	22.4	15.4	13.5	44.2	4.5

39. המצב הפוליטי ואיכות השלטון :

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה די מועטה	לא יודעים	סך הכול
יהודים	25.6	20.7	15.7	36.7	1.3
ערבים	36.9	11.2	13.4	33.2	5.3

כלל המדגם	27.5	19.1	15.3	36.1	2.0	100
-----------	------	------	------	------	-----	-----

40. ניכור (ריחוק) מהתרבות הישראלית:

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה מועטה די	במידה מועטה מאד/בכלל לא	לא יודעים	סך הכול
יהודים	11.4	15.8	20.8	47.6	4.4	100
ערבים	19.8	5.3	21.4	45.5	8.0	100
כלל המדגם	12.8	14.0	20.9	47.3	5.0	100

41. חוסר השוויון בנטל הביטחוני:

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה מועטה די	במידה מועטה מאד/בכלל לא	לא יודעים	סך הכול
יהודים	22.4	20.0	15.8	38.8	3.0	100
ערבים	33.2	12.8	15.0	32.6	6.4	100
כלל המדגם	24.2	18.8	15.7	37.7	3.6	100

42. האם בסביבתך הקרובה יש אנשים (בני משפחה, חברים קרובים) שעברו לחיות במדינה אחרת בחמש השנים האחרונות?

	לא	כן, אחד או שניים	כן, יותר משניים	סך הכול
יהודים	60.6	29.9	9.5	100
ערבים	69.0	16.6	14.4	100
כלל המדגם	62	27.6	10.4	100

43. באיזו מידה חשוב או לא חשוב לך לחיות בישראל?

	חשוב מאוד	די חשוב	לא כל כך חשוב	בכלל לא חשוב	לא יודעים	סך הכול
יהודים	63.6	26.1	6.5	2.6	1.2	100
ערבים	48.7	30.5	14.4	4.3	2.1	100
כלל המדגם	61.1	26.9	7.9	2.9	1.2	100

באיזו מידה כל אחת מהסיבות הבאות יכולה להיות שיקול משמעותי עבורך לעבור מישראל למדינה אחרת?

44. ציונות – בית לעם היהודי: (יהודים)

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה מועטה	די	במידה מועטה מאד/בכלל לא	לא יודעים	סך הכול
יהודים	44.3	28.6	12.1		13.9	1.1	100

45. שייכות לתרבות ולמנטליות הישראלית:

סך הכול	לא יודעים	במידה מועטה מאוד/בכלל לא	במידה די מועטה	במידה די רבה	במידה רבה מאוד	
100	1.0	10.8	13.5	30.8	43.9	יהודים
100	5.3	31.6	20.3	13.9	28.9	ערבים
100	1.7	14.4	14.6	28.0	41.3	כלל המדגם

46. תחושת הערבות ההדדית:

במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה מועטה די	במידה מועטה מאוד/בכלל לא	לא יודעים	סך הכול
40.6	34.2	15.6	7.8	1.8	100
יהודים					

ערבים	35.3	22.5	17.1	23.0	2.1	100
כלל המדגם	39.7	32.2	15.8	10.4	1.9	100

47. אחריות לעתיד המדינה:

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה די מועטה	במידה מועטה מאוד/בכלל לא	לא יודעים	סך הכול
יהודים	41.3	30.0	16.5	11.7	0.5	100
ערבים	43.3	19.3	15.5	19.3	2.6	100
כלל המדגם	41.6	28.2	16.4	13.0	0.8	100

48. רצון להישאר קרוב למשפחה:

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה די מועטה	במידה מועטה מאוד/בכלל לא	לא יודעים	סך הכול
יהודים	64.6	23.7	6.7	4.6	0.4	100
ערבים	69.0	19.8	7.5	3.2	0.5	100
כלל המדגם	65.3	23.1	6.8	4.3	0.5	100

49. רצון שילדיי יגדלו בישראלים:

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה די מועטה	במידה מועטה מאוד/בכלל לא	לא יודעים	סך הכול
יהודים	49.9	27.5	10.1	10.3	2.2	100
ערבים	30.5	14.4	18.7	32.6	3.8	100
כלל המדגם	46.6	25.3	11.6	14.1	2.4	100

50. החברים שחיים בארץ:

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה די מועטה	במידה מועטה מאוד/בכלל לא	לא יודעים	סך הכול
יהודים	38.6	31.8	18.2	10.4	1.0	100
ערבים	42.8	26.7	17.1	12.3	1.1	100
כלל המדגם	39.3	30.9	18.0	10.7	1.1	100

51. עתיד מקצועי בארץ:

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה די מועטה	במידה מועטה מאוד/בכלל לא	לא יודעים	סך הכול
יהודים	23.6	30.1	24.4	18.2	3.7	100
ערבים	44.4	20.9	18.7	13.4	2.6	100
כלל המדגם	27.1	28.6	23.5	17.4	3.4	100

52א. השפה העברית: (יהודים)

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה די מועטה	במידה מועטה מאוד/בכלל לא	לא יודעים	סך הכול
יהודים	41.1	28.5	17.5	12.4	0.5	100

52ב. השפה הערבית: (ערבים)

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה די מועטה	במידה מועטה מאוד/בכלל לא	לא יודעים	סך הכול
--	----------------	--------------	----------------	--------------------------	-----------	---------

ערבים	48.1	17.1	17.1	15.5	2.2	100
-------	------	------	------	------	-----	-----

53. תחושת מוגנות וביטחון פיסי:

סך הכול	לא יודעים	במידה מועטה מאוד/בכלל לא	במידה מועטה	במידה די רבה	במידה רבה מאוד	
100	2.0	8.7	16.7	33.2	39.4	יהודים
100	2.6	18.2	16.6	18.2	44.4	ערבים
100	2.0	10.4	16.7	30.6	40.3	כלל המדגם

54. החשש מקשיי הסתגלות בחו"ל:

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה מועטה די מועטה	במידה מועטה מאוד/בכלל לא	לא יודעים	סך הכול
יהודים	25.0	24.2	23.2	25.4	2.2	100
ערבים	42.2	20.3	16.6	18.2	2.7	100
כלל המדגם	27.9	23.5	22.1	24.2	2.3	100

55א. החשש מאנטישמיות ואנטי-ישראליות:

	במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה מועטה	די מועטה	במידה מועטה מאוד/בכלל לא	לא יודעים	סך הכול
יהודים	39.7	29.9	16.4	13.1	0.9	100	

55ב. החשש מאנטי ערביות: (ערבים)

במידה רבה מאוד	במידה די רבה	במידה מועטה די	במידה מועטה מאוד/בכלל לא	לא יודעים	סך הכול
39.0	17.6	17.6	20.3	5.5	100
ערבים					

56. הנתונים מהשנים האחרונות מצביעים על עלייה במספרי האזרחים הישראלים שעוברים לגור בחו"ל. לדעתך, האם הדבר מסכן או לא מסכן את עתידה של מדינת ישראל?

	מסכן מאוד	די מסכן	לא כל כך מסכן	בכלל לא מסכן	לא יודעים	סך הכול
יהודים	23.6	34.4	22.9	14.0	5.1	100
ערבים	31.0	33.2	16.0	9.6	10.2	100
כלל המדגם	24.9	34.2	21.7	13.3	5.9	100

57. שיעור יחסית גבוה בקרב העוברים לחו"ל הם בעלי השכלה גבוהה, תופעה המכונה "בריחת מוחות". לדעתך, האם הדבר מסכן או לא מסכן את עתידה של מדינת ישראל?

	מסכן מאוד	די מסכן	לא כל כך מסכן	בכלל לא מסכן	לא יודעים	סך הכול
יהודים	34.3	29.3	19.6	14.0	2.8	100
ערבים	41.2	31.6	11.8	6.4	9.0	100
כלל המדגם	35.5	29.7	18.3	12.7	3.8	100

58. לדעתך, האם ובאילו תנאים יש לחייב או לא לחייב בשירות צבאי ילדים של אזרחים ישראלים החיים בחו"ל? (יהודים)

	להשאיר את המצב כפי שהוא כיום: לחייב בשירות צבאי רק אם חוזרים לגור	לחייב אותם בשירות צבאי כמו כול אזרחי ישראלי	להעניק להם פטור משירות צבאי. מי שלא גדל בישראל לא צריך לשרת בצבא	לא יודעים	אחר	סך הכול
יהודים	47.9	21.9	16.0	13.1	1.1	100

59. לדעתך, כיצד על מדינת ישראל להתייחס לישראלים הגרים בחו"ל?

סך הכול	לא יודעים	על המדינה להימנע מהתערבות בחיי הישראלים בחו"ל	על המדינה להתמקד אך ורק בעידוד חזרתם לישראל ולא בתמיכה בחייהם בחו"ל	על המדינה להשקיע משאבים מוגבלים בלבד בשימור קשר בסיסי עם ישראלים	על המדינה להשקיע משאבים משמעותיים בשימור הזהות הישראלית	
100	7.8	19.6	29.4	17.8	25.4	יהודים
100	21.9	28.9	25.7	5.3	18.2	ערבים
100	10.1	21.2	28.8	15.7	24.2	כלל המדגם

60. במצב הנוכחי, מדינת ישראל מעניקה הטבות והקלות לישראלים החוזרים לארץ. לדעתך, האם על מדינת ישראל להעניק הקלות והטבות כאלה?

סך הכול	לא יודעים	לא, אין להעניק הטבות מיוחדות לחוזרים מעבר למה שמקבל כל אזרח ישראלי	יש להעניק הטבות מינימליות בלבד שיקלו על תהליך החזרה והקליטה מחדש	כן, יש להעניק הטבות משמעותיות לישראלים החוזרים לישראל כדי לעודדם	
100	6.5	16.5	32.1	44.9	יהודים
100	23.0	27.8	13.9	35.3	ערבים
100	9.4	18.4	29.0	43.2	כלל המדגם

61. באיזו מידה אתה תומך או מתנגד לאפשר לאזרחים ישראלים החיים בחו"ל להצביע בבחירות לכנסת ממקום מושבם בחו"ל?

סך הכול	לא יודעים	מתנגד מאוד	די מתנגד	די תומך	תומך מאוד	
100	9.6	26.7	25.1	26.1	12.5	יהודים
100	14.4	21.4	24.1	19.3	20.9	ערבים
100	10.4	25.8	25.0	24.9	13.9	כלל המדגם

62. מה דעתך על אנשים המעבירים כספים לחו"ל בשל המצב הפוליטי במדינה?

סך הכול	לא יודעים	זה בכלל לא בסדר בעיני	זה לא כל כך בסדר בעיני	זה די בסדר בעיני	זה בסדר גמור בעיני	
100	14.5	19.9	19.6	27.4	18.6	יהודים
100	11.7	27.3	12.3	25.7	23.0	ערבים
100	14.1	21.1	18.3	27.1	19.4	כלל המדגם

מה דעתך על ההחלטה של אנשים לעבור למדינה אחרת מכל אחת מהסיבות הבאות?

63. קידום מקצועי ושכר משופר:

סך הכול	לא יודעים	זה בכלל לא בסדר בעיני	זה לא כל כך בסדר בעיני	זה די בסדר בעיני	זה בסדר גמור בעיני	
100	2.8	9.4	13.3	33.8	40.7	יהודים
100	2.6	10.7	13.4	22.5	50.8	ערבים
100	2.8	9.7	13.3	31.8	42.4	כלל המדגם

64. יוקר המחיה בישראל:

סך הכול	לא יודעים	זה בכלל לא בסדר בעיני	זה לא כל כך בסדר בעיני	זה די בסדר בעיני	זה בסדר גמור בעיני	
---------	-----------	-----------------------	------------------------	------------------	--------------------	--

יהודים	39.0	28.6	17.4	12.6	2.4	100
ערבים	48.7	15.0	17.1	15.5	3.7	100
כלל המדגם	40.7	26.3	17.3	13.1	2.6	100

65. לימודים אקדמיים:

	זה בסדר גמור בעיני	זה די בסדר בעיני	זה לא כל כך בסדר בעיני	זה בכלל לא בסדר בעיני	לא יודעים	סך הכול
יהודים	49.9	32.2	9.3	6.9	1.7	100
ערבים	52.4	28.9	6.4	8.0	4.3	100
כלל המדגם	50.3	31.7	8.8	7.1	2.1	100

66. חשש מהמצב הביטחוני בישראל:

	זה בסדר גמור בעיני	זה די בסדר בעיני	זה לא כל כך בסדר בעיני	זה בכלל לא בסדר בעיני	לא יודעים	סך הכול
יהודים	37.5	27.1	18.6	14.3	2.5	100
ערבים	52.9	16.0	13.9	11.8	5.4	100
כלל המדגם	40.1	25.2	17.8	13.9	3.0	100

67. חוסר אמון במערכת הפוליטית:

	זה בסדר גמור בעיני	זה די בסדר בעיני	זה לא כל כך בסדר בעיני	זה בכלל לא בסדר בעיני	לא יודעים	סך הכול
יהודים	33.2	22.4	18.5	23.3	2.6	100
ערבים	45.5	16.6	17.1	11.2	9.6	100
כלל המדגם	35.3	21.4	18.2	21.3	3.8	100

68. עתיד טוב יותר לילדים:

	זה בסדר גמור בעיני	זה די בסדר בעיני	זה לא כל כך בסדר בעיני	זה בכלל לא בסדר בעיני	לא יודעים	סך הכול
יהודים	42.6	26.8	15.1	12.8	2.7	100
ערבים	53.5	18.2	12.8	11.2	4.3	100
כלל המדגם	44.5	25.3	14.7	12.5	3.0	100

69. איחוד עם משפחה, בן/בת זוג:

	זה בסדר גמור בעיני	זה די בסדר בעיני	זה לא כל כך בסדר בעיני	זה בכלל לא בסדר בעיני	לא יודעים	סך הכול
יהודים	53.3	30.0	8.6	5.6	2.5	100
ערבים	50.8	26.2	8.6	8.0	6.4	100
כלל המדגם	52.9	29.4	8.6	6.0	3.1	100

70. לאחר מלחמת יום הכיפורים, ראש הממשלה יצחק רבין כינה את הישראלים שעברו לחו"ל "נפולת של נמושות". באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם התפיסה הזו כלפי העוזבים כיום את ישראל? (יהודים)

מסכים מאוד	די מסכים	לא כל כך מסכים	בכלל לא מסכים	לא יודעים	סך הכול
11.9	21.4	31.5	27.8	7.4	100
יהודים					

**מודל רגרסיה לוגיסטית - גורמים המשפיעים על הנטייה לשקול
עזיבה (יהודים)**

משתנה	מקדם (טעות התקן)
קבוע	1.011* (0.506)
גיל (רפרנס : 18-34)	
54-35	-0.828* (0.264)
55 ומעלה	-1.571* (0.341)
רמת דתיות (רפרנס : חילונים)	
חרדים	-3.447* (0.741)
דתיים	-1.436* (0.379)
מסורתיים דתיים	-1.355* (0.376)
מסורתיים לא דתיים	-0.872* (0.294)
נשים	0.052 (0.236)
השכלה אקדמית/אקדמית חלקית	-0.239 (0.247)
הכנסה גבוהה	0.564 (0.303)
מקצוע בעל נייודות גלובלית גבוהה	0.117 (0.247)
נולדו בחו"ל	-0.299 (0.342)
בעלי אזרחות זרה	0.541 (0.283)
חיים רציפים בחו"ל בעבר (רפרנס : יותר משנה)	
ללא מגורים בחו"ל לתקופה ממושכת	-0.666 (0.427)
מגורים רציפים בחו"ל בין שישה חודשים לשנה	-0.120 (0.541)

*p < 0.05

המשתנה התלוי: שוקלים לעזוב (1=כן, 0=לא)

הרכב חברתי דמוגרפי והגדרות עצמיות (% , כלל המדגם, מדגם יהודים, מדגם ערבים)

לאום	כלל המדגם
יהודים	83
ערבים	17
סך הכול	100

מגדר	כלל המדגם	יהודים	ערבים
גברים	48.9	48.6	50.3
נשים	51.1	51.4	49.7
סך הכול	100	100	100

גיל	כלל המדגם	יהודים	ערבים
24-18	15	14.2	19.3
34-25	19.2	18	24.6
44-35	18.2	18	18.7
54-45	15.8	15.6	17.1
64-55	12.7	12.8	12.3
65 ומעלה	19.1	21.4	8
סך הכול	100	100	100

השכלה	כלל המדגם	יהודים	ערבים
עד תיכונית חלקית, בלי תעודת בגרות	8.6	7.8	12.8
תיכונית מלאה, עם תעודת בגרות	19.7	18.3	26.2
על-תיכונית (סמינר למורים, ביי"ס לסיעוד, ביי"ס להנדסאים)	13.1	14.2	8
ישיבה על-תיכונית	2.5	3.1	
לימוד אקדמי חלקי, בלי תואר	8.4	8.2	8.6
תואר אקדמי מלא (תואר ראשון ומעלה)	46.6	47.4	42.8
לא השיבו	1.1	1	1.6
סך הכול	100	100	100

הכנסה (חודשית ברוטו של משק בית, לרבות פנסיה, נכסים מניבים וכו')	כלל המדגם	יהודים	ערבים
עד 6,500 ₪	10.2	8.6	17.7
בין 6,500 ל-13,000 ₪	22	19.7	33.2
בין 13,000 ל-20,000 ₪	30.6	32.1	23
בין 20,000 ל-35,000 ₪	16.3	17.8	9.1
בין 35,000 ל-50,000 ₪	5.3	6.1	1.6
בין 50,000 ל-100,000 ₪	1.9	2.2	0.5
מעל 100,000 ₪	1.1	1.3	0.5
לא השיבו	12.6	12.2	14.4
סך הכול	100	100	100

מיקום עצמי על הרצף חרדים-חילונים	יהודים
חרדים	12.2
דתיים	12.8
מסורתיים דתיים	12.9
מסורתיים לא דתיים	18.9
חילונים	43.2
סך הכול	100

מחנות פוליטיים	יהודים
שמאל	11.9
מרכז	25.1
ימין	59.3
לא יודעים/לא השיבו	3.7
סך הכול	100

עדה דתית	ערבים
מוסלמים	81.8
נוצרים	10.2
דרוזים	8
סך הכול	100

עיסוק עיקרי	כלל המדגם	יהודים	ערבים
בעל נידות גלובלית גבוהה	21.7	22.5	17.7
ציבוריים, טיפוליים וחינוכיים	20.5	19	27.8
מסחר, תעשייה, ושירותים אחרים	31.3	30	37.4
אחר/לא השיבו	26.5	28.5	17.1
סך הכול	100	100	100

אזרחות זרה	כלל המדגם	יהודים	ערבים
אין	83.7	80.7	98.4
יש	16.3	19.3	1.6
סך הכול	100	100	100

ארץ לידה	כלל המדגם	יהודים	ערבים
ישראל	86.3	84.2	96.8
מדינה אחרת	13.7	15.8	3.2
סך הכול	100	100	100

מגורים בחו"ל באופן רציף לתקופה ממושכת במהלך החיים הבוגרים	כלל המדגם	יהודים	ערבים
לא גרתי בחו"ל באופן רציף לתקופה ממושכת	86.3	84.6	94.7
גרתי בחו"ל באופן רציף בין ששה חודשים לשנה	5.8	6.5	2.1
גרתי בחו"ל באופן רציף יותר משנה	7.9	8.9	3.2
סך הכול	100	100	100